EURYDICE

Generální ředitelství pro vzdělávání a kulturu

Integrace dětí přistěhovalců do škol v Evropě

Průzkum

Evropská komise

EURYDICE

Integrace dětí přistěhovalců do škol v Evropě

Eurydice
Informační síť o vzdělávání v Evropě

Tento dokument vydalo Evropské oddělení Eurydice s finanční podporou Evropské komise (Generálního ředitelství pro vzdělávání a kulturu).

Dokument byl vydán v angličtině *(Integrating Immigrant Children into Schools in Europe*) a ve francouzštině *(L'intégration scolaire des enfants immigrants en Europe)*.

D/2004/4008/14
ISBN 2-87116-376-6

Dokument je rovněž dostupný na Internetu (http://www.eurydice.org/).

Text byl zpracován v červnu 2004.

© Eurydice, 2004.
Překlad © Ústav pro informace ve vzdělávání

Obsah publikace může být částečně reprodukován, s výjimkou reprodukce pro komerční účely, za předpokladu, že citace je uvedena úplným bibliografickým odkazem na 'Eurydice, informační síť o vzdělávání v Evropě', s datem uveřejnění tohoto dokumentu.

Žádosti o žádosti o povolení reprodukce celého dokumentu musí být adresovány Evropskému oddělení Eurydice.

Fotografie na obálce: © Reporters, Brussels, Belgium

Eurydice
European Unit
Avenue Louise 240
B-1050 Brussels
Tel. +32 2 600 53 53
Fax +32 2 600 53 63
E-mail: info@eurydice.org
Internet: http://www.eurydice.org/

PŘEDMLUVA

‚Jakým způsobem se vzdělávací systémy pokoušejí integrovat žáky z rodin přistěhovalců?' Právě na tuto otázku se tato studie snaží odpovědět a poskytnout tak politickým pracovníkům přehled opatření, která přijalo 30 evropských zemí na podporu dětí přistěhovalců ve školním vzdělávání. Studie se zaměřuje na opatření, která byla navržena a zavedena ve vzdělávacích systémech hostitelské země s náležitým zřetelem na její demografickou situaci.

Začlenění přistěhovalců do společnosti se totiž v Evropě stává předmětem rostoucího zájmu politických činitelů. Řada evropských zemí se vyrovnává s náročným úkolem, který spočívá v integraci nejrůznějších skupin přistěhovalců, jež pobývají na jejich území z různých důvodů. Některé z těchto zemí již mají dlouholeté zkušenosti s politikou v oblasti začleňování dětí přistěhovalců do škol. Jiné tyto zkušenosti získaly nedávno nebo – jestliže je pro ně přistěhovalectví zcela novým jevem – teprve začínají řešit, jak by se jejich školské systémy měly této realitě přizpůsobit.

Od 1. května 1999, kdy vstoupila v platnost Amsterodamská smlouva, se imigrační politika stala oblastí, za niž Evropská unie převzala plnou zodpovědnost. Politika integrace přistěhovalců má pomoci zajistit rovnost a zabránit rasové či etnické diskriminaci. Mobilita a výměna jsou také nedílnou součástí ‚podrobného pracovního programu o opatřeních navazujících na cíle systémů vzdělávání a odborné přípravy v Evropě', který byl oficiálně schválen na zasedání hlav států či vlád evropských zemí, jež proběhlo ve dnech 15.–16. března 2002 v Barceloně. Způsob, jakým vzdělávací systémy přistupují k integraci dětí přistěhovalců, je ve všech zemích otázkou prvořadého zájmu.

Opatření podniknutá v oblasti vzdělávání se realizují v podstatně odlišném kontextu imigrace v jednotlivých zemí, který je podmíněn ekonomickými, sociálními, historickými a politickými faktory, které tyto země utvářely. Stejná rozmanitost se projevuje v samotných opatřeních, jež byla v zájmu integrace dětí přistěhovalců ve vzdělávacích systémech zavedena.

Síť Eurydice, která je hlavním mechanismem pro shromažďování informací o vzdělávacích systémech v Evropě a jejich vývoji, se snažila podat přehled postupů, jež se v této oblasti uplatňují. Tato studie byla zpracována s využitím informací, které shromáždila národní oddělení sítě, jimž bychom chtěli za jejich nesmírně přínosnou spolupráci co nejsrdečněji poděkovat.

Patricia Wastiau-Schlüter

vedoucí Evropského oddělení Eurydice

červenec 2004

OBSAH

Předmluva 3

Obecný úvod 7

Kapitola 1: Evropská politika v oblasti vzdělávání dětí přistěhovalců 11

1.1. Obecná východiska 11

1.2. Evropská legislativa o právu dětí přistěhovalců na vzdělání 12

1.3. Vymezení společných cílů a monitorování politiky integrace 13

1.4. Konkrétní opatření podporovaná Evropskou komisí 14

1.5. Práce Rady Evropy 14

Kapitola 2: Trendy demografického vývoje 17

2.1. Vývojové trendy v oblasti imigrace v průběhu posledních 25 let 17

2.2. Země a světadíly původu cizinců 20

2.3. Analýza počtu žadatelů o azyl v Evropě 23

2.4. Cizinci ve věku do 15 let v Evropě 25

2.5. Zastoupení 15letých žáků-přistěhovalců ve vzdělávacích systémech 26

2.6. Distribuce žáků-přistěhovalců podle sídla školy 26

2.7. Rozmístění populace žáků-přistěhovalců ve školách 29

2.8. Patnáctiletí žáci, jejichž prvním jazykem není vyučovací jazyk 30

Kapitola 3: Právo na vzdělání a podpůrná opatření 33

3.1. Právo a povinnost absolvovat bezplatné vzdělávání 33

3.2. Přístup ke školním službám a finanční pomoci 35

Kapitola 4: Opatření ve prospěch integrace dětí přistěhovalců do škol 37

4.1. Opatření na usnadnění orientace v novém prostředí 37

4.2. Určování vhodné úrovně školního vzdělávání 40

4.3. Modely integrace 41

4.4. Podpůrná opatření zaváděná ve školním vzdělávání 44

4.5. Pracovníci odpovědní za realizaci podpůrných opatření 49

Kapitola 5: Respektování kultury přistěhovalců ve školním vzdělávání 51

5.1. Opatření na podporu jazyka a kultury země původu 51

5.2. Přizpůsobení běžného režimu školy 53

Kapitola 6: Multikulturní výchova ve školním vzdělávání 57

6.1. Cíle 57

6.2. Postavení multikulturní výchovy v kurikulárních dokumentech 58

6.3. Hodnocení 60

6.4. Další aktivity v kontextu školního vzdělávání 61

6.5. Podpora věnovaná učitelům a jejich vzdělávání 62

Závěry 67

Glosář 73

Přílohy 77

Seznam obrázků 93

Odkazy 95

Poděkování 99

OBECNÝ ÚVOD

Tuto studii, která se zaměřuje na různé způsoby integrace dětí přistěhovalců, jež se uplatňují v rámci evropských vzdělávacích systémů, tvoří šest kapitol. První dvě charakterizují celkový politický a demografický kontext integrace s ohledem na situaci v Evropě. Další kapitoly podrobně popisují rozsah práva dětí přistěhovalců na vzdělání a podpůrná opatření zavedená ve školách. Přehled na konci publikace uvádí četné vazby mezi jednotlivými opatřeními a cíli, které sledují.

Tato úvodní část nejprve stručně prezentuje obsah jednotlivých kapitol. Druhý oddíl úvodu vymezuje definice používaných termínů a rámec analýzy, závěrečná část popisuje metodologii a prameny, které se při této analýze využívaly.

Obsah

Kapitola 1 nejprve podává přehled politiky a spolupráce v oblasti integrace přistěhovalců, jak jsou vymezeny v současné legislativě a rozhodnutích, k nimž se dospělo na úrovni Evropské unie (EU), a následně se zabývá významnými kroky, které v této oblasti podnikla i Rada Evropy. Současné právní předpisy EU o vzdělávání dětí přistěhovalců se snaží zajistit, aby těmto dětem bylo přiznáno právo na vzdělání za stejných podmínek, jaké platí pro občany členských států EU. Rada Evropy se mimoto pokouší zajistit, aby každé takové dítě mělo možnost učit se jazyk hostitelské země i svůj mateřský jazyk.

Kapitola 2 zkoumá trendy demografického vývoje v Evropě. Je rozdělena do dvou částí. První z nich se zabývá obecnými a dosti odlišnými trendy v jednotlivých zemích a využívá přitom údaje Eurostatu a demografické ukazatele související s imigrací, údaje o podílu přistěhovalců v populaci podle státní příslušnosti a věku a data o počtu žadatelů o azyl a uprchlíků. Druhý oddíl se zaměřuje na přistěhovalce ve školách a využívá ukazatele převzaté z mezinárodního výzkumu PISA 2000 (OECD).

Kapitola 3 se zabývá právem na vzdělání a podpůrnými opatřeními, která se specificky zaměřují na děti přistěhovalců ve věku povinné školní docházky. I když samotné právo na vzdělání je do jisté míry podmíněno právním postavením těchto dětí, průzkum vede k závěru, že opatření určená pro tyto děti zpravidla na jejich právním postavení nezávisejí.

Opatření ve prospěch integrace dětí přistěhovalců ve věku povinné školní docházky popisuje **kapitola 4**. Nejprve se zabývá organizačním zajištěním jejich počátečního přijetí a poskytování výchovného poradenství a určováním vhodné úrovně školního vzdělávání pro zařazení dítěte, a následně zkoumá, jak jsou tyto děti do běžné výuky začleňovány. Ukazuje, že podpůrná opatření odpovídají dvěma hlavním modelům, tj. modelu integrované výuky na jedné straně a oddělené výuky na straně druhé, a rozebírá jednotlivé typy opatření a roli, jakou při jejich realizaci hrají učitelé.

Kapitola 5 popisuje zvláštní druh opatření, které má zajistit, aby si žáci-přistěhovalci uchovali zběhlost v mateřském jazyce a vědomí vlastního kulturního dědictví. Školy také někdy mohou přizpůsobit svůj běžný režim, aby vyšly vstříc určitým kulturně podmíněným či náboženským zvyklostem žáků-přistěhovalců. Způsob, jakým jsou organizační opatření a postupy tohoto druhu zavedeny do praxe, se opět v jednotlivých zemích dosti liší.

Kapitola 6 zkoumá to, jak se multikulturní přístup odráží v kurikulárních dokumentech, v právních předpisech a dalších oficiálních pramenech i v přípravném a dalším vzdělávání učitelů. Tento přístup se od výše zmíněných opatření, která se specificky zaměřují na děti přistěhovalců, liší v tom, že má zvyšovat obecné povědomí o různých kulturách všech žáků. Analýza ukazuje, že převážná většina evropských vzdělávacích systémů tento přístup přijala, i když se konkrétní formy a obsah různí.

Tento srovnávací přehled je doplněn podrobnými příspěvky jednotlivých zemí, které mají stejnou strukturu. Každý z nich vymezuje definice a demografický kontext imigrace a popisuje opatření na podporu dětí přistěhovalců a jejich rodin a různé formy multikulturního přístupu. Závěrečný oddíl každého příspěvku je věnován aktuálním vývojovým trendům, například evaluaci, pilotním projektům, probíhajícím diskusím a plánovaným reformám. Všechny tyto příspěvky jsou zveřejněny na Internetu (http://www.eurydice.org/Documents/Mig/en/frameset_immigrant.html).

Zaměření a rozsah studie

Tato studie definuje dítě-přistěhovalce jako dítě pocházející z kterékoli jiné země (evropské či mimoevropské), jehož rodiče nebo prarodiče se usadili v hostitelské zemi, nebo v ní žádají o azyl, mají status uprchlíka, nebo jsou nelegálními přistěhovalci. Tento průzkum se tedy nezabývá dětmi z rodin, které sídlí v hostitelské zemi po více než dvě generace.

Opatření specificky připravená pro migranty, kteří se stěhují **po území** určité země, například pro Romy a nejrůznější typy migrujících populací, jsou ve studii zmíněna pouze tehdy, pokud tyto skupiny odpovídají výše uvedené definici. Totéž platí o podpůrných opatřeních zaměřených na etnické nebo národnostní menšiny.

Tato studie se omezuje pouze na opatření, která se koncipují a realizují v rámci vzdělávacího systému hostitelské země. Nepatří k nim opatření zaváděná mimo vzdělávací systém, například kroky iniciované zastupitelskými úřady, nevládními organizacemi, dobrovolníky nebo jinými aktéry.

Informace shromážděné v rámci průzkumu se týkají preprimárního, primárního a povinného všeobecného sekundárního vzdělávání, jež poskytují veřejné nebo vládou dotované vzdělávací instituce. Pokud jde o podpůrná opatření, údaje Eurydice včetně příspěvků jednotlivých zemí se vztahují ke školnímu roku 2003/04. V případě demografických údajů je referenčním rokem poslední rok, pro který jsou příslušná data k dispozici. Údaje Eurostatu se vztahují k roku 2002 a referenčním rokem výzkumu PISA (OECD) je rok 2000.

Studie popisuje situaci ve 30 zemí zapojených do sítě Eurydice.

Metodologie

Tato studie využívá tří různé zdroje dat: údaje poskytnuté národními odděleními podle jednotného metodologického návodu, materiál převzatý z nejvýznamnějších dokumentů o evropské politice a statistické údaje získané z Eurostatu a z výzkumu PISA 2000 (OECD).

Nejprve se zkoumaly dokumenty vymezující evropskou politiku a další příslušná literatura, aby se autoři studie seznámili se společnými východisky v této oblasti (viz bibliografické odkazy na konci publikace).

Na základě pokynů k obsahu, které koncipovalo Evropské oddělení Eurydice, vypracovalo každé národní oddělení vlastní příspěvek, který měl předem určenou strukturu. Tento společný formát byl stanoven proto, aby čtenářům zpřístupnil snadno porovnatelné informace s náležitým ohledem na charakteristiky jednotlivých zemí.

Protože se demografické údaje poskytnuté národními odděleními značně lišily, byla v kapitolách 1 a 2 k ilustraci hlavních trendů demografického vývoje v Evropě využita pouze data z Eurostatu a z výzkumu PISA 2000 (OECD).

Informace o určitých klíčových otázkách, jež souvisejí s integrací dětí přistěhovalců do škol, které byly získány z příspěvků jednotlivých zemí, jsou následně shrnuty ve srovnávacích přehledech obsažených v kapitolách 3, 4, 5 a 6. Cílem těchto kapitol je podat celkový přehled o různých přístupech k integraci dětí-přistěhovalců do škol v evropských zemích doplněný konkrétními příklady.

KAPITOLA 1

EVROPSKÁ POLITIKA V OBLASTI VZDĚLÁVÁNÍ DĚTÍ PŘISTĚHOVALCŮ

1.1. Obecná východiska

Evropská unie postupně zavádí jednotnou azylovou a imigrační politiku. Problematika azylu a přistěhovalectví představuje oblast, za niž EU již v květnu 1999, kdy vstoupila v platnost Amsterodamská smlouva ([1]), převzala plnou odpovědnost. Tato politika se snaží především harmonizovat podmínky vstupu a pobytu přistěhovalců a žadatelů o azyl na území členských států. Opatření ve prospěch dětí přistěhovalců, která se realizují ve školním vzdělávání a jsou předmětem této studie, lze pokládat za tu část politiky, která je zaměřena na ‚integraci'. Cílové skupiny obyvatelstva tvoří občané třetích zemí, kteří emigrují z řady důvodů: ekonomické přistěhovalectví, přání sloučit rodinu, uprchlíci a žadatelé o azyl atd.

Na nové kompetence Evropské unie v oblasti imigrační politiky je třeba nahlížet v souvislosti se závěry Lisabonského summitu (březen 2000), na němž si EU stanovila cíl pro nadcházející dekádu – stát se *nejkonkurenceschopnější a nejdynamičtější ekonomikou světa založenou na znalostech, která je schopná udržitelného hospodářského růstu a která vytváří více kvalitních pracovních míst a větší míru sociální soudržnosti* ([2]). V souladu s právním řádem je tedy integrace přistěhovalců významnou součástí unijní politiky, která se v současné době tvoří, a vzdělávací systém se stal dějištěm, kde k jejich integraci může dojít.

Na evropskou politiku integrace občanů třetích zemí měly rozhodující vliv závěry ze zasedání Evropské rady v Tampere (ve dnech 15. a 16. října 1999). Tyto závěry jasně stanoví, že je nutné lépe sladit právní postavení občanů třetích zemí, kteří legálně pobývají na území členského státu (po dobu, jež bude určena) a jsou držiteli povolení k dlouhodobému pobytu na území EU, s právním postavením občanů členského státu pobytu, včetně **práva na vzdělání**. Tento názor znovu potvrdilo zasedání Evropské rady v Seville (ve dnech 21. a 22. června 2002). Na zasedání Evropské rady v Soluni (ve dnech 19. a 20. června 2003) bylo řečeno, že politika EU v oblasti integrace občanů třetích zemí by měla postihovat takové faktory, jako je vzdělávání a jazyková příprava. Integrace legálních přistěhovalců byla opětovně zařazena mezi priority na zasedání Evropské rady v Bruselu ve dnech 16. a 17. října 2003.

Odhodlání EU vytvořit politiku integrace přistěhovalců (a jejich dětí), kteří legálně pobývají na jejím území, z hlediska vzdělávání předpokládá i závazné zajištění toho, aby děti přistěhovalců požívaly stejných práv jako děti, které jsou občany EU. Závěry, k nimž v této oblasti dospěla různá zasedání Evropské rady, uvádí tabulka 1.1 přílohy 1.

([1]) Viz článek 61 a 63. Na realizaci opatření zahrnutých v těchto článcích se Dánsko nepodílí. Irsko a Spojené království mohou v souladu s článkem 3 činit dle vlastního uvážení.
([2]) Závěry předsednictví, zasedání Evropské rady v Lisabonu, 23.–24. března 2000.

1.2. Evropská legislativa o právu dětí přistěhovalců na vzdělání

Směrnice Rady z 25. července 1977 je prvním legislativním opatřením Evropského společenství, které se týká vzdělávání dětí migrujících pracovníků. Vztahuje se pouze na děti přistěhovalců pocházející z členských států a zahrnuje ustanovení o vzdělávání přizpůsobeném jejich zvláštním potřebám a výuce mateřského jazyka a kultury země původu. Zapracování této směrnice bylo významným krokem pro země, které v květnu 2004 vstoupily do Evropské unie, protože v některých případech ovlivnilo jejich národní koncepci vzdělávání dětí přistěhovalců.

Evropské směrnice z posledních let (uvedené v tabulce 1.1 přílohy 1) definují děti-přistěhovalce jako nezletilé, kteří jsou občany třetích zemí, ať již pobývají na území EU v doprovodu dospělých nebo samy. Mají určité právní nároky v oblasti vzdělávání, které závisejí na jejich právním postavení. Jakmile jsou tyto nároky stanoveny směrnicemi Rady, musí být před tím, než plně vstoupí v platnost, začleněny do vnitrostátní legislativy.

Podle evropského práva se s **nezletilými, kteří jsou dětmi občanů třetích zemí dlouhodobě pobývajících na území členského státu** ([3]), od listopadu 2003 zachází v oblasti vzdělávání stejně jako s občany hostitelského státu, a to i při poskytování stipendií ([4]). Členské státy však mohou zásady u stejného zacházení omezit tím, že podmíní přístup do vzdělávacího systému doložením náležité úrovně zběhlosti v jazyce.

Od ledna 2003 mohli **nezletilí, kteří jsou dětmi žadatelů o azyl nebo sami podali žádost o azyl**, vstoupit do vzdělávacího systému za podobných podmínek, jaké platí pro občany hostitelského členského státu ([5]). Vzdělávání se může poskytovat v pobytových střediscích. Vstup do vzdělávacího systému se nesmí odkládat déle než tři měsíce ode dne, kdy nezletilý nebo jeden z jeho příbuzných podal žádost o poskytnutí azylu. Může však dojít až k ročnímu odkladu, jestliže se zajišťuje zvláštní výuka, která má usnadnit zařazení do systému. Pokud není přijetí do systému možné vzhledem ke specifické životní situaci dané nezletilé osoby, může členský stát organizačně zajistit vzdělávání jiným způsobem.

V případě **dětí přistěhovalců, které nepobývají na území EU legálně**, evropská legislativa nevymezuje žádnou formu právního nároku na vzdělávání.

Směrnice č. 2000/43/ES sice má patrně vliv na vzdělávání všech dětí přistěhovalců, ale zároveň se nijak nedotýká rozdílného zacházení na základě státní příslušnosti, ani neupravuje podmínky pobytu občanů třetích zemí. Snaží se zamezit veškeré diskriminaci na základě rasové příslušnosti či etnického původu v různých oblastech včetně vzdělávání (viz článek 3). Tato směrnice opravňuje děti-přistěhovalce či děti přistěhovaleckého původu, aby podaly stížnost, pokud se jim dostane méně příznivého zacházení než občanům dané země (přímá diskriminace), nebo v případě, že by je zdánlivě nestranné ustanovení, kritérium nebo nestranný postup znevýhodnily (nepřímá diskriminace).

Závěrem lze říci, že současné evropské právní předpisy, jež se vztahují na vzdělávání dětí, které jsou občany třetích zemí a mají buď právní status, nebo na území EU pobývaly alespoň po určitou minimální dobu, přiznávají právní nárok na vzdělávání za stejných podmínek, jaké platí pro občany členských států, s výhradou určitých možných výjimek (viz výše). Tyto právní předpisy neobsahují žádná ustanovení, která by zakládala právní nárok na vzdělávání v případě dětí, které jsou občany třetích zemí a na území EU pobývají nelegálně. Nezmiňují se ani o žádných pozitivních opatřeních na pomoc dětem přistěhovalců.

([3]) Tento status přistěhovalec získá po pětiletém nepřetržitém legálním pobytu na území členského státu s výjimkou určitých situací za předpokladu, že je finančně soběstačný. Další podrobnosti – viz Směrnice č. 2003/109/ES, článek 4 a 5.

([4]) Viz Směrnice č. 2003/109/ES, článek 11. Dánsko, Irsko a Spojené království tuto směrnici neuplatňují.

([5]) Viz Směrnice č. 2003/9/ES, článek 11. Dánsko, Irsko a Spojené království tuto směrnici neuplatňují.

1.3. Vymezení společných cílů a monitorování politiky integrace

Jedním z obecných cílů, které v roce 2000 stanovil Lisabonský summit, bylo kultivovat aktivní občanský přístup, zlepšit prosazování stejných příležitostí a zvýšit sociální soudržnost. To se týká zejména přístupu přistěhovalců a jejich dětí k systémům vzdělávání a odborné přípravy.

Z evropských referenčních úrovní (*benchmarks*) v oblasti vzdělávání a odborné přípravy, které schválila Rada pro vzdělávání, mládež a kulturu dne 5. května 2003 a které by měly být dosaženy do roku 2010, tři jsou z hlediska podpory integrace a zaměstnanosti přistěhovalců mimořádně významné:

- průměrný podíl mladých lidí v EU, kteří předčasně zanechávají školního vzdělávání, by neměl přesáhnout 10 %;
- alespoň 85 % mladých lidí ve věku 22 let na území EU by mělo mít dokončené vyšší sekundární vzdělávání;
- procento mladých lidí v EU, kteří ve čtení a psaní dosáhli špatných výsledků, by se mělo ve srovnání s rokem 2000 snížit alespoň o 20 %.

Je skutečně zřejmé, že určité obtíže v podstatě jazykové povahy, jimž mohou čelit děti přistěhovalců ve školním vzdělávání, působí s největší pravděpodobností nejprve problémy se čtením a psaním a pak vedou k předčasnému opuštění školy. Tyto tři referenční úrovně by proto měly přimět členské státy k tomu, aby se mnohem intenzivněji snažily pomoci dětem ve věku povinné školní docházky, které se potýkají s různými obtížemi, a podpořily zejména některé žáky-přistěhovalce.

Evropská komise má k dispozici několik nástrojů, s jejichž pomocí monitoruje politiku členských států zaměřenou na integraci přistěhovalců. V souladu se závěry Soluňského summitu rozvíjí Komise prostřednictvím *Group of national contact points* (Skupiny národních kontaktních míst) spolupráci a výměnu informací mezi členskými státy o integraci občanů třetích zemí. V tomto ohledu byly jako prioritní oblasti označeny programy úvodní průpravy pro nově příchozí přistěhovalce, jazyková příprava a zapojení přistěhovalců do občanské společnosti, do kulturního a politického života. Komise mimoto v roce 2003 souhlasila s tím, že každoročně vypracuje výroční zprávu o politikách evropských zemí v oblasti imigrace a integrace, aby tak shromáždila rozsáhlý soubor dat o pohybu migrantů na území EU o i politice a praxi v dané oblasti.

Nakonec je třeba uvést, že *European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia* (Evropské středisko pro monitorování rasismu a xenofobie), které zahájilo svou činnost v roce 1998 ([6]), zaměřilo v letech 2003 a 2004 svou pozornost na diskriminaci, s níž se setkávají přistěhovalci v oblasti zaměstnanosti a **vzdělávání**.

([6]) Podle nařízení Rady (ES) č. 1035/97 ze dne 2. června 1997.

1.4. Konkrétní opatření podporovaná Evropskou komisí

V roce 1997, který byl vyhlášen ‚Evropským rokem boje proti rasismu, xenofobii a antisemitismu', podporovalo *Directorate-General for Education, Training and Youth* (Generální ředitelství pro vzdělávání, odbornou přípravu a mládež) různé programy zahájené členskými státy, jejichž prvořadým cílem byl boj proti rasismu. Tyto programy se ne vždy přímo týkaly dětí přistěhovalců, mohly se také zaměřovat na všechny děti školního věku s cílem naučit je žít v multikulturní společnosti.

> Například projekt zahájený **řeckými** výzkumnými pracovníky se zabýval tím, jak učitelé na úrovni primárního vzdělávání a žáci ve věku 9 až 12 let využívají didaktický materiál, který uvádí, že všechny populace původně vznikly míšením. Další programy se zaměřovaly na podporu multikulturní výchovy v povinném vzdělávání (ve **Francouzském společenství Belgie**, ve **Španělsku** a v **Itálii**), na úpravu obsahu přípravného vzdělávání a dalšího profesního rozvoje učitelů, na zavádění vzdělávacího modulu pro ředitele primárních škol nebo na zapojení rodičů-přistěhovalců do činnosti školy (**Dánsko, Německo** a **Švédsko**).

Directorate-General for Education and Culture (Generální ředitelství pro vzdělávání a kulturu) i nadále financuje řadu projektů zahájených členskými státy, které se zabývají multikulturní výchovou (zejména jejím začleněním do vzdělávacích modulů pro přípravu učitelů) a bojem proti rasismu a xenofobii ve školách, například pomocí vhodných učebnic, a to v rámci podprogramu Comenius programu Socrates.

1.5. Práce Rady Evropy

Z právního hlediska je nejvýznamnějším dokumentem Rady Evropy, který se zmiňuje o vzdělávání dětí přistěhovalců, Evropská úmluva o právním postavení migrujících pracovníků z roku 1977 ([7]), která vstoupila v platnost v květnu 1983. Stejně jako příslušná směrnice Evropského společenství ze stejného roku se úmluva vztahuje na migrující pracovníky z členských států. Jejich dětem přiznává právo vstoupit do vzdělávacího systému za stejných podmínek, jaké platí pro děti pracovníků, kteří jsou občany země pobytu. Hostitelský stát musí mimoto dětem migrantů usnadnit výuku národního jazyka (nebo jednoho z národních jazyků, pokud je jich několik) a snažit se zajistit, aby jim byla poskytována stipendia za stejných podmínek jako vlastním občanům. Konečně musí být také podniknuty kroky, které těmto dětem umožní absolvovat výuku vlastního mateřského jazyka.

Následně Rada Evropy v letech 1983 až 1989 přijala rezoluci a tři doporučení ke vzdělávání dětí přistěhovalců ([8]). Jejich uplatňování není pro členské státy závazné.

V porovnání s úmluvou z roku 1977 mají tato opatření širší dosah a vztahují se i na děti přistěhovalců ze zemí, které nejsou členy Rady Evropy. Týkají se dětí, které vstoupí na území členského státu v doprovodu rodičů, a dětí, jež se sice přistěhovalcům narodí na území hostitelské země, ale jejichž právní postavení není jednoznačně vymezeno.

Na základě těchto čtyř právních předpisů Rada Evropy doporučuje, aby se podnikla opatření ve prospěch začlenění dětí přistěhovalců do vzdělávacího systému, a to v těchto třech oblastech: přizpůsobit systém jejich zvláštním vzdělávacím potřebám, zařazovat výuku jazyka a kultury země původu do učebních plánů běžných škol a podporovat multikulturní výchovu všech žáků. Rada Evropy v posledních letech

([7]) V roce 1977 byly členy Rady Evropy současné členské státy Evropské unie s výjimkou České republiky, Estonska, Lotyšska, Litvy, Maďarska, Polska, Slovinska, Slovenska a Finska. V té době jejím členem nebylo ani Bulharsko a Rumunsko. Dnes je všech 25 členských států EU zastoupeno v Radě Evropy spolu s Bulharskem a Rumunskem i třemi zeměmi ESVO/EHP.

([8]) Rezoluce přijatá Stálou konferencí evropských ministrů školství ve dnech 10.–12. května 1983. Doporučení č. R (84) 9 Výboru ministrů členským státům, které se týká druhé generace přistěhovalců, Doporučení č. R (84) 18 Výboru ministrů členským státům k přípravě učitelů zaměřené na výchovu k mezikulturnímu porozumění, Doporučení č. 1093 (1989) výboru ministrů členským státům ke vzdělávání dětí přistěhovalců.

realizovala celou škálu aktivit, které měly podnítit členské státy k tomu, aby v těchto oblastech vyvíjely intenzivnější aktivitu.

Podle příslušných základních dokumentů (uvedených v tabulce 1.2 přílohy 1) je z hlediska zvláštních vzdělávacích potřeb dětí přistěhovalců nutné zejména to, aby se při posuzování jejich schopností a znalostí přihlíželo k jejich kulturnímu zázemí. Tyto dokumenty také uvádějí, že je důležité koncipovat opatření ve prospěch integrace dívek.

Prosazování multikulturní výchovy předpokládá náležité přípravné a další vzdělávání učitelů a vyžaduje vytvoření vhodných didaktických materiálů.

V roce 2000 vydal Výbor ministrů doporučení, jež se týká přistěhovalců, kteří dlouhodobě legálně pobývají na území dané země (tj. alespoň pět let) ([9]). Toto doporučení stanoví, že jim musí být přiznán stejný právní nárok na vzdělání, jaký mají občané hostitelské země.

([9]) Doporučení (2000) 15.

KAPITOLA 2

TRENDY DEMOGRAFICKÉHO VÝVOJE

Trendy demografického vývoje v určité zemi jsou výsledkem neustálých změn tří proměnných, konkrétně porodnosti, úmrtnosti a čisté migrace. Tyto trendy se v evropských zemích, z nichž některé jsou stále více zasaženy mezinárodní migrací, výrazně liší.

Tato kapitola má dvojí cíl. Pokouší se jednak porovnat míru imigrace do evropských zemí, jednak určit, jaké procento populace žáků v jednotlivých případech tvoří přistěhovalci. Vymezení populace přistěhovalců se však v jednotlivých zemích liší a neexistence jednotné a důsledné definice této kategorie osob ztěžuje statistické porovnání trendů v oblasti migrace ([1]).

Zdrojem demografických údajů, které zachycují imigraci a podíl přistěhovalců v populaci podle státní příslušnosti a věku, je Eurostat (Statistický úřad Evropských společenství). Hlavním kritériem, které umožňuje identifikovat a navzájem rozlišit různé skupiny osob žijících na území členských států EU, je právní definice státní příslušnosti. Výsledná demografická data představují nejucelenější soubor údajů, která jsou k dispozici, i když rozdíly mezi jednotlivými zeměmi, pokud jde o definice a zdroje používané při sběru dat, omezují možnosti srovnání.

Tato první část analýzy popisuje přírůstek a úbytek počtu přistěhovalců (obr. 2.1) a strukturu populace přistěhovalců podle státní příslušnosti (obr. 2.2A a 2.2B) a zaznamenává počet žádostí o azyl (obr. 2.3 a 2.4) a podíl přistěhovalců ve věku do 15 let v populaci této věkové skupiny v zemích Evropské unie (obr. 2.5).

Ukazatele, které zachycují podíl přistěhovalců v populaci dětí školního věku, jsou převzaty z mezinárodního šetření PISA ([2]), který se realizoval pod záštitou OECD. V rámci tohoto výzkumu byly 15letým žákům rozdány dotazníky, na jejichž základě se měly určit proměnné hodnoty související s podmínkami školního vzdělávání a rodinným zázemím. Nedotazují se přímo na státní příslušnost respondentů, ale zaznamenávají místo narození respondentů i jejich rodičů. Termín **přistěhovalci** zde označuje 15leté žáky, kteří mohou či nemusí být narozeni v hostitelské zemí a jejichž oba rodiče se narodili v zahraničí. **Místní** respondenti jsou definováni jako 15letí žáci, v jejichž případě se – bez ohledu na místo jejich narození – alespoň jeden z rodičů narodil v hostitelské zemi. Protože skupina populace, která je předmětem srovnávací analýzy, zahrnuje pouze 15leté žáky bez ohledu na jejich státní příslušnost, ukazatele mají pouze srovnatelným způsobem zachytit složitou mozaiku situací, v nichž se nacházejí velké skupiny přistěhovalců či žáků z rodin přistěhovalců v rámci vzdělávacích systémů.

Druhá část analýzy se zaměřuje na další faktory, konkrétně lokality, v nichž sídlí školy žáků-přistěhovalců (obr. 2.7), procentní podíl přistěhovalců ve školách (obr. 2.8) a jazyk, kterým doma komunikují se svými rodinami (obr. 2.9).

2.1. Vývojové trendy v oblasti imigrace v průběhu posledních 25 let

V období let 1985 až 2001 se průběh imigrace do jednotlivých zemí Evropské unie výrazně lišil. Z grafu 2.1, který ilustruje nárůst a úbytek počtu přistěhovalců ve vztahu k celkovému počtu obyvatelstva v pětiletých intervalech během celého sledovaného období, vyplývá, že země můžeme na základě registrovaných trendů rozdělit do tří hlavních kategorií.

([1]) Podle definice používané pro účely této studie, která se zaměřuje na opatření ve prospěch dětí přistěhovalců realizovaná v kontextu školního vzdělávání, můžeme za přistěhovalce považovat kterékoli dítě, které pochází z jiné země (evropské či mimoevropské). Do této kategorie patří uprchlíci, děti žadatelů o azyl a děti, které na území hostitelské země pobývají nelegálně, a rovněž děti z rodin přistěhovalců, jejichž rodiče či prarodiče se v hostitelské zemi usadili. Naopak dětmi z rodin, které v dané zemi sídlí již po více než dvě generace, se studie nezabývá.

([2]) Popis průzkumu PISA je uveden v glosáři na konci této publikace.

Čtyři země zaznamenaly v průběhu posledních 20 let přírůstek počtu přistěhovalců přesahující 1,5% celkového počtu obyvatelstva během několika po sobě jdoucích letech. Konkrétně se jedná o Německo, Kypr, Lucembursko a Island. Během tohoto období do Lucemburska směřoval největší nepřetržitý příliv přistěhovalců v porovnání s celkovou populací (více než 2% ročně). Tato míra imigrace pokryla potřeby zapříčiněné demografickým deficitem i nedostatkem pracovních sil, který byl vyvolán intenzivním hospodářským růstem. Imigrace na Island během posledních šesti let vzrostla a změnil se i region původu přistěhovalců: příliv občanů ze severských zemí částečně ustoupil imigraci ze zemí východní Evropy (z Polska a Litvy) a Asie (z Filipín a Thajska). Poté, co Německo zažilo značný nárůst imigrace v letech bezprostředně následujících po sjednocení a otevření hranic s východní Evropou, zaznamenává od roku 1992 neustálý úbytek počtu přistěhovalců ve vztahu k celkové populaci. V roce 2001 nicméně roční přírůstek počtu přistěhovalců stále ještě činil 1% celkového počtu obyvatelstva.

Situace je méně dramatická v druhé kategorii zemí. Počet přistěhovalců, kteří každoročně vstoupí na jejich území, představuje minimálně 0,5 % a nepřesahuje 1,5 % celkového počtu obyvatelstva (do této kategorie patří Belgie, Dánsko, Francie, Irsko, Nizozemsko, Rakousko, Švédsko, Spojené království a Norsko). Z těchto zemí mají Belgie, Francie, Nizozemsko a Spojené království díky své koloniální minulosti, charakteristice průmyslu nebo působení obou faktorů s imigrací letité zkušenosti. Tyto země jsou pro přistěhovalce i nadále atraktivní díky nadstandardním vztahům, které si uchovaly se svými bývalými koloniemi, soudržnosti rodin a existenci neformálních systémů služeb pro nové přistěhovalce, které se vytvořily během minulých migrací. Některé země zaznamenaly prudký nárůst přistěhovalectví, který byl vyvolán jejich hospodářským růstem, například Irsko od 90. let 20. století a Norsko od 80. let 20. století.

Vysvětlivka (obr. 2.1)

Tento ukazatel byl vypočítán vydělením počtu přistěhovalců, kteří vstoupili na území dané země v průběhu referenčního roku (X), celkovým počtem obyvatelstva k 1. lednu tohoto roku (X). Podrobné roční údaje za sledované období, jsou k dispozici na CD-ROMu, který je připojen k publikaci Eurostatu (2002).

Přistěhovalci jsou buď občany jiné země, kteří přicestovali ze zahraničí, nebo občany dané země, kteří se vracejí ze zahraničí a hodlají v ní po určitou dobu pobývat. Délku pobytu, která se pohybuje v rozmezí od jednoho měsíce v případě Holanďanů vracejících se do Nizozemska do 12 měsíců v případě osob vstupujících na území Spojeného království, určují příslušné orgány jednotlivých zemí.

Populaci k 1. lednu tvoří veškeré obyvatelstvo v dané oblasti k 1. lednu kalendářního roku (nebo v určitých případech k 31. prosinci předchozího roku). Tento počet obyvatelstva vychází buď z dat získaných při posledním sčítání lidu, které byly upraveny na základě údajů o komponentech růstu počtu obyvatelstva od tohoto sčítání, nebo na základě registrů obyvatelstva.

Obr. 2.1: Roční míra imigrace vyjádřená jako procento celkového počtu obyvatelstva v letech 1985 až 2001

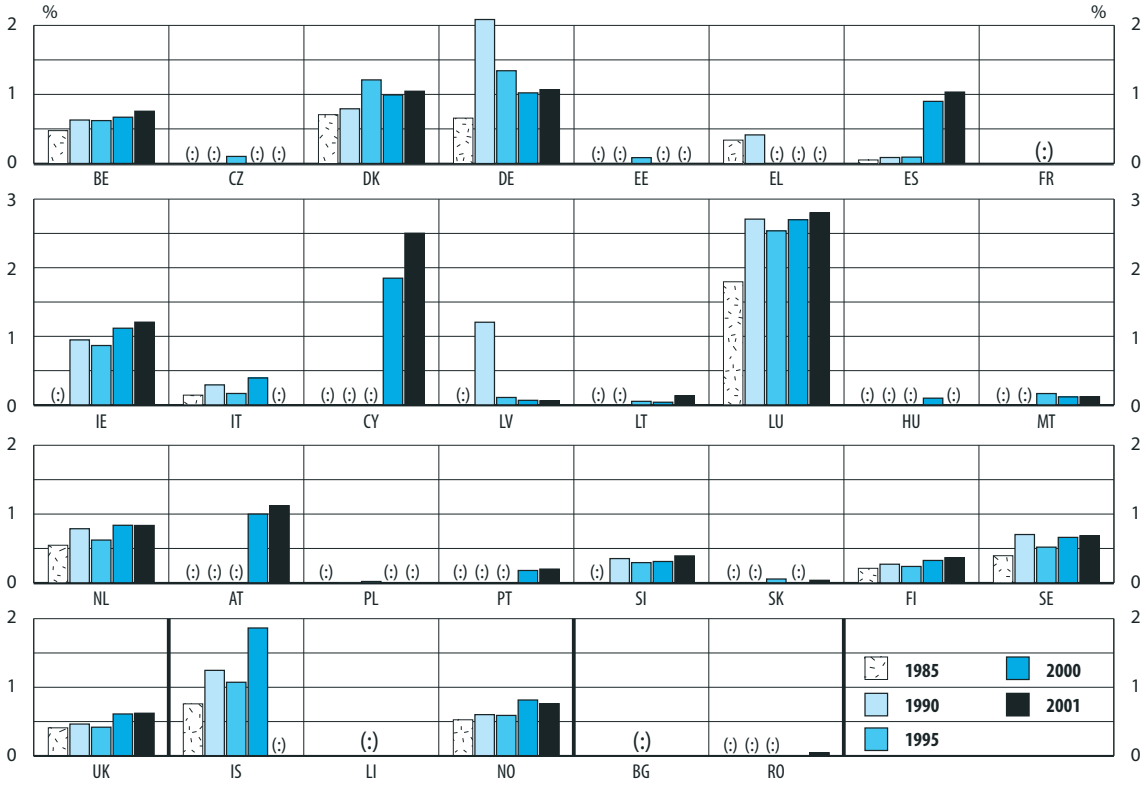

	BE	CZ	DK	DE	EE	EL	ES	FR	IE	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	SI	SK	FI	SE	UK	IS	LI	NO	BG	RO
1985	0.5	(:)	0.7	0.7	(:)	0.3	0.1	(:)	(:)	0.1	(:)	(:)	(:)	1.8	(:)	(:)	0.5	(:)	(:)	(:)	(:)	(:)	0.2	0.4	0.4	0.8	(:)	0.5	(:)	(:)
1990	0.6	(:)	0.8	2.1	(:)	0.4	0.1	(:)	0.9	0.3	(:)	1.2	(:)	2.7	(:)	(:)	0.8	(:)	0.0	(:)	0.4	(:)	0.3	0.7	0.5	1.2	(:)	0.6	(:)	(:)
1995	0.6	0.1	1.2	1.3	0.1	(:)	0.1	(:)	0.9	0.2	(:)	0.1	0.1	2.5	(:)	0.2	0.6	(:)	0.0	(:)	0.3	0.1	0.2	0.5	0.4	1.1	(:)	0.6	(:)	(:)
2000	0.7	(:)	1.0	1.0	(:)	(:)	0.9	(:)	1.1	0.4	1.8	0.1	0.0	2.7	0.1	0.1	0.8	1.0	(:)	0.2	0.3	(:)	0.3	0.7	0.6	1.9	(:)	0.8	(:)	0.0
2001	0.8	(:)	1.0	1.1	(:)	(:)	1.0	(:)	1.2	(:)	2.5	0.1	0.1	2.8	(:)	0.1	0.8	1.1	(:)	0.2	0.4	0.0	0.4	0.7	0.6	(:)	(:)	0.8	(:)	0.0

Zdroj: Eurostat, *Population and social conditions, demography*, New Cronos (data získaná v únoru 2004) a Eurostat, *European social statistics* - Migration (2002).

Doplňující poznámky

Belgie: Údaje o míře imigrace za rok 2000 jsou předběžné.
Německo: Včetně bývalé Německé demokratické republiky za rok 1991.
Španělsko: Údaje, které se vztahují k celkovému počtu obyvatelstva v roce 2000, jsou odhady.
Irsko: Údaje o míře imigrace se vztahují na rok, který končí v dubnu. Údaje za rok 2000 jsou předběžné odhady. Data, která se vztahují k celkovému počtu obyvatelstva, jsou v případě let 2000 a 2001 předběžné odhady.
Lucembursko: Údaje o celkovém počtu obyvatelstva v roce 2000 a 2001 jsou odhady. V roce 2001 se změnil trend vývoje celkového počtu obyvatelstva.
Maďarsko: Údaj o celkovém počtu obyvatelstva za rok 2000 je předběžný.
Malta: Odhad celkového počtu obyvatelstva v roce 2001.
Portugalsko: Do celkového množství přistěhovalců se započítávají pouze občané jiných zemí a migranti, kteří na území pobývají dlouhodobě. Údaje o imigraci za rok 2000 a 2001 jsou předběžné (a v případě roku 2001 se jedná o odhady). Celkový počet obyvatelstva v roce 2001 je odhad.
Spojené království: Přehled mezinárodní osobní přepravy mapující průběh imigrace. Údaje o míře imigrace v letech 2000 a 2001 jsou odhady. V případě roku 2001 se odhaduje i celkový počet obyvatelstva.

Roční míra imigrace představující méně než 0,5 % celkového počtu obyvatelstva byla zaznamenána především v nových členských státech EU (s výjimkou Kypru) a dále v Řecku, Itálii a ve Finsku. Stejná situace panovala i ve Španělsku a Portugalsku až do konce 90. let 20. století. Obě tyto země během sledovaného období prošly významnou přechodnou etapou. Ze zemí spojovaných s emigrací se staly zeměmi cílovými. Tuto proměnu směru migrace můžeme zdůvodnit několika faktory, z nichž nejvýznamnějším je patrně intenzivní hospodářský růst a systémové změny, jež v těchto zemích vyvolalo přistoupení k Evropskému společenství v roce 1986. I Řecko prodělalo novou vlnu imigrace, když se v letech 1990 až 1995 otevřely hranice zemí východní Evropy a velké množství občanů řeckého původu se vrátilo do své domoviny.

Přistěhovalectví v zemích východní Evropy ovlivňují dva hlavní faktory, konkrétně pohyb obyvatelstva vyvolaný politickou obrodou v daných zemích a jejich přechod na tržní ekonomiku. Tyto země tudíž zaznamenaly nový mírný nárůst imigrace po svém přechodu k demokratickému zřízení (Česká republika, Maďarsko, Polsko, Slovenská republika, Bulharsko a Rumunsko) nebo vyhlášení nezávislosti (Estonsko, Lotyšsko a Litva). Tyto změny často provázel návrat určitého počtu obyvatel, kteří náleželi k etnickým menšinám, jež byly rozptýleny v různých zemích (bývalého) východního bloku nebo se usadily v západní Evropě bezprostředně po druhé světové válce. Tyto země rovněž musely čelit přílivu uprchlíků, který byl důsledkem konfliktů, jež hluboce zasáhly střední Evropu a Balkán na konci 20. století (uprchlíci z bývalé Jugoslávie ve Slovinsku nebo uprchlíci z Moldavské republiky v Rumunsku). Míra imigrace do těchto zemí nicméně není v porovnání s celkovým počtem obyvatelstva příliš vysoká.

Nakonec je třeba říci, že důvodem mimořádně nízké míry imigrace na Maltu (méně než 0,2 % ročně v období let 1985–2001) může být zčásti i malá rozloha této ostrovní země.

2.2. Země a světadíly původu cizinců

Údaje v tabulce pod grafem 2.2A dokládají, že registrovaní cizinci tvořili k 1. lednu 2002 ve většině zemí mezi 2,5 % a 9 % celkové populace. Tak tomu bylo v Belgii, Dánsku, Německu, Řecku, Španělsku, Francii, Irsku, Itálii, na Kypru, v Nizozemsku, Rakousku, Švédsku, Spojeném království, na Islandu a v Norsku. V ostatních zemích se situace podstatně lišila. V Estonsku a Lotyšsku dosahoval podíl cizinců v celkovém počtu obyvatelstva 20 % díky velikosti menšinové populace ruského původu (jejíž mnozí příslušníci nebyli estonští, resp. lotyšští občané) a stejně vysoké procento cizinců bylo zaznamenáno i v Lucembursku a Lichtenštejnsku, zatímco v Maďarsku, Litvě, Portugalsku, ve Slovinsku a ve Finsku představovali cizinci méně než 2,5 % celkové populace.

Kromě stanovení poměrné velikosti těchto populací cizinců v jednotlivých zemích je důležité přesněji určit, ze kterých zemí a světadílů pocházejí. Při této analýze se postupovalo dvojím způsobem: na jedné straně se zjišťovalo procento cizinců, kteří jsou občany původních 15 členských států EU, a porovnávalo se s podílem cizinců, kteří pocházejí z jiných zemí (obr. 2.2A), a na straně druhé se určoval procentní podíl cizinců pocházejících z různých kontinentů (obr. 2.2B). Protože dosud není zcela jednotně zajištěn volný pohyb osob po území všech 25 členských států Evropské unie, oba tyto ukazatele se ještě vztahují k původním 15 členským státům EU.

Z obou grafů vyplývá, že do různých zemí, pro něž jsou tyto údaje k dispozici, směřují cizinci odlišného původu. Konkrétněji řečeno – jak dokládá obr. 2.2A, podíl všech občanů třetích zemí v celkové populaci (tj. jiných zemí než původních 15 členských států EU) je ve všech sledovaných zemích kromě Belgie, Irska a Lucemburska vyšší než počet cizinců, kteří jsou občany původních 15 členských států EU. Analýza složení populace přistěhovalců podle světadílu, kterou znázorňuje obr. 2.2B, nicméně jasně dokládá, že na Kypru, v Nizozemsku, Švédsku, Spojeném království, na Islandu a v Norsku je hlavním regionem, z něhož pochází většina přistěhovalců, 15 původních členských států EU.

Obr. 2.2A: Podíl cizinců, kteří jsou občany jednoho z původních 15 členských států EU, a podíl cizinců z jiných zemí v celkové populaci, 1. leden 2002

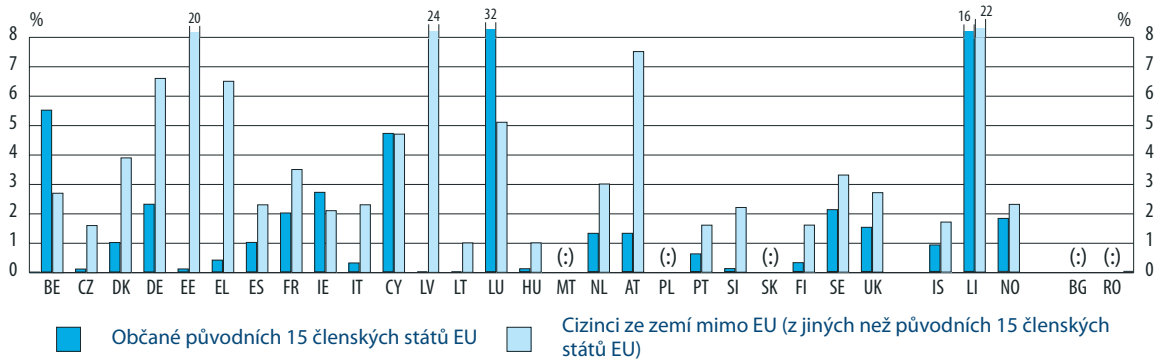

	BE	CZ	DK	DE	EE	EL	ES	FR	IE	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	SI	SK	FI	SE	UK	IS	LI	NO	BG	RO
■	5.5	0.1	1.0	2.3	0.1	0.4	1.0	2.0	2.7	0.3	4.7	0.0	0.0	31.8	0.1	(:)	1.3	1.3	(:)	0.6	0.1	(:)	0.3	2.1	1.5	0.9	16.1	1.8	(:)	(:)
□	2.7	1.6	3.9	6.6	19.9	6.5	2.3	3.5	2.1	2.3	4.7	23.7	1.0	5.1	1.0	(:)	3.0	7.5	(:)	1.6	2.2	(:)	1.6	3.3	2.7	1.7	21.5	2.3	(:)	(:)
Total	8.2	1.7	5.0	8.9	20.0	6.9	3.3	5.6	4.8	2.5	9.4	23.7	1.0	36.9	1.1	(:)	4.3	8.9	(:)	2.2	2.3	(:)	1.9	5.3	4.2	2.6	37.6	4.1	(:)	(:)

Zdroj: Eurostat, *Population and social conditions, demography*, New Cronos (data získaná v únoru 2004) a Eurostat, *European social statistics* - Migration (2002).

Doplňující poznámky

Česká republika, Itálie, Lucembursko, Litva a **Rakousko**: Údaje za rok 2001.
Estonsko a **Island**: Údaje za rok 2000.
Řecko: Předběžné údaje za rok 2001.
Francie: Data ze sčítání lidu v roce 1999.
Irsko a **Maďarsko**: Předběžné údaje.
Itálie, Lucembursko a **Rakousko**: Údaje za rok 2001.
Lotyšsko: Kategorie ‚cizinců ze zemí mimo EU' zahrnuje bývalé občany SSSR, kteří nebyli naturalizováni.
Spojené království: 2000, předběžné odhady.
Lichtenštejnsko: Údaje za rok 1997.

Vysvětlivka

Tento ukazatel byl vypočítán jednak vydělením počtu cizinců, kteří jsou občany jednoho z původních 15 členských států EU, celkovým počtem obyvatelstva k 1. lednu 2002, jednak vydělením počtu cizinců, kteří jsou občany jiných zemí než původní „patnáctky", rovněž celkovým počtem obyvatelstva k 1. lednu 2002.

Obr. 2.2B dokládá, že se složení populace cizinců podle světadílů v jednotlivých zemích EU poněkud liší, ale ukazuje i to, že v populaci cizinců jako celku, která je přítomna na území EU, převažují Evropané. Několik zemí však v tomto ohledu představuje výjimku. Většina cizinců ve Francii, Itálii a Portugalsku pochází z Afriky, zatímco do Španělska přichází stále více občanů amerických zemí, což lze do značné míry vysvětlit tím, že části Afriky a Ameriky jsou bývalými koloniemi těchto cílových zemí.

Obr. 2.2B: Podíl cizinců pocházejících z různých světadílů, včetně občanů jiných evropských zemí než původních patnácti členských států EU, v celkové populaci k 1. lednu 2002

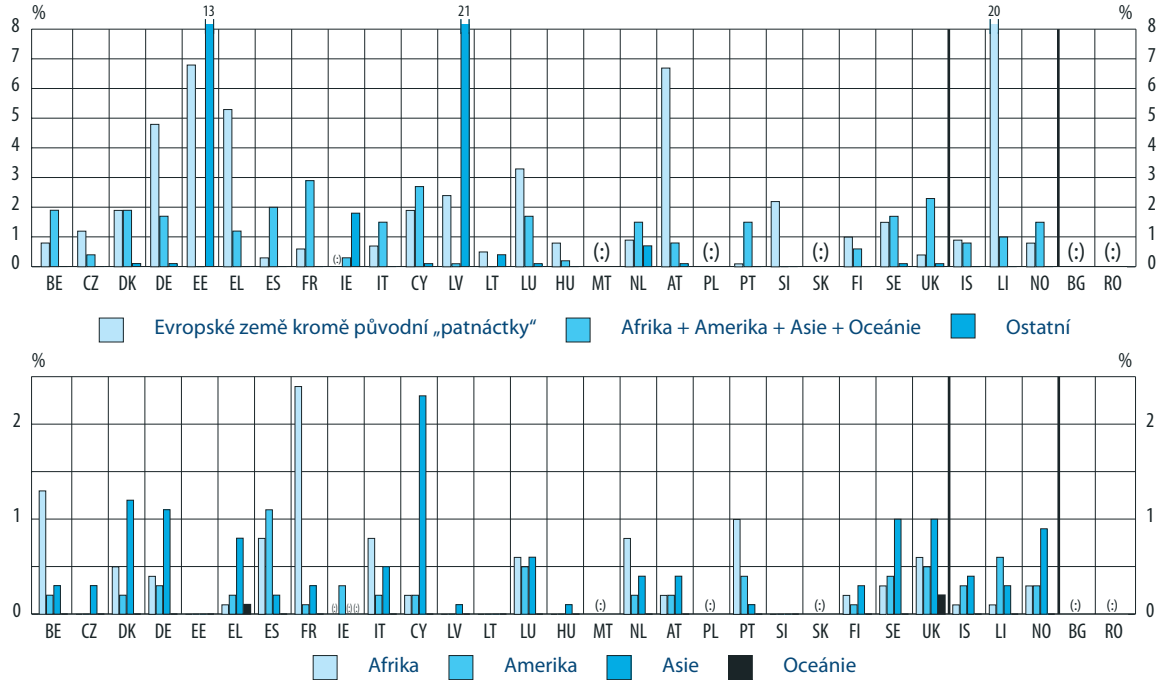

%	BE	CZ	DK	DE	EE	EL	ES	FR	IE	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	SI	SK	FI	SE	UK	IS	LI	NO	BG	RO
(1)	0.83	1.20	1.95	4.81	6.79	5.28	0.28	0.62	(:)	0.75	1.89	2.36	0.53	3.30	0.84	(:)	0.86	6.67	(:)	0.05	2.16	(:)	0.98	1.53	0.36	0.89	20.45	0.78	(:)	(:)
Africa	1.32	0.02	0.48	0.37	0.00	0.14	0.77	2.43	(:)	0.80	0.19	0.00	0.00	0.61	0.01	(:)	0.82	0.18	(:)	1.04	0.00	(:)	0.16	0.27	0.64	0.07	0.06	0.32	(:)	(:)
America	0.23	0.04	0.20	0.27	0.01	0.25	1.08	0.14	0.28	0.24	0.18	0.02	0.01	0.50	0.03	(:)	0.24	0.15	(:)	0.38	0.01	(:)	0.08	0.35	0.48	0.30	0.57	0.32	(:)	(:)
Asia	0.31	0.34	1.19	1.06	0.02	0.76	0.19	0.35	(:)	0.47	2.33	0.06	0.03	0.59	0.14	(:)	0.39	0.45	(:)	0.09	0.02	(:)	0.31	1.01	0.99	0.40	0.32	0.88	(:)	(:)
Oceania	0.01	0.00	0.02	0.01	0.00	0.08	0.00	0.01	(:)	0.01	0.04	0.00	0.00	0.02	0.00	(:)	0.03	0.01	(:)	0.01	0.00	(:)	0.01	0.03	0.18	0.02	0.02	0.02	(:)	(:)
Other	0.03	0.00	0.10	0.09	13.10	0.00	0.00	0.00	1.83	0.00	0.10	21.25	0.42	0.12	0.00	(:)	0.66	0.07	(:)	0.00	0.00	(:)	0.03	0.09	0.07	0.00	0.00	0.01	(:)	(:)

(1) Jiné evropské země než 15 původních členských států EU

Zdroj: Eurostat, *Population and social conditions, demography*, New Cronos (data získaná v únoru 2004) a_Eurostat, *European social statistics* – Migration (2002).

Doplňující poznámky

Česká republika, Itálie, Lucembursko, Litva a **Rakousko**: Údaje za rok 2001.
Estonsko a **Lotyšsko**: Údaje za rok 2000. Kategorie ‚ostatní' zahrnuje zejména bývalé občany bývalého SSSR, kteří dosud nezískali občanství.
Řecko: Předběžné údaje za rok 2001.
Francie: Údaje ze sčítání lidu v roce 1999.
Irsko a **Maďarsko**: Předběžné údaje.
Spojené království: 2000, předběžné odhady.
Island: Údaje za rok 2000.

Vysvětlivka

Kategorie ‚jiné evropské země než 15 původních členských států EU' zahrnuje občany těchto zemí: nových členských států, které k EU přistoupily 1. května 2004 (České republiky, Estonska, Kypru, Lotyšska, Litvy, Maďarska, Malty, Polska, Slovinska a Slovenska); kandidátských zemí (Bulharska, Rumunska a Turecka); zemí ESVO (Islandu, Lichtenštejnska, Norska a Švýcarska) a Andorry, Albánie, Běloruska, Bosny a Hercegoviny, Chorvatska, Moldavské republiky, Monaka, Republiky Makedonie (FYROM), Ruské federace, San Marina, Ukrajiny, Vatikánu a Svazové republiky Jugoslávie.

Do kategorie ‚ostatní' patří osoby bez státní příslušnosti, neznámé osoby a britští občané ze zámoří.

2.3. Analýza počtu žadatelů o azyl v Evropě

Žadatelé o azyl směřují do evropských zemí především díky jejich politické stabilitě a demokratickému zřízení, jehož samozřejmým atributem je přijatá povinnost dodržovat lidská práva. Graf 2.3 ilustruje vývojové trendy, pokud jde o počet žádostí o azyl podávaných v jednotlivých zemích od roku 1997 do roku 2002. Ukazuje, že většina azylantů si vybírá zejména několik konkrétních zemí EU.

Obr. 2.3: Počet žádostí o azyl v jednotlivých zemích, 1997-2002

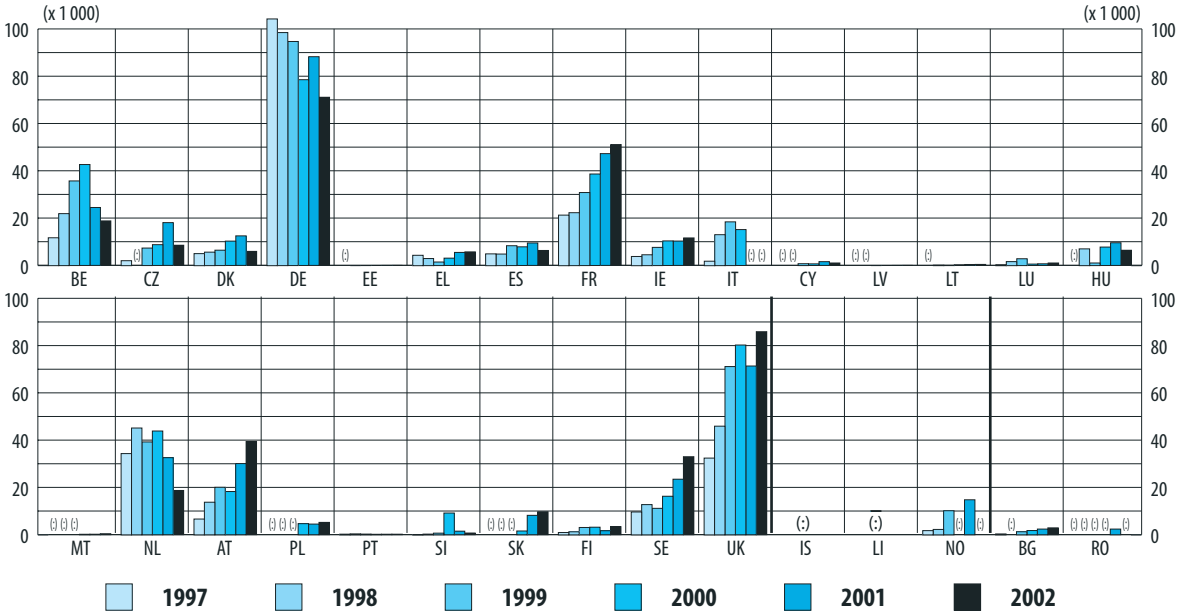

	BE	CZ	DK	DE	EE	EL	ES	FR	IE	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	SI	SK	FI	SE	UK	IS	LI	NO	BG	RO
1997	11.8	2.1	5.1	104.4	(:)	4.4	5.0	21.4	3.9	1.9	(:)	(:)	(:)	0.4	(:)	(:)	34.4	6.7	(:)	0.3	0.1	(:)	1.0	9.7	32.5	(:)	(:)	1.8	0.4	(:)
1998	22.0	(:)	5.7	98.6	0.0	3.0	4.9	22.4	4.6	13.1	(:)	(:)	0.2	1.7	7.1	(:)	45.2	13.8	(:)	0.4	0.3	(:)	1.3	12.8	46.0	(:)	(:)	2.3	(:)	(:)
1999	35.8	7.4	6.5	94.8	0.0	1.5	8.4	30.9	7.7	18.5	0.8	0.0	0.1	2.9	1.1	(:)	39.3	20.1	(:)	0.3	0.7	(:)	3.1	11.2	71.2	(:)	0.1	10.2	1.3	(:)
2000	42.7	8.8	10.3	78.6	0.0	3.1	7.9	38.7	10.4	15.2	0.7	0.0	0.3	0.6	7.8	0.2	43.9	18.3	4.7	0.2	9.2	1.6	3.2	16.3	80.3	(:)	(:)	(:)	1.8	(:)
2001	24.5	18.1	12.5	88.3	0.0	5.5	9.5	47.3	10.3	(:)	1.6	0.0	0.4	0.7	9.6	0.2	32.6	30.1	4.5	0.2	1.5	8.2	1.7	23.5	71.4	(:)	(:)	14.8	2.4	2.4
2002	18.8	8.5	5.9	71.1	0.0	5.7	6.3	51.1	11.6	(:)	1.0	0.0	0.4	1.0	6.4	0.4	18.7	39.4	5.2	0.2	0.7	9.7	3.4	33.0	85.9	(:)	(:)	(:)	2.9	(:)

Zdroj: Eurostat, *Population and social conditions, demography*, New Cronos, data získaná v únoru 2004.

Doplňující poznámky

Itálie: 1999 a 2000, předběžné údaje.
Norsko: 1999, odhad

Vysvětlivka

Údaje o azylantech zahrnují všechny osoby, jež žádají o azyl nebo podobnou ochranu v souladu s článkem 1 Úmluvy o právním postavení uprchlíků z 28. července 1951, ve znění Newyorkského protokolu z 31. ledna 1967. Tyto údaje se zaznamenávají individuálně buď na letišti nebo na hraničním přechodu při příjezdu těchto osob, nebo až při pobytu v dané zemi, a to bez ohledu na to, zda příslušné osoby na její území vstoupily legálně (například jako turisté) nebo nelegálně.

Většina členských států EU registruje jednotlivé žádosti. Jiné země je zaznamenávají pouze v určitých případech. Celkové počty v jednotlivých zemích mohou zahrnovat opětovně podané žádosti. Protože se používají různé metody sběru dat, nejsou údaje zaznamenané jednotlivými zeměmi plně srovnatelné.

Ze všech členských států EU registrovalo největší množství žádostí o azyl během sledovaného období Německo a Spojené království. Dohromady u obou zemí toto číslo představuje téměř 40 % celkového počtu žádostí o azyl podaných v celé Evropské unii.

Počet podaných žádostí je i nadále poměrně vysoký v Belgii, Francii, Nizozemsku a Rakousku. V roce 2002 nicméně tyto země zaznamenaly podstatně méně žádostí o azyl než Německo a Spojené království. Jen šest výše zmíněných členských států dohromady registruje přibližně 73 % celkového počtu žádostí o azyl podaných ve 25 zemích EU (kromě Itálie, u níž tento údaj není k dispozici). Všechny země během sledovaného období zaznamenaly výrazné výkyvy v počtu žádostí o azyl. Například v Německu a Spojeném království se v letech 1997 až 2002 v tomto ohledu projevovaly protichůdné tendence. Zatímco Německo během tohoto období zaznamenalo čistý pokles jejich celkového množství, Spojené království naopak registrovalo nárůst.

Celkový počet obyvatel určité země může mít vliv na množství registrovaných žádostí o azyl. Počet žádostí by se měl proto posuzovat ve vztahu k celkové populaci. Graf 2.4 ukazuje, azylový poměr', který dává do vztahu počet žádostí o azyl, který registrují jednotlivé země, a počet jejich obyvatel.

Rakousko, Švédsko a Norsko zaznamenaly v roce 2002 nejvyšší poměr (více než 3 ‰). V případě Irska a Lucemburska přesahuje hodnotu 2 ‰. V Německu a Spojeném království, které registrují nejvyšší absolutní počet žádostí o azyl, dosahuje hodnoty 0,86‰ (Německo) a 1,2‰ (Spojené království). Situace ve Francii je dosti podobná.

Nakonec je třeba zmínit, že několik zemí, pro něž jsou tyto údaje k dispozici, vykazuje mimořádně nízký azylový poměr (méně než 0,05 ‰). Konkrétně se jedná o Estonsko, Lotyšsko a Portugalsko.

Obr. 2.4: Počet žádostí o azyl na 1000 obyvatel (azylový poměr), 2002

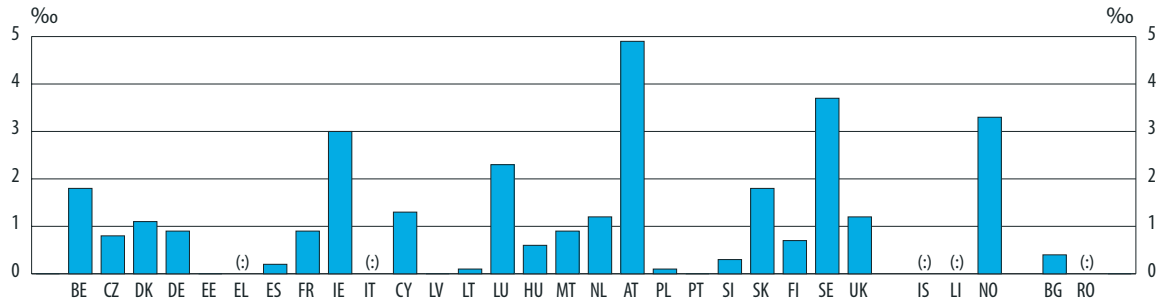

BE	CZ	DK	DE	EE	EL	ES	FR	IE	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	SI	SK	FI	SE	UK	IS	LI	NO	BG	RO
1.82	0.83	1.11	0.86	0.01	(:)	0.16	0.86	2.98	(:)	1.35	0.01	0.11	2.35	0.63	0.89	1.16	4.90	0.13	0.02	0.33	1.81	0.66	3.71	1.19	(:)	(:)	3.28	0.37	(:)

Zdroj: Eurostat, *Population and social conditions, demography*, New Cronos (data získaná v únoru 2004).

Doplňující poznámky

Česká republika, Irsko a **Malta**: Odhadovaný celkový počet obyvatel.
Francie: Předběžný odhad celkového počtu obyvatel.
Spojené království a **Norsko**: 2001.

Vysvětlivka

Tento ukazatel byl vypočítán vydělením počtu žádostí o azyl celkovým počtem obyvatelstva. Azylový poměr pak vyjadřuje počet žádostí na 1000 obyvatel.

2.4. Cizinci ve věku do 15 let v Evropě

Kromě analýzy problematiky imigrace jako takové a určení geografického původu cizinců na území EU lze k pochopení toho, jaké nároky může mezinárodní migrace klást na vzdělávací systémy cílových zemí, pomoci i zkoumání věkové struktury populace cizinců. Graf 2.5 uvádí podíl cizinců ve věku do 15 let v celkové populaci dětí této věkové skupiny.

Podíl cizinců v populaci dětí školního věku ve většině zemí, pro něž jsou příslušné údaje k dispozici, nepřesahuje 6 %. V Německu a Rakousku mírně překračuje 10 %, zatímco v zemích, které byly teprve v nedávné době zasaženy imigrací, je velice nízký. Činí méně než 3 % v České republice, Řecku, Španělsku, Irsku, Maďarsku, Slovinsku, Finsku, Spojeném království a na Islandu. Lucembursko, kde více než třetinu populace ve věku do 15 let tvoří cizinci, představuje v tomto ohledu výjimku.

Obr. 2.5: Podíl cizinců ve věku do 15 let v celkové populaci dětí do 15 let věku k 1. lednu 2001

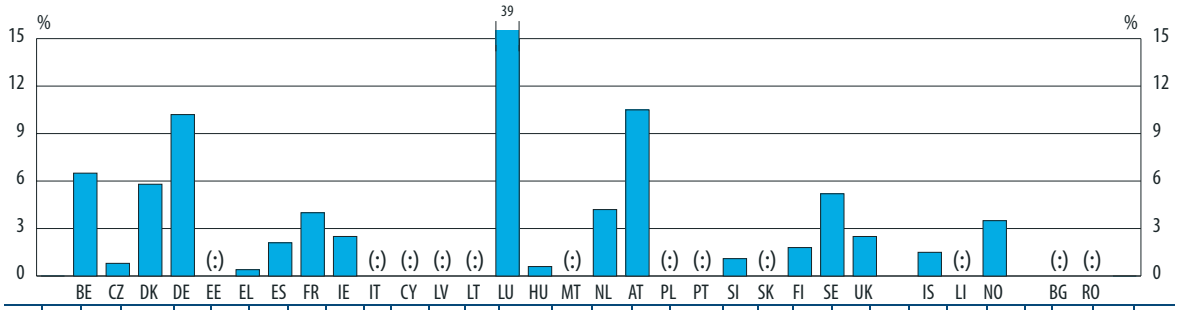

BE	CZ	DK	DE	EE	EL	ES	FR	IE	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	SI	SK	FI	SE	UK	IS	LI	NO	BG	RO
6.5	0.8	5.8	10.2	(:)	0.4	2.1	4.0	2.5	(:)	(:)	(:)	(:)	39.3	0.6	(:)	4.2	10.5	(:)	(:)	1.1	(:)	1.8	5.2	2.5	1.5	(:)	3.5	(:)	(:)

Zdroj: Eurostat, *Population and social conditions, demography*, New Cronos (data získaná v únoru 2004).

Doplňující poznámky

Řecko: 1998.
Francie a **Lucembursko**: 1999.
Irsko: Počet přistěhovalců ve věku do 15 let je odhad; údaj o celkovém počtu dětí ve věku do 15 let je předběžný odhad.
Švédsko: Celkový počet dětí ve věku do 15 let je odhad.
Spojené království: 2000, počet dětí ve věku do 15 let je odhad.
Island: 2000.

2.5. Zastoupení 15letých žáků-přistěhovalců ve vzdělávacích systémech

Graf 2.6, který byl vytvořen na základě odpovědí získaných od 15letých žáků během mezinárodního výzkumu PISA, demonstruje složení populace 15letých žáků podle země původu jejich rodiny, tj. podle místa narození jednotlivců (rodičů a žáků). Zdá se, že se míra zastoupení 15letých žáků-přistěhovalců ve vzdělávacích systémech v jednotlivých zemí liší.

Obr. 2.6: Podíl 15letých žáků- přistěhovalců (jejichž rodiče se narodili v zahraničí) a 15letých místních žáků (v jejichž případě se alespoň jeden z rodičů narodil v dané zemi) v celkové populaci 15letých žáků, 2000

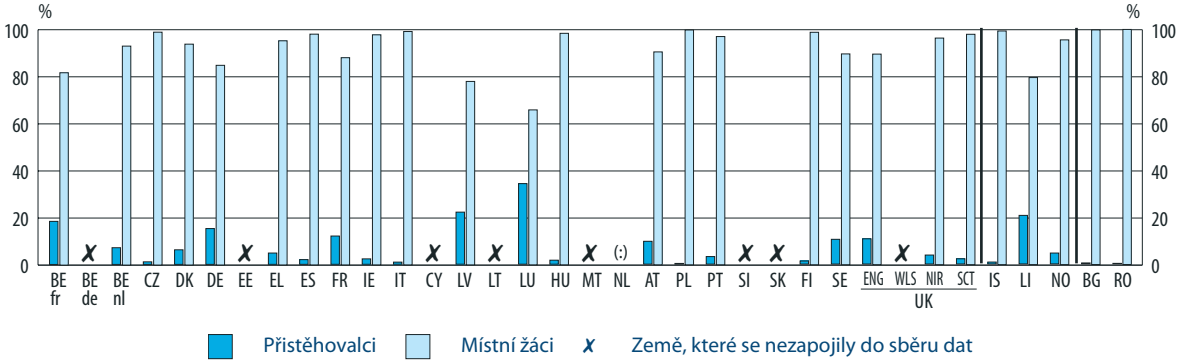

	BE fr	BE nl	CZ	DK	DE	EL	ES	FR	IE	IT	LV	LU	HU	NL	AT	PL	PT	FI	SE	UK ENG	UK NIR	UK SCT	IS	LI	NO	BG	RO
■	18.3	7.1	1.1	6.2	15.2	4.8	2.0	12.0	2.3	0.9	22.1	34.2	1.7	(:)	9.7	0.3	3.2	1.3	10.5	10.7	3.8	2.2	0.8	20.6	4.6	0.4	0.2
□	81.7	93.0	98.9	93.8	84.8	95.2	98.0	88.0	97.7	99.1	77.9	65.8	98.3	(:)	90.4	99.7	96.9	98.7	89.5	89.4	96.2	97.8	99.2	79.4	95.4	99.6	99.8

Zdroj: OECD, databáze PISA 2000.

Doplňující poznámka

Nizozemsko: Počet respondentů v výzkumu PISA 2000 se pokládal za příliš nízký na to, aby umožnil smysluplné srovnání. Z toho důvodu nejsou získané údaje (přistěhovalci = 11,9; místní populace = 88,1) v grafu zachyceny. Další podrobnosti uvádí glosář.

Vysvětlivka

Tento ukazatel byl vypočítán vydělením počtu 15letých žáků v obou kategoriích celkovým počtem 15letých žáků. Kritériem, na jehož základě byly obě kategorie vymezeny, je místo narození rodičů a 15letých žáků.

Do skupiny označené jako **přistěhovalci** byli zařazeni respondenti, jejichž odpověď na příslušnou otázku zněla buď: ‚oba rodiče a 15letý žák se narodili v zahraničí', nebo ‚oba rodiče se narodili v zahraničí a 15letý žák se narodil v dané zemi'. Do skupiny označované jako **místní žáci** byli zařazeni respondenti, jejichž odpověď na příslušnou otázku zněla: ‚jeden z rodičů se narodil v zahraničí' a ‚oba rodiče se narodili v dané zemi', aniž by se přihlíželo k místu narození žáka.

Ve všech zemích se nejčastěji setkáváme s tím, že se alespoň jeden z rodičů 15letého žáka narodil v dané zemi. Tato skupina v převážné většině zemí tvoří více než 80 % sledované populace. Nejméně je zastoupena v Lucembursku, kde představuje pouze dvě třetiny všech 15letých žáků. Je třeba si uvědomit, že do stejné skupiny mohou patřit i žáci, jejichž prarodiče byli migranty.

Ve Francouzském společenství Belgie, v Německu, Francii, Lotyšsku, Švédsku, Spojeném království (v Anglii) a Lichtenštejnsku představuje skupina přistěhovalců, do níž patří všichni žáci, jejichž rodiče se narodili v zahraničí, více než 10 % všech 15letých žáků.

2.6. Distribuce žáků-přistěhovalců podle sídla školy

Srovnáme-li rozmístění populace 15letých žáků-přistěhovalců podle hustoty obyvatelstva v oblasti, v níž sídlí jejich školy, s odpovídajícím rozmístěním populace místních 15letých žáků, zjistíme, že u přistěhovalců se tendence soustřeďovat se v městských oblastech s vysokou hustotou obyvatelstva

projevuje více než u druhé skupiny žáků. Populace žáků-přistěhovalců a jejich rodičů tedy není geograficky rovnoměrně rozmístěna, ale koncentruje se ve městech.

Tento jev ilustruje graf 2.7, který zachycuje procentní podíl přistěhovalců a místních žáků u všech čtyř hlavních kategorií lokalit, v nichž sídlí jejich školy. Přesvědčivě dokládá, že geografická distribuce těchto dvou skupin žáků není ani zdaleka totožná, a ukazuje, že přistěhovalci jsou ve velké většině 25 členských států EU soustředěni v menších a velkých městech.

Jak vyplývá z grafu, je zastoupení žáků-přistěhovalců v městských oblastech s počtem obyvatelstva přesahujícím 100 000 ve většině zemí vyšší než zastoupení místních žáků. Naopak v oblastech, v nichž není hustota obyvatelstva tak vysoká (vesnice a města do 100 000 obyvatel), jsou mnoha zemích místní žáci relativně početnější než přistěhovalci.

Pouze v menším počtu zemí, konkrétně v České republice, Řecku, Španělsku, Irsku, Itálii, Bulharsku, Spojeném království (v Severním Irsku) a Rumunsku, je zastoupení místních žáků v menších i větších městech s více než 100 000 obyvatel (a méně než milionem obyvatel) relativně vyšší než zastoupení žáků-přistěhovalců.

Některé země registrují značně vysoké zastoupení žáků-přistěhovalců ve velkých městech. Skutečně se zdá, že právě ve městech s více než 1 000 000 obyvatel je největší zastoupení přistěhovalců ve školách. Jako příklad můžeme uvést to, že 68,9 % žáků-přistěhovalců ve Finsku navštěvuje školy v Helsinkách.

Příčinou této nerovnoměrné distribuce 15letých přistěhovalců v zemích Evropské unie je intenzivní mezinárodní imigrace, kterou prodělaly určité městské aglomerace v zemích EU. Tento jev je výsledkem působení historických a sociálně-ekonomických faktorů, protože příliv přistěhovalců uspokojil v těchto oblastech poptávku po pracovní síle v letech rychlého hospodářského růstu. Dopad této značně intenzivní imigrace byl následně ještě umocněn vzorci chování rodin přistěhovalců, které se pokoušely uchovat si soudržnost, a také vytvářením neformálních skupin, jejichž asistenční činnost vychází ze solidarity déle usazených přistěhovalců vůči těm, kteří do země přicestovali teprve nedávno, a konečně i určitými jevy, jež souvisejí se sociálním vylučováním. Nakonec je třeba říci, že některé země soustřeďují žadatele o azyl na jedno místo, aby jim mohly účinněji pomáhat, což vede k ještě větší koncentraci skupin cizinců v určitých zeměpisných oblastech.

Obr. 2.7: Podíl 15letých přistěhovalců a místních žáků v závislosti na lokalitě, v níž sídlí jejich škola, 2000

%	BE fr	BE nl	CZ	DK	DE	EL	ES	FR	IE	IT	LV	LU	HU	NL	AT	PL	PT	FI	SE	UK ENG	UK NIR	UK SCT	IS	LI	NO	BG	RO
Místní žáci																											
Vesnice	35.6	28.1	33.1	57.2	36.4	21.6	20.7	29.9	60.6	18.3	(:)	35.1	18.3	(:)	44.5	19.5	40.7	39.2	51.3	29.5	41.4	43.0	(:)	100	68.0	16.3	23.6
Malé město	37.4	60.3	36.5	26.0	41.8	46.8	32.8	51.6	13.5	52.1	(:)	18.4	40.2	(:)	27.4	40.7	38.0	33.4	33.8	37.9	30.3	36.4	(:)	⊗	21.7	34.6	30.6
Větší město	27.0	11.2	16.9	6.5	15.9	17.2	36.8	14.8	7.7	18.0	(:)	46.5	21.9	(:)	14.5	31.5	13.6	7.0	9.1	18.0	25.0	18.8	(:)	⊗	10.4	38.1	38.6
Velké město	0.0	0.4	13.5	10.4	5.9	14.4	9.7	3.8	18.2	11.6	(:)	⊗	19.6	(:)	13.6	8.3	7.7	20.4	5.8	14.6	3.4	1.8	(:)	⊗	⊗	11.0	7.3
Přistěhovalci																											
Vesnice	16.8	17.3	16.7	22.1	28.2	12.1	23.3	18.3	52.9	16.5	(:)	25.7	12.5	(:)	19.9	16.4	28.0	11.1	25.2	7.9	43.5	22.8	(:)	100	39.6	31.8	15.4
Malé město	27.4	56.8	59.3	29.1	38.7	29.8	26.5	58.6	26.0	42.6	(:)	18.1	31.6	(:)	22.6	36.4	28.9	12.6	37.0	18.2	25.7	17.8	(:)	⊗	30.0	24.6	51.8
Větší město	55.8	17.1	16.7	12.3	27.4	16.9	24.5	16.7	1.2	17.3	(:)	56.2	24.2	(:)	18.1	47.3	23.2	7.5	22.0	30.1	23.2	41.9	(:)	⊗	30.4	22.7	17.4
Velké město	0.0	8.8	7.4	36.5	5.7	41.2	25.7	6.4	20.0	23.6	(:)	⊗	31.7	(:)	39.4	0.0	19.9	68.9	15.8	43.8	7.5	17.5	(:)	⊗	⊗	21.0	15.4

Zdroj: OECD, databáze PISA 2000.

Doplňující poznámky

Lotyšsko: Dostupné údaje se nepokládaly za natolik reprezentativní, aby mohly charakterizovat situaci v celé zemi, a proto nebyly do analýzy zahrnuty.
Nizozemsko: Počet respondentů v výzkumu PISA 2000 se pokládal za příliš nízký na to, aby umožnil smysluplné srovnání. Z toho důvodu nejsou získané údaje (Místní žáci: vesnice = 12,9; malé město = 62,0; větší město = 25,1; velké město = žádná města této velikosti. Přistěhovalci: vesnice = 4,1; malé město = 40,9; větší město = 55,1; velkoměsto = žádná města této velikosti) v grafu zachyceny. Další podrobnosti uvádí glosář.

Vysvětlivka

Do skupiny označené jako **přistěhovalci** byli zařazeni respondenti, jejichž odpověď na příslušnou otázku zněla buď: ‚oba rodiče a 15letý žák se narodili v zahraničí', nebo ‚oba rodiče se narodili v zahraničí a 15letý žák se narodil v dané zemi'. Do skupiny označované jako **místní žáci** byli zařazeni respondenti, jejichž odpověď na příslušnou otázku zněla: ‚jeden z rodičů se narodil v zahraničí' a ‚oba rodiče se narodili v dané zemi', aniž by se přihlíželo k místu narození žáka.

2.7. Rozmístění populace žáků-přistěhovalců ve školách

K tendenci velkého množství přistěhovalců sdružovat se v hlavních městských aglomeracích nebo velkých městech můžeme přirovnat jejich značnou koncentraci v určitých školách. To znamená, že některé školy si musí poradit s větší mírou kulturní rozmanitosti u svého žactva než jiné. K prozkoumání tohoto jevu byly využity údaje získané z databáze PISA. Graf 2.8 znázorňuje dvě výrazně odlišné alternativy, konkrétně procentní podíl žáků navštěvujících na jedné straně školy, v nichž více než 10 % žáků tvoří přistěhovalci, a na straně druhé školy, kde podíl přistěhovalců přesahuje 40 %.

Obr. 2.8: Podíl všech 15letých žáků navštěvujících školy, v nichž 10 % nebo 40 % 15letých žáků tvoří přistěhovalci, 2000

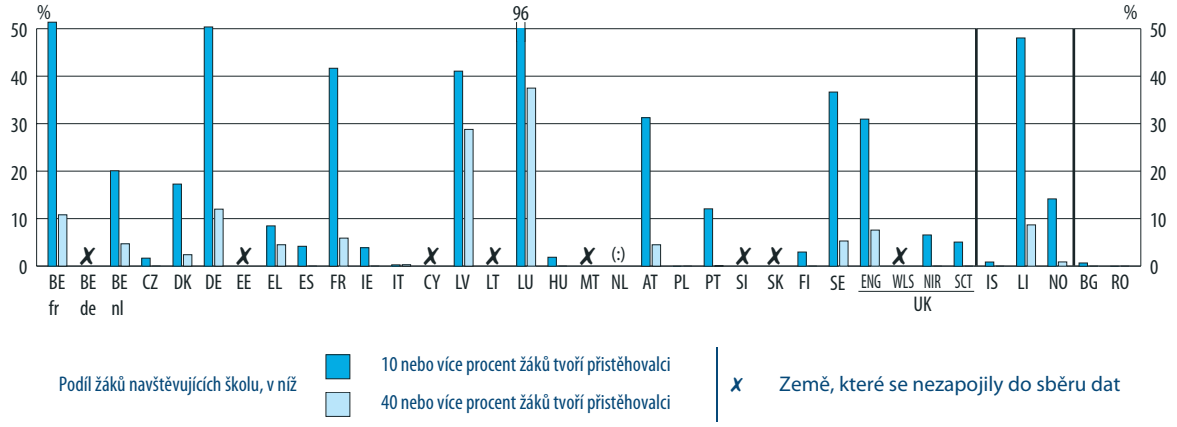

	BE fr	BE nl	CZ	DK	DE	EL	ES	FR	IE	IT	LV	LU	HU	NL	AT	PL	PT	FI	SE	UK ENG	UK NIR	UK SCT	IS	LI	NO	BG	RO
■	51.4	20.1	1.7	17.3	50.4	8.5	4.2	41.7	3.9	0.3	41.1	95.6	1.9	(:)	31.3	0.0	12.1	3.0	36.7	31.0	6.6	5.1	0.9	48.1	14.2	0.7	0.0
□	10.8	4.7	0.0	2.4	12.0	4.5	0.0	5.9	0.0	0.3	28.8	37.5	0.0	(:)	4.5	0.0	0.1	0.0	5.3	7.6	0.0	0.0	0.0	8.7	0.9	0.0	0.0

Zdroj: OECD, databáze PISA 2000.

Doplňující poznámky

Nizozemsko: Počet respondentů v výzkumu PISA 2000 se pokládal za příliš nízký na to, aby umožnil smysluplné srovnání. Z toho důvodu nejsou získané údaje (10 nebo více procent žáků tvoří přistěhovalci = 34,2; 40 nebo více procent žáků tvoří přistěhovalci = 7,0) v grafu zachyceny. Další podrobnosti uvádí glosář.

Vysvětlivka

Do skupiny označené jako **přistěhovalci** byli zařazeni respondenti, jejichž odpověď na příslušnou otázku zněla buď: ‚oba rodiče a 15letý žák se narodili v zahraničí', nebo ‚oba rodiče se narodili v zahraničí a 15letý žák se narodil v dané zemi'. Do skupiny označované jako **místní žáci** byli zařazeni respondenti, jejichž odpověď na příslušnou otázku zněla: ‚jeden z rodičů se narodil v zahraničí' a ‚oba rodiče se narodili v dané zemi', aniž by se přihlíželo k místu narození žáka.

V téměř všech nových členských státech EU, pro něž jsou tyto údaje k dispozici, a také v Itálii a na Islandu se méně než 2 % 15letých žáků vzdělávají ve školách, v nichž více než 10 % stejně starých žáků tvoří přistěhovalci. Částečně se to dá vysvětlit nepříliš výrazným demografickým dopadem imigrace v těchto zemích, kde přistěhovalci představují méně než 6 % všech 15letých žáků.

Na opačném konci spektra je několik zemí, které registrují mnohem vyšší podíl přistěhovalců ve školní populaci: uvedenou kategorii škol navštěvuje téměř polovina všech žáků ve Francouzském společenství Belgie, v Německu, Lotyšsku a Lichtenštejnsku. Výjimkou je Lucembursko, kde se více než 95 % 15letých žáků vzdělává ve školách, v nichž více než 10 % (15letých) žáků tvoří přistěhovalci. Tuto skutečnost můžeme vysvětlit přítomností velkého množství přistěhovalců v celé zemi. Koncentrace žáků-přistěhovalců je mnohem vyšší, jestliže více než 40 % žáků přijímaných do školy tvoří děti narozené v zahraničí. Ve velké většině zemí do takových škol dochází méně než 5 % žáků. Ve Francouzském společenství Belgie, v Německu, Francii, Švédsku, Spojeném království (v Anglii) a Lichtenštejnsku se podíl žáků navštěvujících školy, v nichž více než 40 % přijatých žáků tvoří přistěhovalci, pohybuje v rozmezí od 5 % do 12 %.

2.8. Patnáctiletí žáci, jejichž prvním jazykem není vyučovací jazyk

Jazyk mnohdy představuje první překážku bránící začlenění, na niž po vstupu do školy žáci-přistěhovalci narazí. Počet žáků, jejichž první jazyk není zároveň vyučovacím jazykem, je proto pro daný vzdělávací systém otázkou prvořadé důležitosti. Graf 2.9 ukazuje podíl žáků, jejichž rodiče se narodili v zahraničí, a procento těch, jejichž první jazyk není vyučovacím jazykem. Aby se do statistiky nepromítly národnostní etnické menšiny nebo různé jazykové komunity, berou se zde v úvahu pouze jazyky, které nejsou národními jazyky (úředními nebo s jiným statusem).

Obr. 2.9: Podíl 15letých žáků-přistěhovalců (jejichž rodiče se narodili v zahraničí) a podíl stejně starých žáků, kteří doma komunikují jiným než vyučovacím jazykem, který zároveň není ani jedním z úředních či autochtonních jazyků dané země, 2000

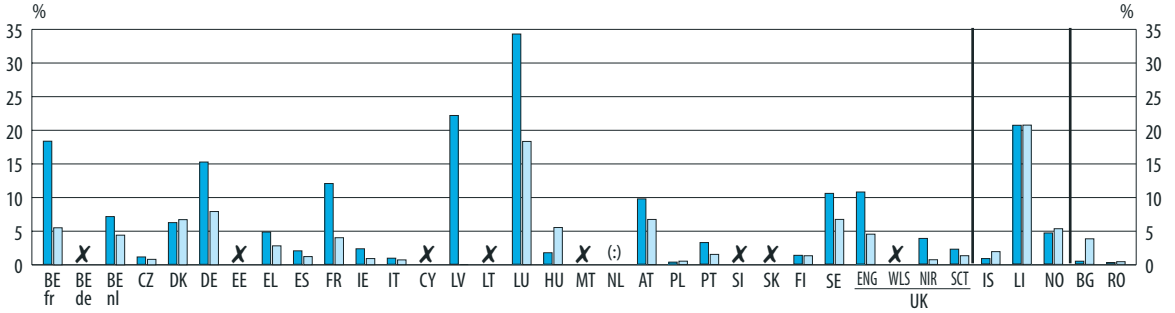

Podíl žáků, jejichž rodiče se narodili v zahraničí

Podíl žáků, kteří doma komunikují jiným než vyučovacím jazykem, který zároveň není ani jedním z úředních či autochtonních jazyků dané země

✗ Země, které se nezapojily do sběru dat

	BE fr	BE nl	CZ	DK	DE	EL	ES	FR	IE	IT	LV	LU	HU	NL	AT	PL	PT	FI	SE	UK ENG	UK NIR	UK SCT	IS	LI	NO	BG	RO
■	18.3	7.1	1.1	6.2	15.2	4.8	2.0	12.0	2.3	0.9	22.1	34.2	1.7	(:)	9.7	0.3	3.2	1.3	10.5	10.7	3.8	2.2	0.8	20.6	4.6	0.4	0.2
□	5.5	4.4	0.8	6.7	7.9	2.8	1.2	4.0	0.9	0.7	0.0	18.3	5.5	(:)	6.7	0.5	1.5	1.3	6.7	4.5	0.7	1.3	1.9	20.7	5.3	3.8	0.4

Zdroj: OECD, databáze PISA 2000.

Doplňující poznámky

Lotyšsko: Výzkum PISA probíhal v lotyštině a ruštině. V Lotyšsku není jazykem výuky pouze lotyština (úřední jazyk státu, a tedy i oficiální vyučovací jazyk), ale i ruština, která je vyučovacím jazykem v ruských (menšinových) školách.
Nizozemsko: Počet respondentů v výzkumu PISA 2000 se pokládal za příliš nízký na to, aby umožnil smysluplné srovnání. Z toho důvodu nejsou získané údaje (podíl žáků, jejichž rodiče se narodili v zahraničí = 11,9; podíl žáků, kteří doma komunikují jiným než vyučovacím jazykem, který zároveň není jedním z úředních či autochtonních jazyků = 18,3) v grafu zachyceny. Další podrobnosti uvádí glosář.

Vysvětlivka

Do skupiny označené jako **přistěhovalci** byli zařazeni respondenti, jejichž odpověď na příslušnou otázku zněla buď: ‚oba rodiče a 15letý žák se narodili v zahraničí', nebo ‚oba rodiče se narodili v zahraničí a 15letý žák se narodil v dané zemi'. Do skupiny označované jako **místní žáci** byli zařazeni respondenti, jejichž odpověď na příslušnou otázku zněla: ‚jeden z rodičů se narodil v zahraničí' a ‚oba rodiče se narodili v dané zemi', aniž by se přihlíželo k místu narození žáka. Podíl cizojazyčných žáků byl vypočítán vydělením počtu 15letých žáků, kteří doma komunikují jiným než vyučovacím jazykem, který zároveň není národním jazykem (úředním či s jiným statusem), celkovým počtem 15letých žáků.

Podíl žáků, jejichž první jazyk není vyučovacím jazykem, v celkové školní populaci je nesmírně vysoký v Lucembursku a Lichtenštejnsku, kde představuje přibližně jednu pětinu veškerého žactva. V Dánsku, Německu, Rakousku a Švédsku se podíl žáků spadajících do stejné kategorie pohybuje v rozmezí od 6 % do 8 %.

Ve většině zemí je podíl žáků, jejichž první jazyk není vyučovacím jazykem, menší než procento těch, jejichž rodiče se narodili v zahraničí. Ve Francouzském společenství Belgie a ve Francii se například registruje mnohem menší procento žáků, jejichž mateřština není vyučovacím jazykem, než žáků, jejichž rodiče se narodili v zahraničí, což je dáno mírou imigrace z frankofonní Afriky do obou zemí. Irsko a Spojené království (Anglie a Severní Irsko) zase těží z postavení angličtiny jako světového jazyka. Anglie je rovněž domovem velkého množství přistěhovalců z bývalých anglofonních kolonií. I v Lucembursku se zaznamenává značný rozdíl mezi procentem žáků, jejichž první jazyk není vyučovacím jazykem, a žáků, jejichž rodiče se narodili v zahraničí, protože dva z úředních jazyků Lucemburska jsou zároveň úředními jazyky tří sousedních zemí.

Ve třech zemích (v Maďarsku, na Islandu a v Bulharsku) je procento žáků, jejichž prvním jazykem se nehovoří ve školách, větší než podíl žáků, jejichž rodiče se narodili v zahraničí. Tato zdánlivě atypická situace se dá vysvětlit velikostí autochtonních jazykových komunit, jejichž mateřský jazyk není úředním jazykem.

*

* *

Statistické údaje obsažené v této kapitole v hrubých rysech ilustrují hlavní charakteristiky populací cizinců v zemích Evropské unie. Konkrétně ukazují, že se míra imigrace do jednotlivých zemí nesmírně liší. V některých zemích představují cizinci velmi malé procento celkové populace, takže se v nich nutnost zavést v rámci školního vzdělávání opatření ve prospěch dětí přistěhovalců jeví jako méně naléhavá. Naopak v některých zemích je podíl 15letých žáků, kteří se narodili v zahraničí, vyšší. Průvodním jevem může být koncentrace těchto žáků v některých školách a vysoké procento žáků, kteří doma komunikují jiným než vyučovacím jazykem.

Jak bylo zdůrazněno již na počátku, jen zřídkakdy je k dispozici úplný a ucelený soubor statistických údajů, které jsou základem naprosto spolehlivého srovnání. V rámci jednotlivých průzkumů se uplatňují různé definice cílové populace, které ne vždy odpovídají definicím používaným v jednotlivých zemích. Mimoto tento statistický materiál nelze využít ani k posouzení obtíží, jež mohou provázet integraci přistěhovalců do škol, ani k zjištění procenta cizinců, pro něž mohou být zavedena podpůrná opatření. Druhá část této studie se pokusí podat srovnávací výčet definic dětí přistěhovalců, které se používají v jednotlivých zemích, i přehled opatření zavedených v evropských vzdělávacích systémech ve snaze usnadnit začlenění dětí přistěhovalců do škol a rozvíjet multikulturní pojetí školních aktivit.

KAPITOLA 3

PRÁVO NA VZDĚLÁNÍ A PODPŮRNÁ OPATŘENÍ

Tato studie se zaměřuje na děti, které plní školní docházku v jiné zemi, než ze které samy nebo jejich rodiče či prarodiče pocházejí. Zahrnuje tedy i řadu situací, které se od sebe z právního hlediska dosti liší. Tyto děti mohou mít status uprchlíků, jak je vymezen Úmluvou OSN o právním postavení uprchlíků z roku 1951, a status žadatelů o azyl ve smyslu této úmluvy, jak je definován vnitrostátními právními předpisy. Děti migrujících pracovníků mohou požívat výhod plynoucích z právních předpisů Evropských společenství, pokud jsou občany členských států EU (směrnice Rady č. 77/486/EHS) nebo dětmi občanů třetích zemí, kteří dlouhodobě legálně pobývají na území EU (směrnice Rady č. 2003/109/ES). Děti jiných přistěhovalců než těch, jež spadají do rámce této studie, konkrétně děti pracovníků ze třetích zemí, kteří na území EU nepobývají dlouhodobě, děti, které na území nepobývají legálně, a děti přistěhovaleckého původu nemusí nutně požívat výhod plynoucích ze zvláštních právních předpisů, jež se na vzdělávání vztahují.

Tato kapitola se nejprve zabývá rozsahem práv a povinností souvisejících se školní docházkou a přínosem podpůrných opatření, poté se zaměřuje na právo využívat školní služby a na finanční pomoc poskytovanou v rámci vzdělávacího systému. Dokládá, že zvláštní opatření určená pro děti přistěhovalců zpravidla nejsou vázána na jejich právní postavení, i když samotné právo na vzdělávání může na tomto statusu dítěte do určité míry záviset. Téměř ve všech zemích se při vymezování práva využívat podpůrná opatření vychází z toho, že je nutné zajistit, aby děti přistěhovalců ovládaly vyučovací jazyk. Typy dostupných podpůrných opatření detailněji popisuje kapitola 4.

3.1. Právo a povinnost absolvovat bezplatné vzdělávání

Většina zemí přiznává právo na vzdělání všem dětem ve věku povinné školní docházky bez ohledu na to, jaký je jejich status přistěhovalce. Toto právo je vyjádřeno v řadě mezinárodních právních dokumentů včetně Všeobecné deklarace lidských práv OSN (článek 26) a Úmluvy OSN o právech dítěte (článek 28). Zpravidla je všem dětem ve věku povinné školní docházky umožněn stejný přístup ke školním službám a mají i stejné právo na finanční pomoc (viz 3.2).

Děti, které na území nepobývají legálně

Belgie, Česká republika, Řecko, Francie, Irsko, Itálie, Lucembursko, Nizozemsko, Rakousko a Portugalsko výslovně povolují, aby děti nelegálních přistěhovalců byly přijaty do školy ([1]).

Další možností je, že právo na vzdělání je implicitně zaručeno, jestliže dětem, které v dané zemi nepobývají legálně, nebrání v přijetí do školy žádná právní překážka. To je případ Německa, Estonska, Španělska, Kypru, Lotyšska, Maďarska, Malty, Slovinska, Finska, Spojeného království, Bulharska a Rumunska. V těchto zemích buď není přijetí do školy explicitně vázáno na určitý typ pobytového statusu, nebo nejsou nijak vymezeny kategorie dětí, které mají právo a povinnost docházet do školy.

Naopak v některých zemích nejsou školy povinny přijmout děti, které na území dané země nepobývají legálně. Tak je tomu v Dánsku, Litvě, Polsku, Švédsku a na Islandu. Tyto země před přijetím dětí do vzdělávacího systému vyžadují doložení pobytového statusu. Například v Polsku musí být děti přihlášeny k pobytu v určité obci, zatímco na Islandu musí mít trvalé bydliště na jeho území.

([1]) Belgie: odkaz na ústavu, článek 24 odst. 3, Česká republika: pokyn č. 21 836/2000-11, Řecko: článek 40 zákona 2910/2001, Francie: nařízení č. 2000-549, článek L.131 – 1, Irsko: školský zákon z roku 1998, Itálie: 1995, konkrétní legislativa neuvedena, Lucembursko: vyhláška z července 2003, Nizozemsko: zmíněno v ústavě, Rakousko: odkaz na ústavu a *Schulpflichtgesetz*, Portugalsko: Ústava Portugalské republiky.

Školní docházka a délka pobytu

Některé země k této otázce přistupují tak, že právo i z něho vyplývající povinnost docházet do školy vymezují podle délky pobytu na svém území. Takto postupují všechny severské země (i když v Dánsku se podmínka určité délky pobytu vztahuje pouze na žadatele o azyl) a rovněž Maďarsko (roční povolení k pobytu) a Rakousko (pobyt v délce šesti měsíců).

> Ve **Švédsku** se dětem, které podaly žádost o povolení k pobytu nebo jsou držiteli tohoto povolení na určitou omezenou dobu, přiznává právo na vzdělávání, ale zároveň nejsou tyto děti povinny do školy docházet. Švédsko je jedinou zemí, kde je právo na školní vzdělání odděleno od povinnosti.

Legální pobyt na území může mít řadu podob. Povolení k trvalému pobytu, povolení k přechodnému pobytu, trvalé bydliště na území, poskytnutí azylu nebo status žadatele o azyl představují rozdílné kategorie pobytového statusu. Několik zemí také zavedlo různé kategorie azylu v reakci na nedávné konflikty nebo nepokoje v příhraničních regionech.

Na první pohled se zdá, že se při stanovení této vazby mezi délkou pobytu a školním vzděláváním neberou v úvahu osoby, které na území dané země pobývají nelegálně. Délka pobytu těchto osob není pochopitelně z povahy věci nijak doložena. Je však zřejmé, že řada zemí k této otázce přistupuje flexibilně.

> Například v **Norsku** mají všechny děti právo navštěvovat primární a nižší sekundární školu, jestliže se předpokládá, že v zemi zůstanou déle než tři měsíce. Jakmile délka pobytu překročí tři měsíce, vztahuje se na ně povinná školní docházka.

Děti-žadatelé o azyl

Žadatelé o azyl se ocitají v určitém provizoriu, zatímco příslušné orgány vyřizují jejich žádost o přiznání statusu uprchlíka. Tyto žádosti se posuzují individuálně v závislosti na vnitrostátních předpisech. Lhůta pro vyřízení žádostí o azyl i práva a povinnosti žadatelů během této doby se proto v jednotlivých zemích liší.

Demografické údaje dokládají, že některé země přijímají velké množství žádostí o azyl, ať již absolutně nebo v poměru k celkovému počtu obyvatel (viz kapitola 2, obr. 2.3 a 2.4). Počet dětí, které spadají do této kategorie, je pochopitelně vyšší než počet dětí-uprchlíků, v některých případech dosti podstatně. Některé z těchto dětí jsou nezletilými osobami bez doprovodu, tj. dětmi, které jsou, „odloučeny od obou rodičů a v jejichž případě není možné nalézt žádnou osobu, která by podle práva či zvyku bezprostředně odpovídala za péči o takové dítě“. V příspěvcích jednotlivých zemí je jen velmi málo zmínek o zvláštních zárukách či právech na podpůrná opatření v oblasti vzdělávání, která by se specificky vztahovala na nezletilé osoby bez doprovodu. Zvláštní péče o tyto osoby je zajištěna v Irsku a realizuje ji *Separated Children Education Service* (Úřad pro vzdělávání odloučených dětí), který byl zřízen v roce 2003.

Česká republika je jedinou zemí, která přijala zvláštní předpis o vzdělávání dětí žadatelů o azyl (Metodický pokyn ke školní docházce žadatelů o azyl z roku 2002). V Dánsku je v případě dětí-žadatelů o azyl přiznání práva na vzdělání podmíněno pobytem v zemi po dobu více než šesti měsíců. Jestliže je jejich žádost vyřízena rychleji, přístup ke vzdělávání se zpravidla zajišťuje pružněji.

Práva dětí, které nedosáhly věku zahájení povinné školní docházky

Několik zemí podporuje přístup ke vzdělání i u dětí přistěhovalců, které ještě nedosáhly věku zahájení povinné školní docházky. Španělsko a Spojené království (Anglie, Wales a Skotsko) v tomto ohledu zaujímají nejjednoznačnější postoj. Ve Španělsku je zákonem stanovena povinnost zajistit dostatek míst v zařízeních preprimárního vzdělávání pro děti jiného než španělského původu a ve Spojeném království pro ‚oprávněné‘ děti (všechny tříleté a čtyřleté děti pobývající ve Skotsku a všechny čtyřleté děti v Anglii a ve Walesu). V Belgii, Francii, Finsku a Švédsku nesmí být cizinci nijak diskriminováni, pokud jde o přijetí do

mateřských škol, zatímco v Litvě mohou děti přistěhovalců chodit do mateřských škol nebo na základě žádosti do předškolních přípravných tříd.

V Dánsku a Švédsku jsou děti předškolního věku, jejichž mateřštinou není dánština, resp. švédština, podporovány, aby si ještě před zahájením školní docházky osvojily příslušný jazyk.

Podmínky využívání podpůrných opatření

Podpůrná opatření se téměř vždy nabízejí na základě ‚potřeb' všem dětem přistěhovalců, které mají právo na školní vzdělávání, a to bez ohledu na jejich konkrétní status přistěhovalce nebo pobytový status. Pokud jde o tato práva, většina zemí nečiní rozdíl mezi různými kategoriemi dětí přistěhovalců. Belgie, Francie a Lucembursko uplatňují zvláštní opatření pro tzv. ‚nové přistěhovalce', což jsou obecně řečeno děti, které teprve nedávno vstoupily do vzdělávacího systému a nedisponují žádnou nebo jen velmi omezenou znalostí vyučovacího jazyka. S tímto zaměřením na pomoc při osvojování jazyka se setkáváme i v řadě dalších zemí.

Tři země (Česká republika, Slovinsko a Slovensko) vyhrazují zvláštní podpůrná opatření pouze pro děti, které mají status žadatelů o azyl a uprchlíků.

> Pojetí uplatňované ve **Spojeném království** vůbec nepřihlíží k právu na pobyt či právnímu postavení přistěhovalce. Všechny děti ve věku povinné školní docházky mají právo se vzdělávat. V případě potřeby, která se může posuzovat s ohledem na etnické a sociálně-ekonomické zázemí, se poskytuje mimořádná pomoc.

I další země koncipují příslušná opatření ve snaze docílit rovnosti příležitostí ke vzdělávání a zaměřují se přitom spíše na zranitelné skupiny vymezené na základě sociálně-ekonomických ukazatelů než na přistěhovalce jako takové (viz kapitola 4, oddíl 4.4.1).

3.2. Přístup ke školním službám a finanční pomoci

Žáci-přistěhovalci mají všude v Evropě přístup ke školním službám za stejných podmínek jako ostatní žáci. Toto pravidlo se vztahuje na všechny děti, které mají právo absolvovat povinnou školní docházku. ‚Školní služby' zahrnují využívání školních zařízení, jako jsou například jídelny, vybavení a materiály, mimoškolní činnosti, zdravotnické služby, atd. Patří k nim i doprava do školy a ze školy. Některé země (například Finsko a Švédsko) tyto služby poskytují všem žákům zdarma.

Jiné země (například Španělsko, Francie, Lucembursko, Nizozemsko a Portugalsko) poskytují dětem z rodin s nízkými příjmy, včetně rodin přistěhovalců, na základě prošetření finanční situace dané rodiny příspěvek na pokrytí nákladů spojených s využíváním těchto služeb. Ve Francii a Lucembursku jsou k dispozici zvláštní stipendia a děti z rodin s nízkými příjmy jsou zproštěny povinnosti finančně přispívat na zajištění školních služeb. V Nizozemsku se poskytuje určitá pomoc rodinám s nízkými příjmy, například příspěvky na uhrazení školného a dalších výdajů. Rodiny přistěhovalců mají stejné právo o ně požádat jako jiné rodiny. Řecko, Irsko, Lotyšsko, Litva a Island poskytují příspěvek na pokrytí nákladů na dopravu do školy a ze školy. Litva a Spojené království poskytují dětem z rodin s nízkými příjmy ve školách bezplatné stravování, zatímco Irsko takovým dětem nabízí – na základě prošetření finanční situace dané rodiny – příspěvek na nákup učebnic a pomůcek i školních uniforem a obuvi.

Děti přistěhovalců mají nárok na finanční pomoc (osvobození od zápisného, stipendia atd.) za stejných podmínek jako ostatní žáci. Zdá se, že rozhodujícím faktorem je zde spíše právo na školní vzdělávání než státní příslušnost či pobytový status.

Zvláštní výhody v podobě bezplatného využívání školních služeb či snížení příslušné sazby obdrží děti přistěhovalců však jen výjimečně. Pouze samotný statut přistěhovalce nestačí na poskytnutí zvláštního finančního příspěvku. Tam, kde je zvláštní zacházení pravidlem, obvykle je vyhrazeno pro žadatele o azyl. To je pochopitelně v souladu se samotnou povahou azylového řízení. Vyřízení žádostí o azyl vyžaduje

vysokou míru intervence správních orgánů a některé země mohou od azylantů požadovat, aby se zdržovali ve zvláštních přijímacích střediscích, zatímco se jejich žádost vyřizuje.

V České republice správní orgán, který má azylanty na starosti, přímo organizuje dopravu do školy nebo refunduje náklady na dopravu dětí, které jsou žadateli o azyl a pobývají v pobytových střediscích, pokud není škola ze střediska snadno dosažitelná pěšky. Správa uprchlických zařízení (organizace zřízená ministerstvem vnitra) obstarává dětem žadatelů o azyl, které jsou ve věku povinné školní docházky, potřebné učební pomůcky, pokud je neposkytuje ministerstvo školství. V této zemi také mohou základní školy, do nichž docházejí děti žadatelů o azyl, požádat o finanční dotaci na provoz školních klubů, které těmto dětem pomáhají začlenit se do vzdělávacího systému. V Maďarsku se poskytuje zvláštní příspěvek správcům škol na všechny děti ve věku povinné školní docházky, které získaly status uprchlíka nebo požádaly o jeho přiznání. Tento příspěvek pokrývá náklady na nákup učebnic, dopravu a stravování v jídelně. I Norsko poskytuje dotace na děti ubytované v záchytných střediscích pro azylanty, které pokrývají veškeré výdaje spojené s jejich vzděláváním. Snaží se tak zajistit, aby tyto děti mohly co nejdříve začít chodit do běžných škol. Dotace se poskytují obcím a mají jim uhradit určitou část vzniklých nákladů.

Kypr je příkladem země, kde se dětem přistěhovalců všeobecněji dostává zvláštního zacházení, pokud jde o stravování ve škole. V této zemi se doporučuje, aby děti, jejichž mateřštinou není řečtina, zůstávaly ve škole i odpoledne, účastnily se doučování a pracovaly na domácích úkolech pod dohledem učitele. Pokud tak činí, nabízí se jim zdarma oběd. Děti-přistěhovalci, které musí na **Islandu** jezdit do školy autobusem, dostávají ve škole jízdenky.

Dotace na školní služby se přidělují buď škole nebo orgánu školské správy (jako je tomu v Maďarsku a Norsku) nebo rodinám či poručníkům dětí, které na ně mají nárok.

KAPITOLA 4

OPATŘENÍ VE PROSPĚCH INTEGRACE DĚTÍ PŘISTĚHOVALCŮ DO ŠKOL

4.1. Opatření na usnadnění orientace v novém prostředí

Školy často přijímají opatření, aby pomohly žákům a rodičům z řad přistěhovalců zařídit zápis do školy, adaptovat se na nové prostředí a získat informace o budoucích alternativách, které vzdělávací systém nabízí. Tato opatření nabývají různé podoby od pomoci při vyřizování administrativních formalit až po psychosociální péči o dítě v jeho novém prostředí. Často se zaměřují na zlepšování kvality informací vyměňovaných mezi domovem a školou a docilují toho zejména tím, že usnadní komunikaci v jazycích, které se ve škole běžně nepoužívají. Obecně řečeno školy uplatňují jedno nebo více z pěti typů opatření uvedených v tabulce 4.1.

Tato tabulka nezachycuje to, do jaké míry jsou školy povinny takovou pomoc poskytnout, ani neuvádí, jak se na realizaci těchto opatření vyčleňují finanční prostředky. Vychází z informací obsažených v příspěvcích jednotlivých zemí. Příklady méně formálních řešení však uvádí pouze tehdy, pokud jsou v daných zemích součástí běžné praxe. Výběr příslušného typu opatření pochopitelně ovlivňuje míra decentralizace vzdělávacích systémů. Opatření se vztahují na všechny děti přistěhovalců bez ohledu na jejich právní postavení, pokud není v konkrétním případě uvedeno jinak.

Obr. 4.1: Základní typy opatření zaměřených na poskytování informací a usnadnění orientace v novém prostředí, která se pro přistěhovalce zavádějí ve školách, preprimární a denní povinné vzdělávání, 2003/04

																												UK						
	BEfr	BEde	BEnl	CZ	DK	DE	EE	EL	ES	FR	IE	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	SI	SK	FI	SE	ENG/WLS/NIR	SCT	IS	LI	NO	BG	RO
A			●		●	●		●		●	●		(:)	●		●	●		●	●		●			●		●		●	(:)	●		
B	●	●			●					●	●	●	(:)												●	●	●		●	(:)			
C	●	●	●	●			●		●		●	●	(:)			●			●			●		●	●		●	●		(:)			●
D								●	●	●			(:)		●	●									●	●				(:)			
E			●						●				(:)						●						●	●	●			(:)			

A	Písemné informace o vzdělávacím systému
B	Zajištění tlumočníků
C	Odborní poradci / poradní orgány
D	Mimořádné schůzky pořádané speciálně pro rodiny přistěhovalců
E	Informace o preprimárním vzdělávání
●	Opatření pro děti přistěhovalců jsou zavedena
▢	Opatření pro děti přistěhovalců nejsou zavedena

Zdroj: Eurydice.

Doplňující poznámky

Španělsko: Opatření zavádějí autonomní komunity, a proto se v jednotlivých komunitách liší.
Česká republika a **Slovensko**: Údaj se vztahuje pouze na děti žadatelů o azyl (opatření podporuje ministerstvo školství).

Písemné informace o vzdělávacím systému

Několik zemí ve snaze vysvětlit strukturu svého vzdělávacího systému publikuje informace v cizích jazycích. Většina zemí, které tento typ informačních materiálů vydávají, tak činí prostřednictvím ministerstva školství.

V **Irsku** informační materiály zpracovává odborná agentura – *Reception and Integration Agency* (Agentura pro přijetí a integraci) v devíti hlavních jazycích žadatelů o azyl a zpřístupňuje je ve třech verzích, tj. pro rodiče žadatelů o azyl, nezletilé bez doprovodu a rodiče dalších dětí, které nejsou irskými občany. V **Lucembursku** zveřejňují *Centres de Psychologie et d'Orientation Scolaire* působící na úrovni sekundárního vzdělávání informace v portugalštině určené pro děti, které dokončují primární školu. Spolkové ministerstvo školství v **Rakousku** publikuje, aktualizuje a distribuuje řadu letáků, které jsou věnovány takovým tématům, jako je například zápis do školy, osvojování jazyků a vzdělávací příležitosti pro přistěhovalce. Regionální školní rady a poradenská střediska také vydávají vlastní informační letáky a překládají různé školní formuláře. Úřad vysokého komisaře pro přistěhovalectví a etnické menšiny v **Portugalsku** (ACIME) pravidelně publikuje aktualizované letáky věnované otázkám obecného zájmu, které jsou k dispozici i na internetových stránkách ACIME v angličtině a ruštině ([1]). Informace v těchto jazycích poskytuje i **Lotyšsko**. Ve **Finsku** zveřejňují obce (jako poskytovatelé vzdělávání) informace na svých internetových stránkách a ve zvláštních brožurách (například město Helsinky vydává takové brožury v angličtině, ruštině, estonštině a somálštině).

Tento typ opatření byl zpravidla zaveden teprve nedávno (brožury popisující práva a povinnosti dětí a rodičů ve vztahu k preprimárnímu a primárnímu vzdělávání jsou ve Vlámském společenství Belgie k dispozici od roku 2003, zatímco v Norsku má být podobná iniciativa zahájena na podzim 2004). Maďarsko i Estonsko také právě uvedly do provozu vícejazyčný internetový portál, který podává informace o vzdělávacích příležitostech pro děti přistěhovalců a jejich rodiny ([2]).

Graf 2.5 v kapitole 2 ukazuje, že země, které zveřejňují informace v několika jazycích, konkrétně Belgie, Německo, Lucembursko, Rakousko, Spojené království (Anglie) a v menší míře i Nizozemsko a Francie, jsou právě ty, na jejichž území pobývá velké množství cizinců mladších 15 let (samozřejmě je třeba si uvědomit, že ve Francii má mnoho dětí francouzské státní občanství díky vnitrostátním právním předpisům o státní příslušnosti). Naproti tomu Irsko a Norsko jsou země, které v nedávné době zaznamenaly dramatický nárůst počtu přistěhovalců, což může být důvodem, proč začaly publikovat informace určené pro rodiny přistěhovalců.

Zajištění tlumočníků

Toto opatření se uplatňuje v celé řadě situací, v nichž dochází ke komunikaci mezi školou a domovem žáka, včetně (ale nejen) pravidelných setkání rodičů a učitelů. I když řada zemí uvádí, že využívá služeb tlumočníků v prostředí školy, jsou Finsko a Švédskou jediné země, kde mají rodiče-přistěhovalci ze zákona právo na pomoc tlumočníka.

Ve **Švédsku** musí být tlumočení v případě potřeby zajištěno na zvláštních úvodních schůzkách s rodinami, které právě přicestovaly do země. Schůzky se pořádají proto, aby se těmto přistěhovalcům vysvětlila jejich práva ve vztahu k předškolnímu a školnímu vzdělávání i základní hodnoty, na nichž spočívá národní kurikulum. Mají rovněž právo na pomoc tlumočníka, aby rozuměli ‚pohovoru o osobním rozvoji', který se vede vždy dvakrát ročně se všemi rodiči. Ve **Finsku** mají přistěhovalci zákonné právo na tlumočníka pouze v záležitostech, které organizují orgány státní správy. Tyto orgány nicméně zajištění služeb tlumočníka doporučují a v praxi také tlumočení bývá k dispozici v závislosti na finanční situaci dané obce. Ministerstvo práce poskytuje zvláštní dotaci, aby podpořilo využívání služeb tlumočníků v obcích, přičemž náklady na tlumočení usnadňující spolupráci mezi rodinou a školou se mohou refundovat.

V jiných zemích není zajištění tlumočníků povinné, i když se často důrazně doporučuje. Ve Francii se od týmů pedagogů očekává, že seznámí rodiny přistěhovalců s tím, jak systém funguje, a i s jejich právem zapojit se do činnosti školních rad a jiných aktivit. Je snaha, aby se při sdělování těchto informací využívali tlumočníci. Podobně se doporučuje i školám ve Spojeném království (v Anglii), aby zajistily překlady základních informací a využívaly tlumočníky a bilingvní asistenty při pohovorech o přijetí do školy, při sdělování výsledků hodnocení a při schůzkách rodičů a učitelů. V jiných zemích, například v Dánsku,

([1]) http://www.acime.gov.pt
([2]) Maďarský portál je na adrese http://www.migrans.edu.hu a estonský na http://www.hm.ee/uus/hm/client/index.php?135262301339141555

rozhodují o využití služeb tlumočníků zcela neformálně dle svého uvážení a případ od případu jednotliví učitelé.

Zajištění dalších poradců / poradních orgánů

Školy v takových zemích, jako je například Irsko, Nizozemsko, Finsko a Spojené království, rozhodují o tom, jak by se mělo vycházet vstříc potřebám dětí přistěhovalců, do značné míry samostatně. Podle vlastního uvážení a z vlastní iniciativy uplatňují celou škálu různých strategií, včetně zajištění služeb poradců a/nebo „styčných pracovníků", kteří zprostředkovávají komunikaci mezi domovem a školou. Někdy školy poskytují i poradenské služby pro rodiče. Lucembursko a Itálie ve školách využívají i tzv. ‚mezikulturní prostředníky'. Mohou hrát různou roli, ale zpravidla se především snaží pomoci žákům a rodičům s jazykovými problémy. V Portugalsku je jednou z alternativ i využití služeb speciálně vyškolených sociálně-kulturních prostředníků, kteří pomáhají vytvořit vazby mezi domovem, školou a širší komunitou.

V České republice, Estonsku, na Slovensku a v Rumunsku, kde jsou žadatelé o azyl soustředěni v pobytových střediscích, spolupracují sociální pracovníci a personál těchto středisek se školami ve spádové oblasti, aby pomohli řešit veškeré záležitosti, které souvisejí se vztahy škol s rodiči včetně podávání informací o průběhu vzdělávání dětí, o dalších vzdělávacích příležitostech atd. (v Rumunsku se tohoto úkolu ujímají nevládní organizace). V Irsku v oblasti regionu velkého Dublinu plní podobnou funkci ve vztahu k nezletilým bez doprovodu *Separated Children Education Service* (Úřad pro vzdělávání odloučených dětí).

Lucembursko, do něhož směřuje mimořádně vysoký počet přistěhovalců (viz kapitola 2 o trendech demografického vývoje), vytvořilo na úrovni místní správy dosti neobvyklý systém péče o přistěhovalce. Obce, v nichž podíl cizinců v obyvatelstvu přesahuje 20 %, musí mít *commissions consultatives pour étrangers* (poradní komise pro cizince). Jedním z hlavních úkolů těchto komisí je řešit problematiku školního vzdělávání dětí cizinců v obci. I v Belgii byla vytvořena organizace pro tzv. ‚nové přistěhovalce' (*primo arrivants, nieuwkomers, neuankommende Schüler)* známá jako ‚komise pro integraci'.

Mimořádné schůzky pořádané speciálně pro rodiny přistěhovalců

Lucemburské ministerstvo školství každoročně pořádá schůzky určené rodičům cizojazyčných žáků, aby jim na ní vysvětlilo různé alternativy, které se žákům otevírají při přechodu z primární školy na úroveň sekundárního vzdělávání. Komunikace na této schůzce probíhá ve francouzštině.

V jiných zemích, například ve Španělsku (v některých autonomních oblastech), ve Finsku a ve Švédsku, pořádají školy pro rodiče-přistěhovalce zvláštní úvodní informační schůzky, aby jim objasnily strukturu vzdělávacího systému a projednaly s nimi otázky společného zájmu. Ve Finsku a Švédsku se na těchto schůzkách zajišťuje tlumočení.

Informace o aktivitách na úrovni preprimárního vzdělávání

Strukturované informace o školní docházce někdy zahrnují i údaje o nabídce preprimárního vzdělávání pro mladší děti (například ve Finsku a Švédsku). Několik španělských autonomních komunit se rovněž zaměřuje na to, aby měli rodiče informace o možnostech docházky do zařízení preprimárního vzdělávání. Kampaň realizovaná v Nizozemsku Multikulturním rozvojovým fórem vyzývá přistěhovalce k tomu, aby svým dětem umožnili preprimární vzdělávání a zapsali je do primární školy co nejdříve.

4.2. Určování vhodné úrovně školního vzdělávání

Vyvstává otázka, jak u dětí přistěhovalců zjistit úroveň absolvovaného školního vzdělávání a jak určit, nakolik odpovídá vzdělání poskytovanému školským systémem, do něhož se má dítě zařadit. Když dítě vstupuje do nového vzdělávacího systému, je třeba posoudit, co již umí a zná v hlavních oblastech učiva, a rovněž vyhodnotit úroveň zběhlosti ve vyučovacím jazyce. Toto hodnocení má bezprostřední vliv na začlenění dítěte do vzdělávacího systému v souladu s typem (typy) modelu integrace, který tento systém nabízí (viz níže oddíl 4.3 a 4.4).

Obrázek 4.2 ukazuje, že lze použít dva přístupy. První vychází z individuálního posouzení jednotlivých případů, které zpravidla provádí ředitel školy nebo pedagogičtí pracovníci. Školy v tomto případě mohou nezávisle a vlastním způsobem zjišťovat úroveň znalostí žáka. Proto se nepožaduje, aby přitom využívaly externě vytvořené nástroje hodnocení. S tímto pojetím se obvykle setkáváme v evropských zemích na úrovni povinného vzdělávání.

Mnoho zemí, které k dané problematice přistupují tímto způsobem, používá jako hlavní kritérium při umístění do školy věk dítěte.

> Například ve **Francii** hodnocení probíhá ve škole a pokud možno v jazyce, v němž se žák do té doby vzdělával. Žák by neměl být nicméně umístěn do třídy, která je o více než dva ročníky nižší, než je obvyklé vzhledem k jeho věku.

Druhý přístup se opírá o kritéria, která se jednotně uplatňují v celém vzdělávacím systému při určování úrovně vzdělávání, na niž by měly být zařazeny děti přistěhovalců, které do systému poprvé vstupují. Tato kritéria jsou často formální povahy a patří k nim i požadavek, aby se odpovídající úroveň vzdělání stanovila na základě dokladů o dosavadní školní docházce. Mohou být i formou testů vytvořených nebo monitorovaných ministerstvem školství nebo formální žádosti o zápis do sekundární školy podané ústřednímu správnímu orgánu.

> Například v **Belgii** se na úrovni primárního i sekundárního vzdělávání uplatňuje stejná procedura. Žáci, kteří mají zahraniční vysvědčení nebo diplom, mohou požádat o uznání rovnocennosti tohoto dokladu. Následuje správní šetření, během něhož se zkoumá složka dokumentů, která musí obsahovat doklad o absolvovaném studiu a ověřené překlady dokladů. Žadatelé o azyl a uprchlíci mohou předložit čestné prohlášení, pokud nejsou schopni poskytnout potřebnou dokumentaci.
>
> Ve **Spojeném království** (v **Anglii, Walesu** a **Severním Irsku**) se může hodnocení tohoto druhu provádět pomocí obecné hodnotící stupnice vytvořené pro posuzování úrovně vzdělávacích výsledků, které vymezuje Národní kurikulum. Žáky mohou hodnotit pracovníci školy nebo pracovníci místního orgánu školské správy.

Obr. 4.2: Různé typy hodnocení dosaženého vzdělání, denní povinné vzdělávání, 2003/04

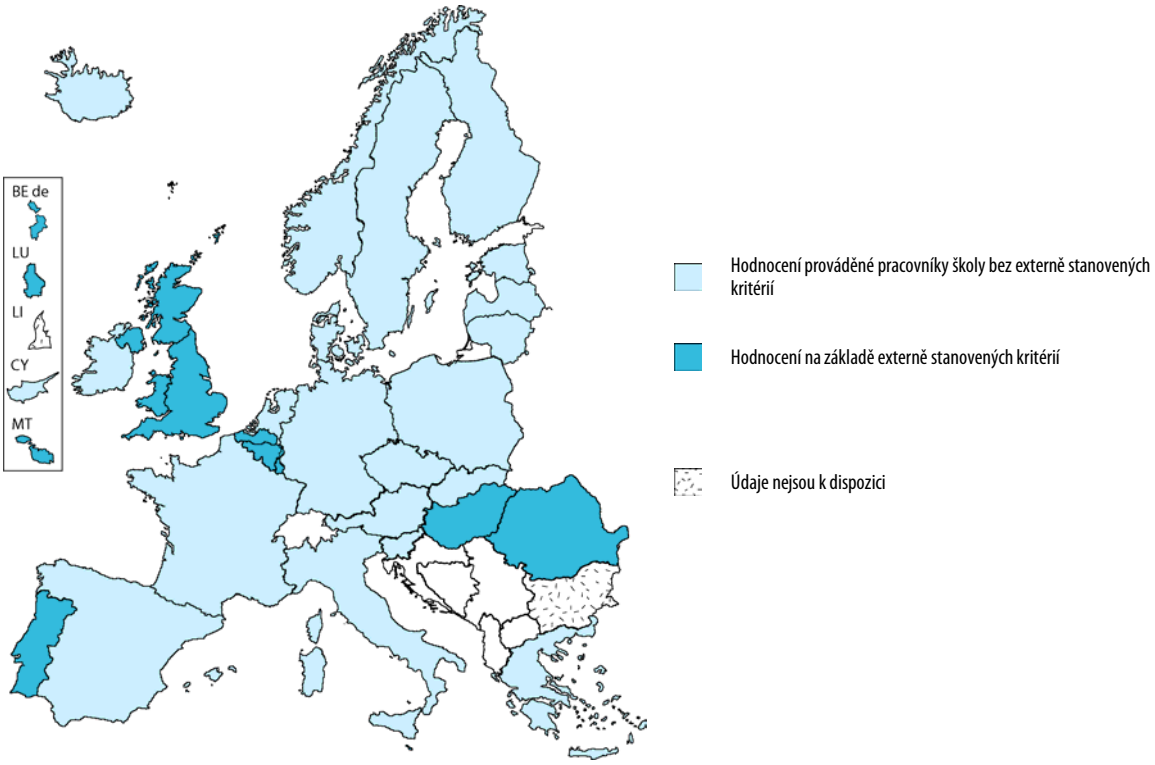

Zdroj: Eurydice.

4.3. Modely integrace

Ve snaze dosáhnout společného cíle, který spočívá v rychlém začlenění přistěhovalců, nalezly evropské země několik možností organizace školní docházky dětí přistěhovalců, které pobývají na jejich území. Jak uvádí předchozí oddíl, mezi základní kritéria, k nimž se přihlíží při umísťování dětí přistěhovalců do běžných tříd, patří zběhlost v jazyce: jsou tyto děti schopny sledovat výuku, která probíhá ve vyučovacím jazyce používaném v jejich škole? Pokud odpověď na tuto otázku zní ne, potom se ve většině zemí počítá s tím, že tyto děti potřebují zvláštní pomoc, má-li se vyjít vstříc jejich potřebám.

Opatření zavedená na podporu dětí přistěhovalců odpovídají dvěma hlavním níže popsaným modelům výuky:

- **model integrované výuky,** v jehož rámci se děti přistěhovalců zařazují do běžných tříd tvořených žáky stejného věku (nebo mladších v závislosti na konkrétní situaci). Zde se učí pomocí běžných metod a osvojují si učivo určené pro místní žáky. **Pomoc** (zpravidla při osvojování jazyka) se žákům poskytuje **individuálně** během normálního vyučování.

  Zajišťovat se může i pomoc **výuka nad rámec učebního plánu**. V takovém případě absolvují žáci-přistěhovalci výuku, která však vždy probíhá v prostorách školy po vyučování. Za její realizaci odpovídají školské orgány hostitelské země.

- **model oddělené výuky,** který může nabývat dvou podob:

  - **přechodná opatření**: děti přistěhovalců utvoří skupinu, která se po omezenou dobu vzdělává odděleně od ostatních dětí (v dané škole), takže se jim může věnovat zvláštní péče přizpůsobená jejich potřebách. Mohou však zároveň určitou část vyučování absolvovat v odpovídajících běžných třídách spolu se všemi ostatními žáky;

- **dlouhodobá opatření**: na jeden školní rok nebo více let se ve škole vytvoří speciální třídy, do nichž se často zařazují děti přistěhovalců podle jejich zběhlosti ve vyučovacím jazyce (poskytuje se výuka pro začátečníky, středně pokročilé či pokročilé). Učivo a vyučovací metody jsou přizpůsobeny jejich potřebám.

Tabulka 4.3 názorně podává celkový přehled těchto různých mechanismů, pomocí nichž se děti přistěhovalců ve věku povinné školní docházky začleňují do vzdělávacího systému hostitelské země. Dva hlavní modely poskytování pomoci dětem přistěhovalců se obvykle navzájem nevylučují. Často jsou v jedné zemi zavedeny oba. Malá skupina zemí – konkrétně Irsko, Itálie a Spojené království (Skotsko) – však zajišťuje pouze bezprostřední začlenění do běžných tříd a v případě potřeby poskytuje žákům mimořádnou pomoc. Naopak v Německu a Rumunsku je zase zaveden jen model oddělené výuky.

Obr. 4.3: Mechanismy poskytování pomoci dětem přistěhovalců v rámci vzdělávacího systému hostitelské země, preprimární a denní povinné vzdělávání, 2003/04

		BEfr	BEde	BEnl	CZ	DK	DE	EE	EL	ES	FR	IE	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	SI	SK	FI	SE	UK ENG/ WLS/NIR	UK SCT	IS	LI	NO	BG	RO
A	A1	●	●	●	●	●		●	●	●	●	●	●	●		●	●			●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	(:)	●		
	A2		●			●						●									●							●		●	(:)			
B	B1	●	●	●	●		●			●	●					●	●			●		●		●	●	●	●				(:)	●		●
	B2				●		●	●	●															●							(:)			
C						●			●	●				●		●					●	●	●				●	●		●	(:)			

A	Model integrované výuky	A1	Přímá integrace a poskytování pomoci při vyučování v běžné třídě
		A2	Přímá integrace a poskytování pomoci mimo vyučování v běžné třídě
B	Model oddělené výuky	B1	Přechodná podpůrná opatření
		B2	Dlouhodobá pomoc (poskytovaná minimálně jeden rok)
C	Pomoc mimo výuku: pomoc poskytovaná po vyučování		

● Podpůrná opatření pro děti přistěhovalců jsou zavedena

▒ Podpůrná opatření pro děti přistěhovalců nejsou zavedena

Zdroj: Eurydice.

Doplňující poznámky

Belgie (BE fr a **BE nl)**: V rámci akčních plánů či programů, které poskytují všem žákům stejné možnosti uspokojování sociálních potřeb, mohou školy získat dodatečnou pomoc ve formě lidských či materiálních zdrojů. Pokud k tomu dojde, mohou školy zajišťovat jak výuku integrovanou (spojenou s poskytováním dodatečné individuální výuky), tak i výuku oddělenou (vytvoření tříd určených pro žáky, kteří neovládají vyučovací jazyk).

Belgie (BE de): Škola může rozhodnout, že se někteří žáci-přistěhovalci zařazení na přechodnou dobu do oddělené třídy na část vyučování připojí ke svým stejně starým spolužákům v běžných třídách, aby se náležitě připravili na začlenění.

Česká republika: Školy sice nejsou povinny poskytovat pomoc při osvojování českého jazyka přistěhovalcům v běžných třídách, kteří nejsou dětmi žadatelů o azyl, ale v praxi k tomu dochází. Model oddělené výuky je určen pouze dětem žadatelů o azyl.

Estonsko: Opatření se vztahují především na ruskojazyčné přistěhovalce, kteří jsou zapsáni do škol nebo tříd, v nichž je vyučovacím jazykem ruština (alespoň v 60 % celkové časové dotace). V takových případech se musí tyto děti od prvního ročníku školní docházky učit estonštinu.

Irsko: Malé množství škol, do nichž dochází velké procento (více než 20 %) cizinců, preferuje zřizování tzv. ‚*initiation/immersion*' (uváděcích) tříd'; v nich děti tráví většinu času během týdnů bezprostředně následujících po zahájení školní docházky a připojují se ke svým spolužákům v běžných třídách jen v hodinách předmětů, jejichž výuka nejméně závisí na znalostech jazyka. Jak se zlepšují jejich dovednosti v angličtině, začleňují se do běžných tříd a účastní se výuky všech předmětů. Současně pokračuje po dobu maximálně dvou let doplňovací výuka jazyka mimo běžnou třídu.

Lotyšsko: V běžných školách nejsou v rámci školního vyučování zavedena žádná zvláštní podpůrná opatření pro děti přistěhovalců. Příslušníci ruské, polské, ukrajinské, židovské, litevské, estonské, rumunské a běloruské menšiny se nicméně mohou kromě výuky v lotyštině zároveň vzdělávat ve svých mateřských jazycích.

Rakousko: Žákům se může poskytovat zvláštní pomoc po dobu, kdy jsou dočasně odděleni od běžné třídy, nebo je může vést pomocný učitel, který spolupracuje při výuce s třídním učitelem nebo učitelem daného vyučovacího předmětu. Jen ve zcela výjimečných případech, které vyžadují souhlas spolkového ministerstva, mohou být zřízeny speciální třídy pro žáky, kteří se právě přistěhovali do Rakouska.

Polsko: Opatření znázorněná v tabulce se zavádějí (příslušná legislativa vstoupila v platnost v květnu 2004).

Spojené království: Na základě zákona z roku 2002 – *Nationality, Immigration and Asylum Act* (Zákon o státní příslušnosti, imigraci a azylu) může vláda zřizovat ubytovací střediska pro některé žadatele o azyl, kteří jsou zcela bez prostředků. V těchto střediscích spolu se svými rodinami žijí po dobu, během níž se vyřizuje jejich žádost. Vláda hodlá zajistit, aby se v těchto střediscích poskytovalo i vzdělávání.
Norsko: S účinností od června 2004 mají cizojazyční žáci na úrovni primárního a nižšího sekundárního vzdělávání právo absolvovat oddělenou výuku norštiny, dokud nedosáhnou dostatečné zběhlosti v jazyce, která by jim umožnila zapojit se do běžné výuky v dané škole, která probíhá v norštině. V případech, kdy to okolnosti vyžadují, mají tito žáci rovněž právo na výuku svého mateřského jazyka, na výuku předmětu v cizím jazyce nebo na obě zmíněné formy výuky.

V případě **modelu integrovaného výuky** dávají orgány školské správy přednost tomu, aby se děti přistěhovalců okamžitě začlenily do odpovídající běžné třídy a absolvovaly normální výuku spolu se svými stejně starými spolužáky. Na základě počátečního posouzení jejich zběhlosti v jazyce (ve vyučovacím jazyce) nebo jejich celkového výkonu ve škole (viz oddíl 4.2) nebo obou těchto faktorů se však tyto orgány mohou také rozhodnout, že žáky umístní do nižšího ročníku, než je u stejně starých dětí obvyklé. V této souvislosti se mohou do běžného vyučování daného učebním plánem zakomponovat opatření na poskytování individuální – nebo méně často kolektivní – pomoci (včetně uvolnění těchto žáků z běžné výuky vyučovacího jazyka). Zpravidla se dotyčným žákům-přistěhovalcům poskytuje zvláštní pomoc, která jim pomůže překonat problémy související s jazykem a v menší míře i obecnější obtíže (slabiny v jiných oblastech učiva).

Tabulka 4.3 rovněž ukazuje, že v mnoha případech je zavedeno integrované vzdělávání souběžně s **modelem ‚přechodně' oddělené výuky**. V jeho rámci se pravidelně vytvářejí ‚přípravné' či ‚přechodné' třídy nebo skupiny pro nově příchozí žáky-přistěhovalce. V těchto třídách se mohou odděleně vzdělávat po různě dlouhou dobu, ale zpravidla v nich nezůstávají déle než během prvního roku školní docházky stráveného ve vzdělávacím zařízení hostitelské země. Smyslem zakládání těchto tříd je poskytnout pomoc dětem přistěhovalců, která se zaměřuje na jejich speciální vzdělávací potřeby (zejména v oblasti jazyka), a usnadnit jim postupné začlenění do vzdělávacího systému hostitelské země.

Vytváření **zvláštních oddělených skupin či tříd na dobu delší než jeden rok** je mnohem méně běžné. Při jejich zřizování se může brát v úvahu několik kritérií (procento žáků-přistěhovalců, didaktické otázky, status azylanta atd.). Jestliže například podíl přistěhovalců v běžné třídě v Německu přesahuje 20 %, mohou být zvlášť pro tyto děti vytvořeny speciální třídy. V nich může probíhat výuka na různých úrovních (základní, pokročilá nebo podpůrná) v závislosti na tom, jak dobře tito žáci ovládají němčinu. V Řecku se mohou zakládat zvláštní studijní skupiny, do nichž žáci mohou docházet maximálně dva roky. Přistěhovalci, kteří jsou do nich zařazeni, se vzdělávají odděleně, ale mohou se ke svým řeckým spolužákům připojit v hodinách hudební, tělesné a umělecké/výtvarné výchovy a v hodinách cizích jazyků, v nichž jim případná nedostatečná zběhlost v řečtině příliš nebrání v tom, aby porozuměli obsahu. Ve Slovinsku se děti, které žádají o azyl, vzdělávají v pobytových střediscích. Běžné školy v České republice poskytují dětem žadatelů o azyl výuku českého jazyka po dohodě s vedením azylového zařízení, a to buď ve vyrovnávacích třídách ve škole, nebo v prostředí pobytového střediska.

Přibližně ve třetině všech zemí se žákům-přistěhovalcům nabízí i další mimořádná výuka **po vyučování**. Tato výuka často probíhá odpoledne, v létě nebo v době, kdy jsou příslušné školní prostory volné a dají se k tomuto účelu využít.

Zvláštním případem je postup uplatňovaný v Rakousku. Děti přistěhovalců, které dostatečně neovládají němčinu, nemusí po dobu až dvou let od přijetí do školy skládat zkoušky, což jim umožňuje účastnit se vyučování spolu se svými rakouskými spolužáky, aniž by byli zároveň hodnoceni. Během této doby mohou vždy na konci roku postoupit do dalšího ročníku.

4.4. Podpůrná opatření zaváděná ve školním vzdělávání

Typy podpor

V rámci dvou hlavních modelů vzdělávání nabízejí evropské vzdělávací systémy dětem přistěhovalců celou řadu opatření, jež lze rozdělit do tří kategorií:

- podpůrná opatření, která mají kompenzovat **jazykové nedostatky** žáků-přistěhovalců, jejichž mateřština není vyučovacím jazykem. Taková opatření obvykle nabývají formy výuky založené na pojmu ‚jazykové začlenění', kdy se žáci dostávají do bezprostředního kontaktu s cílovým jazykem a absolvují intenzivní výuku individuálně nebo v malých skupinách (speciální podpůrná jazyková výuka) během normálního vyučování. Je také možné zavést ‚bilingvní' výuku, která částečně probíhá ve vyučovacím a částečně v mateřském jazyce žáků;
- podpůrná opatření, která se snaží vyjít vstříc **vzdělávacím potřebám žáků-přistěhovalců v určitých oblastech učiva** na té úrovni vzdělávání, na niž jsou zařazeni. V rámci těchto opatření se mohou učivo a vyučovací metody vymezené běžným vzdělávacím programem náležitě přizpůsobit; může se zajistit doučování a žáci-přistěhovalci nemusí být v některých případech hodnoceni stejně jako ostatní žáci;
- **ve třídách může být méně žáků**, aby se docílilo příznivějšího poměru počtu žáků na učitele.

Tyto hlavní formy pomoci se často kombinují v rámci modelů integrované nebo oddělené výuky. Z toho důvodu tabulka 4.4 tyto modely nerozlišuje. V evropských zemích se bez ohledu na model zdaleka nejčastěji poskytují ty formy pomoci, které souvisejí s jazykovou podporou. Některé země (Dánsko, Estonsko, Irsko, Lucembursko, Island a Norsko) nabízejí pouze tento druh pomoci. Obecnější pedagogická pomoc se poskytuje v menší míře.

Všechny země, které nabízejí podpůrná opatření, nejprve zajišťují **výuku vyučovacího jazyka hostitelské země.** V tomto ohledu je třeba zdůraznit, že velké procento přistěhovalců pochází ze zemí, v nichž se nemluví vyučovacím jazykem či vyučovacími jazyky hostitelské země. Pravděpodobnost, že v Evropě budou ve třídách takoví přistěhovalci, je tedy dosti vysoká. Výjimkou je několik hostitelských zemí, například Belgie (Francouzské společenství), Estonsko, Španělsko, Francie, Lotyšsko nebo Portugalsko, v nichž převážná většina přistěhovalců hovoří vyučovacím jazykem (nebo – pokud se používá více vyučovacích jazyků – alespoň jedním z nich).

Obecně řečeno se při jazykové výuce uplatňuje didaktický přístup, který vyučovací jazyk pojímá jako ‚druhý či další jazyk' (tj. nikoli mateřský jazyk). V několika severských zemích (ve Finsku, Švédsku a Norsku) i v Estonsku, na Kypru a v Lotyšsku se může nabízet i bilingvní výuka, při níž učitelé hovoří jak mateřštinou přistěhovalců, tak vyučovacím jazykem školy.

Pokud jde o časovou dotaci vyčleněnou na výuku vyučovacího jazyka hostitelské země pro žáky-přistěhovalce, existují mezi jednotlivými zeměmi velké rozdíly. Tato dotace se pohybuje v rozmezí od 2 do 14 hodin (či vyučovacích hodin) týdně.

Integrace dětí na úrovni preprimárního vzdělávání nebývá často záležitostí, na niž by se prioritně zaměřovala opatření příslušných orgánů. Poměrně nedávno začalo několik zemí realizovat **programy, které velmi malým dětem umožňují osvojit si základní znalost vyučovacího jazyka** před zahájením povinné školní docházky. V Německu jsou tyto programy určeny pro děti, které se v zemi narodily nebo se na její území dostaly v době, když byly skutečně velmi malé. I Belgie (Vlámské společenství), Litva, Lucembursko a Norsko zajišťují přípravné třídy pro tyto děti, aby jim usnadnily přechod do primárního vzdělávání (zejména pokud jde o znalost jazyka). Česká republika*, Finsko a Švédsko (v některých obcích)

* Pozn. red.: Děti žadatelů o azyl.

pořádají pro malé přistěhovalce na úrovni preprimárního vzdělávání výuku základů vyučovacího jazyka ve speciální skupinách, aby byly tyto děti připraveny na přechod na úroveň povinného vzdělávání. Ve Spojeném království (v Anglii a Skotsku) se pracovníkům předškolních zařízení doporučuje, aby věnovali zvláštní pozornost potřebám dětí, pro něž je angličtina dalším jazykem.

I když se klade značný důraz na rychlé osvojení základů vyučovacího jazyka, zavádějí se i jiná podpůrná opatření ve prospěch dětí přistěhovalců.

Nejrozšířenějším typem **opatření, která mají dětem pomoci při osvojování určitých oblastí učiva, je dodatečná podpora učení**. Žáci se učí individuálně nebo ve skupinách a tato výuka zpravidla probíhá v hodinách vyčleněných na osvojování základních předmětů, například čtení, psaní či matematiky. Země, které v rámci školního vzdělávání zajišťují doškolování, mohou také s ohledem na zvláštní požadavky a potřeby žáků-přistěhovalců upravit učební látku nebo přizpůsobit metody hodnocení. Takto se postupuje v České republice, na Kypru, ve Slovinsku, Finsku a Spojeném království (v Anglii, Walesu a Severním Irsku). Ve Finsku je mimoto na vysvědčení vydávaném po ukončení povinného vzdělávání výslovně uveden mateřský jazyk přistěhovalců, jestliže alespoň polovina výuky probíhala v tomto jazyce (zatímco druhá polovina ve finštině nebo švédštině).

Dalším opatřením, které zavádějí některé země, je **snižování počtu žáků ve všech třídách**. Často se doporučuje, aby v oddělených třídách nebo skupinách bylo maximálně 15 žáků. Může se také požadovat, aby ve třídách s přistěhovalci byl v běžném vzdělávání pouze omezený počet těchto žáků-přistěhovalců (například v České republice, Německu a Itálii).

Obr. 4.4: Různé typy pomoci poskytované dětem přistěhovalců v preprimárním a denním povinném vzdělávání, 2003/04

		BE fr	BE de	BE nl	CZ	DK	DE	EE	EL	ES	FR	IE	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	SI	SK	FI	SE	UK ENG/ WLS/NIR	UK SCT	IS	LI	NO	BG	RO
A	A1	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●		●	●			●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	(:)	●		●
	A2			●	●		●									●	●									●	●	●	●		(:)	●		
	A3							●						●	●											●	●				(:)	●		
B	B1	●	●	●	●				●	●				●									●	●		●	●	●	●		(:)			●
	B2				●		●							●							●			●		●		●			(:)			
C					●		●				●		●			●				●		●			●						(:)			

A	Podpora jazyková	A1	Intenzivní výuka vyučovacího jazyka
		A2	Úvod do vyučovacího jazyka na preprimárního úrovni
		A3	Bilingvní výuka (v mateřském jazyce / ve vyučovacím jazyce)
B	Pedagogická podpora	B1	Dodatečná pomoc při výuce
		B2	Přizpůsobené hodnocení
C	Méně žáků ve třídách / zvláštní pravidla pro složení tříd		
●	Podpůrná opatření pro děti přistěhovalců jsou zavedena		
▢	Podpůrná opatření pro děti přistěhovalců nejsou zavedena		

Další podrobnosti uvádí tabulka 2.1 v příloze 2.

Zdroj: Eurydice.

Doplňující poznámky

Belgie, Nizozemsko, Spojené království, Island a **Norsko**: Podpůrná opatření vyznačená v tabulce představují s ohledem na decentralizaci pouze příklady toho, co mohou místní orgány školské správy nebo školy samotné v závislosti na dostupných zdrojích podniknout.

Česká republika: Údaje se vztahují pouze na zvláštní pomoc poskytovanou dětem žadatelů o azyl.

Německo: Některé spolkové země (*Länder)* nabízejí v určitém omezeném počtu primárních škol dvojjazyčnou výuku (v mateřském jazyce / vyučovacím jazyce).

Lotyšsko: Ve školách, které realizují vzdělávací program pro menšiny, probíhá bilingvní výuka (část obsahu se vyučuje v jazyce dané menšiny a zbytek v lotyštině).

Litva: Pedagogická podpora při osvojování učiva je až dosud pouze teoretickou možností, o níž hovoří Obecné vzdělávací programy pro všeobecně vzdělávací školy, které schválil ministr školství a vědy.

Portugalsko: Aby se podpořila výuka portugalštiny pro děti přistěhovalců, které ji neovládají, vypracoval odbor ministerstva školství odpovědný za *Ensino Básico* statistický přehled populace žáků v povinném vzdělávání ve školním roce 2001/2002 a zaměřil se přitom zejména na žáky, jejichž mateřštinou není portugalština.

Spojené království: Kategorie A2 v tabulce se v případě Anglie vztahuje pouze na poradenství ohledně obsahu vzdělávání.

Většina těchto opatření je navržena pro **děti, které teprve nedávno přicestovaly** do hostitelské země. Dočasná podpůrná opatření jim mají především pomoci překonat počáteční problémy, které brání jejich rychlému zapojení do výuky. Dokonce ani v rámci modelu oddělené výuky, jehož součástí jsou dlouhodobá opatření, netrvá docházka do speciálních tříd pro děti přistěhovalců déle než dva roky.

Vážným problémem, který znepokojuje orgány a instituce odpovědné za vzdělávání, je **předčasné zanechání školní docházky** a **absentérství** mezi žáky-přistěhovalci. Protože rodinné a sociálně-ekonomické poměry, v nichž děti přistěhovalců žijí, mohou být mnohdy poněkud nestabilní, zaměřuje se na tyto děti jako na potenciálně ohroženou skupinu zvláštní pozornost. Proto některé země, například Belgie (Francouzské a Vlámské společenství), Španělsko a Nizozemsko, zavedly programy, které mají předcházet a zabránit školní neúspěšnosti u těchto dětí.

Financování

Financování těchto opatření převážně spadá do širšího rámce postupů financování školství jako celku. Obecně řečeno ústřední orgány školské správy určí, jak velké mimořádné dotace se vyčlení na opatření ve prospěch dětí přistěhovalců, která jsou realizována ve školách. Za určitých podmínek mohou ústřední správní orgány rovněž přidělit účelově vázané dotace orgánům regionální či místní správy nebo samotným školám, jejichž manévrovací prostor při správě těchto prostředků se liší v závislosti na míře decentralizace daného vzdělávacího systému. Není nijak neobvyklé, že orgány místní správy nebo dokonce školy dostávají finanční prostředky, za jejichž spravování nesou veškerou zodpovědnost.

> Takto se postupuje například v **Belgii**, **Dánsku**, **Nizozemsku**, **Spojeném království** (v **Anglii** a **Walesu**), na **Islandu** a v **Norsku**, kde mohou být přidělené částky určeny na realizaci různých podpůrných opatření, jež odpovídají požadavkům. Vláda ve **Spojeném království** (v **Anglii** a **Walesu**) tedy místním orgánům školské správy poskytuje na financování celé škály aktivit ve prospěch etnických menšin a ohrožených dětí včetně dětí přistěhovalců dva druhy dotací. Většina těchto dotací musí být převedena na školy.

Několik zemí podmiňuje poskytnutí mimořádných dotací tím, že školy musí dodržovat přísná pravidla, jež se týkají počtu žáků přistěhovaleckého původu či přesného okamžiku jejich příjezdu do hostitelské země.

> Například v **České republice** dostávají školy, které přijímají žadatele o azyl, mimořádnou finanční dotaci. V **Litvě** se počínaje rokem 2003 v případě dětí migrujících pracovníků zvýšil koeficient pro určování počtu žáků o 10 %. Nakonec je třeba uvést, že na **Islandu** je podmínkou to, aby minimálně 12 žáků- přistěhovalců přicestovalo do země během předchozího roku.

Legislativní rámec

Nejvýznamnější právní předpisy, které upravují podpůrná opatření pro děti přistěhovalců, většinou pocházejí z let 1998-99 a 2002-03. Například v Řecku se dětem přistěhovalců zařazeným do běžných škol neposkytovala žádná zvláštní pomoc až do roku 1999. Od té doby vláda přijala specifická opatření, která podporují začlenění těchto dětí i uprchlíků či řeckých občanů, kteří se po letech emigrace vrátili domů (což je v Řecku dosti běžný jev), do vzdělávacího systému. V letech 2002 a 2003 několik zemí schválilo právní předpisy, které mají stimulovat zavádění podpůrných opatření ve prospěch dětí přistěhovalců. Ve Španělsku se první explicitní zmínka o integraci dětí přistěhovalců do španělského vzdělávacího systému objevila v zákoně o kvalitě vzdělávání (LOCE) z roku 2002. Zvláštní pozornost vzdělávání dětí přistěhovalců věnuje novela litevského školského zákona z června 2003.

Obr. 4.5: Základní údaje o platných právních předpisech, které upravují podpůrná opatření pro děti přistěhovalců na úrovni preprimárního a denního povinného vzdělávání, 2003/04

1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
		SI	**BE nl**	**IE**	**CZ**	**CZ**	BE fr	**BE nl**	DE	HU
		SK	**LU**	**LV**	EL	**IE**	BE de	**CZ**	**CY**	MT
			PT	**NL**	IT	**LU**	**PL**	ES	LT	NO
			UK-NIR	FI	**LV**	**PL**	**PT**	FR	**NL**	**RO**
				UK-NIR	**IS**	**UK**	**RO**	**UK-SCT**	**UK**	
					SI			**CY**		
					UK-ENG			**SK**		
					UK-WLS					

tučně: země, které přijaly více než jeden právní předpis v jednotlivých letech

Zdroj: Eurydice.

Doplňující poznámky

Nizozemsko: V roce 2002/03 byl jako pilotní projekt zahájen nový program, který se zaměřuje na zlepšování jazykové způsobilosti dětí přistěhovalců ve věku od 2 do 4 let.
Maďarsko: Opatření na pomoc dětem přistěhovalců se zavádějí s účinností od září 2004.
Malta: Opatření na pomoc dětem přistěhovalců se zavádějí s účinností od května 2004.
Bulharsko: Neexistují žádná podpůrná opatření pro děti přistěhovalců.

Vysvětlivka

V závislosti na dané zemi tato tabulka zachycuje zákony, nařízení či vyhlášky, které upravují opatření ve prospěch dětí přistěhovalců nebo obecný rámec pro realizaci takových opatření ze strany příslušných orgánů.
Další podrobnosti uvádí tabulka 2.2 v příloze 2.

4.5. Pracovníci odpovědní za realizaci podpůrných opatření

Praktickou realizaci různých podpůrných opatření zajišťují učitelé, kteří mají na starosti danou třídu, ve spolupráci s pomocným učitelem nebo jiným zaměstnancem (viz tabulka 2.3 v příloze 2). Třídní učitelé běžně nemívají další kvalifikace, které by jim umožnily bez pomoci jiných pracovníků dohlížet na vzdělávání přistěhovalců nebo o ně pečovat. V Německu, Řecku, Slovinsku a na Slovensku jsou učitelé hned na počátku své profesní dráhy speciálně vyškoleni k tomu, aby se vypořádali s jazykovými a vzdělávacími problémy žáků přistěhovaleckého původu. V těchto čtyřech zemích odpovídá organizace práce učitelů výše popsanému ‚modelu oddělené výuky' (v Německu se jedná o skupiny v *kindergarten* a o speciální třídy, v nichž se na úrovni povinného vzdělávání podporuje osvojování vyučovacího jazyka, v Řecku o zvláštní studijní skupiny a ve Slovinsku a na Slovensku o střediska pro žadatele o azyl).

Pomocní učitelé se zpravidla zabývají praktickou realizací různých opatření na pomoc žákům-přistěhovalcům. Jejich výcvik jim umožňuje pomáhat při výuce vyučovacího jazyka i základních předmětů, jako je čtení, psaní a matematika. V závislosti na podmínkách v dané zemi tento typ učitele pracuje se žáky začleněnými do běžných tříd i s těmi, kteří byly zařazeni do oddělených tříd či speciálních skupin. V praxi se setkáváme s nejrůznějšími způsoby organizace jejich práce.

Při poskytování podpory dětem přistěhovalců se může využít i pomoc dalších aktérů, kteří působí jako prostředníci mezi kulturou země původu a kulturou hostitelské země. Pomoc tohoto druhu mohou na Kypru poskytovat žáci a v Rakousku učitelé, kteří ovládají mateřštinu žáků-přistěhovalců. Některé školy v Anglii ustavily tzv. tutorské programy, které mohou zajistit učení pod dohledem a vedením spolužáků, kdy starší žák pomáhá mladšímu s problémy v oblasti vzdělávání a začlenění do společnosti, učení pod dohledem a vedením učitelů nebo učení pod dohledem dospělých z širší komunity, kteří jsou často stejného etnického původu a pocházejí ze stejného kulturního prostředí.

Příprava učitelů na práci s přistěhovalci je nesmírně důležitou součástí jejich dalšího vzdělávání. Instituce pro přípravu učitelů často nabízejí celou škálu kurzů zaměřených na různé aspekty integrace dětí přistěhovalců do škol. Pomocí seminářů, zvláštních modulů nebo magisterských programů se mohou učitelé, kteří pracují – nebo si přejí pracovat – s touto kategorií žáků, lépe seznámit s jejich jazykem či kulturou země původu, naučit se zvládat výuku ve smíšených třídách, lépe komunikovat s rodiči nebo vyučovat žáky nestejné úrovně schopností atd. Příprava tohoto druhu často zahrnuje kurzy výuky vyučovacího jazyka jako ‚druhého/dalšího jazyka', jako je tomu například v Polsku, Portugalsku, Slovinsku, na Slovensku nebo ve Finsku.

Učitelé, kteří mají na starosti práci s přistěhovalci, obvykle nedostávají žádnou zvláštní odměnu nebo sociální výhody. Několik zemí však v tomto ohledu představuje výjimku. V České republice mohou učitelé dostávat příplatek, pokud pracují ve školách, do nichž docházejí žadatelé o azyl. Na Kypru mají učitelé, v jejichž třídách jsou přistěhovalci, právo na snížení počtu hodin výuky nebo zkrácení celkového úvazku.

KAPITOLA 5

RESPEKTOVÁNÍ KULTURY PŘISTĚHOVALCŮ VE ŠKOLNÍM VZDĚLÁVÁNÍ

Téměř ve všech evropských zemích byla zavedena podpůrná opatření pro žáky-přistěhovalce, která jsou zpravidla založena na dvojí strategii. Vzdělávací systémy těchto zemí zaprvé podporují tyto žáky v tom, aby si osvojili alespoň jeden úřední jazyk hostitelské země, což je předpokladem pro efektivní integraci do společnosti a zjednodušení průběhu vzdělávání (viz kapitola 4). Druhý typ opatření je veden snahou zajistit i to, aby si tito žáci uchovali zběhlost ve svém mateřském jazyce a vnímavost k vlastnímu kulturnímu dědictví, a udrželi si tak pevnou vazbu na kulturu země původu. Tato kapitola se zaměřuje na to, jakým způsobem se poskytuje tento druhý typ pomoci, a zabývá se i tím, jak mohou školy přizpůsobit svůj běžný režim v reakci na kulturně či nábožensky podmíněné zvyklosti žáků-přistěhovalců.

5.1. Opatření na podporu jazyka a kultury země původu

Osvojování mateřského jazyka se často podporuje z toho důvodu, že taková výuka stimuluje vývoj dětí, jejichž mateřština není vyučovacím jazykem, zlepšuje jejich schopnost učit se a upevňuje v nich vědomí vlastní identity. V některých případech se podpůrná opatření, jež přistěhovalcům ve věku povinné školní docházky umožňují absolvovat výuku vlastního mateřského jazyka, koncipují v rámci programů na podporu menšinových jazyků, které jsou v některých zemích zavedeny ve prospěch určitých skupin hovořících menšinovými jazyky. Jednotlivé země k realizaci a organizačnímu zajištění těchto opatření přistupují různým způsobem. Konkrétním dosahem a aspekty různých přístupů k podpoře osvojování mateřského jazyka se zabývá rozsáhlý soustavný výzkum ([1]). Na stejnou otázku se zaměřila i nedávná politická diskuse v několika evropských zemích, které se rozhodly vyčlenit podstatně více prostředků na to, aby žáci-přistěhovalci dokonale ovládali vyučovací jazyk, a méně na výuku jejich mateřského jazyka. Konkrétně se jedná o Dánsko, Nizozemsko a Norsko.

Pokud však jde o samotná opatření, která zajišťují výuku mateřského jazyka pro žáky-přistěhovalce, řada evropských zemí mnoha přistěhovalcům takové vzdělávání skutečně nabízí. Charakter těchto opatření se v jednotlivých zemích značně liší. Pomoc tohoto druhu se často nabízí žákům-přistěhovalcům na úrovni povinného vzdělávání bez ohledu na konkrétní druh jejich pobytu na území dané země, zato ale v závislosti na jejich mateřštině. Pouze v Litvě je zavedeno zvláštní opatření tohoto druhu pro přistěhovalce se statusem uprchlíka. Výuka mateřského jazyka, která se pro ně zajišťuje na místní úrovni, může být financována ústředními orgány, aby se tak podpořilo jejich začlenění do společnosti. Švédsko je jedinou zemí, v níž mají všichni přistěhovalci ve věku povinné školní docházky oficiálně právo na výuku mateřského jazyka, pokud o ni mají zájem. V jiných zemích může být její zajištění podmíněno praktickými ohledy, jako je například stanovený minimální počet žáků, kteří by ji měli absolvovat, nebo přítomnost kvalifikovaných učitelů. Základem pro zajištění určité formy výuky mateřského jazyka může být také bilaterální dohoda mezi hostitelskou zemí a zemí původu.

V mnoha případech proto poskytování této pomoci závisí na tom, z jaké země žáci nebo jejich rodiny pocházejí. Tak je tomu například v případě, kdy se taková pomoc nabízí v souladu se směrnicí Rady č. 77/486/EHS, která stanoví, že by se měla podniknout vhodná opatření k zajištění výuky mateřského jazyka a kultury země původu pro školou povinné děti migrujících pracovníků z jiného členského státu (tehdy EHS) (viz kapitola 1). Jiný přístup k dané problematice představují podpůrná opatření, jejichž realizace vychází z bilaterálních dohod mezi hostitelskou zemí a zemí původu. Zavádějí se například v Belgii (Francouzském společenství), v Německu, Francii, Lucembursku, Portugalsku, Slovinsku a Rumunsku,

([1]) Viz např.: Thomas, W.; Collier, P; Center for Research on Education, Diversity & Excellence. *A National Study of School Effectiveness for Language Minority Students' Long-Term Academic Achievement* http://www.crede.ucsc.edu/research/llaa/1.1_final.html 2002 a Cummins, J. *Language, Power, and Pedagogy. Bilingual children in the cross-fire*. England: Multilingual Matters

protože ve většině těchto zemí již delší dobu pobývají velké komunity přistěhovalců, kteří do nich přišli za prací. V takových případech mohou realizaci podpůrných opatření spolufinancovat obě příslušné země.

Jinde spočívá odpovědnost za organizační zajištění a financování tohoto typu opatření buď na místních poskytovatelích vzdělávání – jimiž jsou například obce v Dánsku, Finsku a Švédsku – nebo na regionálních orgánech, jako jsou například autonomní komunity ve Španělsku. Finská vláda přiděluje dotace obcím, které podporují tuto výuku mateřského jazyka. V Estonsku a Litvě je zajištění jakékoli podobné výuky záležitostí školy. Stejná je i situace ve Spojeném království (v Anglii, Walesu a Severním Irsku), kde mohou tzv. doplňkové školy (*community-run supplementary schools*) nabízet i mimoškolní výuku mateřského jazyka.

V dalších zemích zase realizaci tohoto typu opatření zajišťují ústřední (či nejvyšší příslušné) správní orgány (v některých případech ve spolupráci se soukromými subjekty). Takto se postupuje v Belgii (Vlámském společenství), v Řecku, Irsku, Itálii, Maďarsku a Rakousku.

Výuka mateřského jazyka je ve většině případů mimoškolní aktivita v délce několika hodin týdně. Ve Francii, Lucembursku, Rakousku, Finsku, Švédsku a Spojeném království (v Anglii a Walesu) však ‚studium mateřského jazyka' může být na úrovni povinného vzdělávání nepovinným předmětem.

Obecně řečeno opatření na podporu výuky mateřského jazyka nezahrnují pouze jazykovou výuku jako takovou, ale i předávání poznatků o kultuře nebo historii země původu.

Některé evropské země nabízejí výuku vyučovacího jazyka rodičům a rodinám žáků-přistěhovalců. Ta však ve většině případů probíhá v rámci programů vzdělávání dospělých nebo je součástí celkové pomoci poskytované přistěhovalcům v rámci centrálně koncipovaných programů integrace dospělých, a to bez ohledu na to, zda jsou rodiči dětí školního věku. V Itálii, na Kypru a na Islandu se však nabízí i jazyková výuka, která je specificky určena pro přistěhovalce, kteří jsou rodiči školou povinných dětí.

V **Itálii** byly pro rodiny žáků-přistěhovalců zavedeny kurzy italského jazyka za podpory ministerstva školství a ve spolupráci s místními organizacemi. Na **Kypru** se všem rodičům cizojazyčných žáků nabízejí zdarma odpolední či večerní kurzy konverzace v řečtině, které financuje vláda. Na **Islandu** se výuka islandštiny pro rodiče realizuje formou večerních kurzů. V rámci některých místních iniciativ se mimoto rodiče vybízejí k tomu, aby doma svým dětem pomáhali při osvojování islandštiny a přispěli tak k jejich pokroku ve škole.

Obr. 5.1: Podpora výuky mateřského jazyka poskytovaná hostitelskými zeměmi, 2003/04

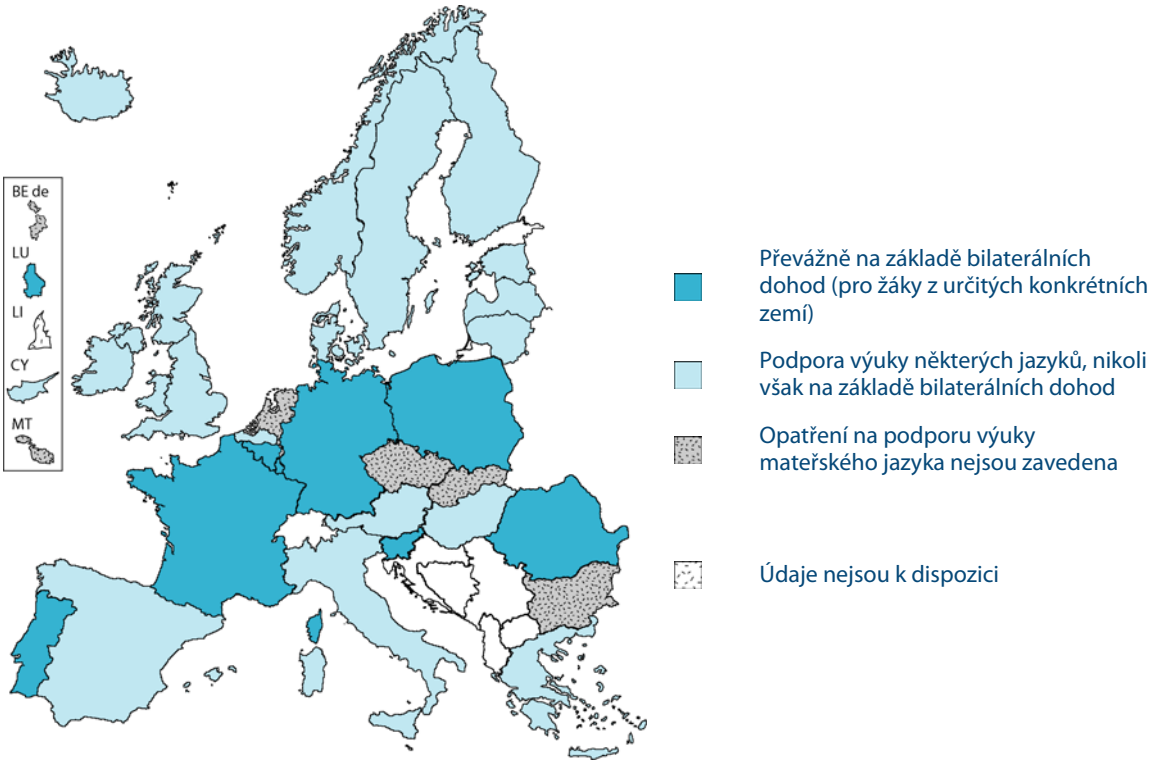

Zdroj: Eurydice.

Doplňující poznámky

Itálie: Rada školy podporuje sjednávání dohod se zahraničními sdruženími či zastupiteli, na jejichž základě se realizují aktivity zaměřené na to, aby si žáci-přistěhovalci uchovali znalost mateřského jazyka a kultury země původu.
Lotyšsko: Sjednána je jedna bilaterální dohoda, a to s Polskem. Děti mohou absolvovat výuku svého mateřského jazyka a vlastní kultury v rámci osmi vzdělávacích programů pro menšiny (ruskou, polskou, ukrajinskou, židovskou, litevskou, estonskou, rumunskou a běloruskou). Výuka mateřského jazyka může probíhat i v nedělní škole za podpory státu a obce.
Malta: V současné době se vytvářejí opatření na podporu výuky mateřského jazyka.
Nizozemsko: Některé školy mohou taková opatření realizovat.
Polsko: Výuka mateřského jazyka se zajišťuje ve spolupráci s konzuláty nebo kulturními asociacemi země původu.
Island: I když jsou obce oprávněny poskytovat cizojazyčným dětem výuku mateřského jazyka, v praxi k tomu dosud nedochází.

5.2. Přizpůsobení běžného režimu školy

V evropských zemích existuje pouze několik centrálně stanovených předpisů, které řeší, zda a jak by se mohl běžný režim školy přizpůsobit kulturně podmíněným zvyklostem či náboženskému přesvědčení nebo požadavkům dětí přistěhovalců. O úpravách tohoto druhu (například o zvláštních úlevách v souvislosti s náboženskými svátky, se vzdělávacími aktivitami, s pravidly odívání či jídelníčkem) nejčastěji rozhoduje sama škola dle svého uvážení, nebo poskytovatelé vzdělávání, například obce, pokud si to vyžádá větší počet místních obyvatel.

V příspěvcích jednotlivých zemí jsou uvedeny některé příklady oficiálních úprav, především s ohledem na **náboženské svátky**, které nejsou uvedeny ve školním kalendáři ani v učebním plánu.

V **Belgii** (**Vlámském společenství**) umožňují právní předpisy uvolnění ze školy z důvodu ‚oslavy svátků, které představují nedílnou součást filozofického přesvědčení žáka, pokud je ústava uznává.' K uznaným náboženstvím a vyznáním patří anglikánství, islám, judaismus, katolictví, pravoslaví a protestantismus.

V **Itálii** nemusí judaisté v sobotu chodit do školy, pokud je sobota v učebním plánu stanovena jako vyučovací den. Toto opatření bylo zavedeno na základě dohody mezi italskou vládou a *Unione della*

Comunitá ebraiche (Unií italských židovských komunit). S jinými náboženskými komunitami však žádné podobné dohody sjednány nebyly.

V **Německu** mohou odpovědné školské orgány žákům povolit, aby o náboženských svátcích byli ze školy omluveni. Podobná je i situace ve **Švédsku,** kde se o počtu omluvených dní rozhoduje na místní úrovni. V obou případech se neuvádí, která vyznání k takové úlevě opravňují. Podobná situace je i v **Lotyšsku**, kde se v případě potřeby náboženské svátky dodržují ve státních a obecních vzdělávacích zařízeních. V **Norsku** může být žákům, kteří jsou příslušníky jiné než norské náboženské církevní komunity, na požádání povolena absence ve škole v období svátků dané komunity.

Existuje několik podobných příkladů, kdy dochází k úpravám určitých **vzdělávacích aktivit**, například to platí pro skupinové aktivity, jako jsou tělesná výchova a hudební výchova.

V **Německu** se povinná ‚tělesná výchova a výuka plavání' zpravidla vyučuje ve skupinách, v nichž jsou chlapci i dívky pohromadě. Jestliže však o to rodiče-přistěhovalci požádají, školy musí zajistit oddělenou výuku pro chlapce a dívky. Pokud to není možné, může být dítě přistěhovalců od takové výuky osvobozeno. Podobně ve **Švédsku** se povinná ‚tělesná a zdravotní výchova' také obvykle vyučuje ve smíšených skupinách, ale školy mohou dát přednost oddělené výuce, zejména s ohledem na muslimy.

Žáci ve **Finsku** mohou být většinou osvobozeni od sportovních aktivit (např. plavání), hodin hudební výchovy, školních oslav atd.

Každodenní společná modlitba ve školách **Spojeného království** (**Anglie** a **Walesu**) musí mít zpravidla zcela nebo v zásadě křesťanský charakter. Většina škol by měla být schopna zajistit, aby se jí účastnili všichni žáci, ale pokud s ohledem na rodinné zázemí některých nebo všech žáků škola dospěje k závěru, že tato společná křesťanská modlitba není vhodná, může ředitel požádat místní *Standing Advisory Council on Relegious Education – SACRE* (Stálý poradní výbor pro náboženskou výchovu), aby byla škola zproštěna požadavku zachovat křesťanský obsah modlitby. Také samotní rodiče mají právo požádat, aby se jejich děti této každodenní společné modlitby neúčastnily.

Přístup k otázce **pravidel odívání** závisí v prvé řadě na tom, zda školy od žáků požadují nošení uniforem nebo zda se na odívání vztahují jiná oficiální pravidla.

V **Irsku** jsou pravidla odívání žáků či studentů záležitostí, o níž rozhoduje vedení jednotlivých škol. Pokud náboženské přesvědčení nebo kulturně podmíněná zvyklost brání nošení uniformy, zpravidla se daná rodina a škola dohodnou na kompromisním řešení. To může spočívat v nošení požadovaného oděvu pod – nebo společně s – uniformou.

Ve **Spojeném království** (v **Anglii, Walesu** a **Skotsku**) (novela) zákona *Race Relations* (o vztazích mezi rasami) z roku 2000 ukládá školám zvláštní povinnost posoudit dopad své politiky na žáky-příslušníky etnických menšin, zaměstnance a rodiče. Školní zásady, například povinné nošení uniforem / pravidla odívání musí být v souladu s obecnými požadavky, které z novely vyplývají. Od škol se očekává, že budou citlivě přistupovat k potřebám příslušníků různých kultur, ras a náboženských vyznání. Předpokládá se, že při uplatňování zásad pro nošení školní uniformy vyjdou školy vstříc těmto potřebám a například povolí muslimkám nosit patřičný oděv a sikhům tradiční pokrývku hlavy.

Zdá se, že v zemích, kde je pro školy méně běžné stanovit si požadavky na oděv žáků, má zavádění určitých pravidel v této oblasti dalekosáhlejší dopad. V Belgii (Francouzském společenství), ve Francii, Nizozemsku, Švédsku a Norsku proběhla v nedávné době veřejná diskuse o problematice odívání žáků a především o viditelném nošení různých náboženských symbolů.

V diskusi tohoto druhu se střetávají a mísí různé systémy hodnot. V některých zemích je respektování náboženské svobody spojeno s přesvědčením, že by opatření ve veřejné sféře neměla být diskriminační. Zdá se, že se zde střetávají striktně sekularizovaná pojetí vzdělávání a pedagogické přístupy se snahou o respektování rozmanitosti. V případě oblečení se to týká zejména oděvů, které zakrývají větší část obličeje, což učitelům a třídě znesnadňuje rozpoznání žáka a komunikaci s ním, a tím brání hladkému průběhu výuky a učení.

V **Belgii** (**Francouzském společenství**) se otázka oblékání dětí do školy projednávala na úrovni vlády; protože se nedospělo k žádné shodě, mohou školy postupovat podle vlastního uvážení.

Ve **Francii,** kde je veřejné školství sekularizované a bezkonfesní, byl po intenzivní debatě v únoru 2004 schválen návrh příslušného zákona, jehož cílem je zakázat viditelné nošení náboženských symbolů v prostorách školy. Zákon vstupuje v platnost 1. září 2004.

V **Nizozemsku** se dosud diskutuje o tom, jaká míra tolerance by se měla projevovat v souvislosti s pravidly odívání. V zákazu nošení muslimských šátků, který vyhlásily některé školy, se odráží napětí, které vyvolává stále rozmanitější kulturní zázemí žáků. Soudy přiznaly vedením škol právo zakázat oděvy, které dle jejich mínění narušují normální průběh vzdělávacího procesu nebo brání očnímu kontaktu.

Ve **Švédsku** je školní vzdělávání nekonfesijní. Současně se od škol očekává, že povedou všechny žáky k tomu, aby odhalili svou individuální jedinečnost, a tak aktivně obohacovali život společnosti tím nejlepším, co jí mohou poskytnout, v duchu odpovědně uplatňované svobody. Vzhledem k tomu, že se vedly spory o nošení muslimské burky (*burqas*) ve škole, švédský *Skolverket* (Národní agentura pro vzdělávání) prohlásil, že je každá škola může zakázat. Školy musí být především schopny efektivně vzdělávat své žáky a bezprostřední komunikace při výuce a učení se považuje za velmi důležitou. *Skolverket* zdůrazňuje, že jakýkoli zákaz by měla provázet diskuse o hodnotách, rovnosti a demokratických právech a povinnostech.

Školní **stravování** se neposkytuje ve všech zemích. V některých se očekává, že si žáci zajistí stravování sami, takže školy se v tomto ohledu nemusí nijak přizpůsobovat. V zemích, kde se v prostorách školy stravování zajišťuje, je možné docílit změny jídelníčku. V jednotlivých zemích se o ní rozhoduje na různých úrovních a liší se i jejich přístup k takovým požadavkům.

Například několik autonomních komunit **Španělska** učinilo opatření s cílem přizpůsobit školní jídelníček náboženským a kulturně podmíněným zásadám přistěhovalců a ve **Francii** i v **Lucembursku** se při sestavování jídelníčku přihlíží k zvykovým zvláštnostem rodin přistěhovalců. Ve **Finsku** a **Švédsku** je často možné přizpůsobit školní jídelníček kulturně podmíněným či náboženským zásadám a k této otázce se přistupuje stejně jako ke změnám, které vyžaduje stravovací omezení v případě vegetariánů, alergiků, diabetiků atd.

Obr. 5.2: Oficiální postupy či obvyklá praxe, pokud jde o změny běžného režimu školy, 2003/04

OBLASTI ÚPRAV	BE fr	BE de	BE nl	CZ	DK	DE	EE	EL	ES	FR	IE	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	SI	SK	FI	SE	UK ENG/WLS/NIR	UK SCT	IS	LI	NO	BG	RO
A	❍	❍	●	■	■	❍	■	■	■	●	●	●	■	❍	❍	❍	■	■	❍	■	■	■	■	■	■	❍	●	●	❍	(:)	●	■	■
B	❍	❍	❍	■	■	❍	■	■	■	■	❍	■	❍	■	❍	❍	■	■	❍	■	■	■	■	■	■	❍	●	●	❍	(:)	❍	■	■
C	❍	❍	❍	■	■	■	■	■	■	●	❍	■	■	■	❍	❍	■	❍	❍	■	■	■	❍	■	❍	●	●	●	■	(:)	■	■	■
D	❍	❍	❍	■	■	■	■	■	●	●	❍	■	■	❍	❍	❍	■	■	❍	■	■	■	❍	■	❍	❍	●	●	■	(:)	■	■	■

A	Rozvrh hodin a náboženské svátky
B	Vzdělávací aktivity
C	Pravidla odívání atd.
D	Školní jídelníček
●	Předpisy či směrnice koncipované na centrální úrovni, které se vztahují na změny prováděné na místní úrovni
❍	Je běžnou praxí, že se o změnách rozhoduje ad hoc na místní úrovni
■	Nebyly poskytnuty žádné informace o předpisech koncipovaných na centrální úrovni ani obvyklých postupech

Zdroj: Eurydice.

Doplňující poznámky

Belgie (BE nl): (A) K uznávaným náboženstvím či vyznáním patří anglikánství, islám, judaismus, katolictví, pravoslaví a protestantismus.

Španělsko: (D) Několik autonomních komunit učinilo opatření ve snaze přizpůsobit stravování ve školních jídelnách náboženským a kulturně podmíněným zásadám přistěhovalců.

Itálie: (A) Vláda a Unie italských židovských komunit dospěly k dohodě o rozvrhu hodin, ale v případě jiných náboženských komunit žádná podobná ujednání neexistují.

Spojené království (ENG/WLS/SCT): Podle novely zákona *Race Relations* (o vztazích mezi rasami) z roku 2000 se od škol očekává, že budou citlivě přistupovat k potřebám příslušníků různých kultur, ras a vyznání a vycházet jim vstříc.

Spojené království (NIR): Hlava 75 zákona *Northern Ireland Act* (o Severním Irsku) z roku 1998 požaduje, aby orgány veřejné správy dbaly na potřebné prosazování rovnosti příležitostí pro příslušníky různých ras. Školy by například měly znát různé náboženské zvyklosti a svátky, vycházet příslušníkům dané náboženské komunity v tomto ohledu vstříc a zajistit, aby například pravidla pro nošení školních uniforem neznevýhodnila určité skupiny.

KAPITOLA 6

MULTIKULTURNÍ VÝCHOVA VE ŠKOLNÍM VZDĚLÁVÁNÍ

V dnešní době je prakticky ve všech vzdělávacích systémech evropských zemí (členských států Evropské unie, kandidátských zemí a zemí ESVO/EHP) věnována náležitá pozornost multikulturní výchově ve školním vzdělávání, konkrétně souboru procesů, jejichž prostřednictvím se v kurikulárních dokumentech utvářejí vztahy mezi různými kulturami' ([1]). Takto vymezená definice neobsahuje osvojování poznatků o národní kultuře a hodnotách, i když jejich důkladné poznání může být nezbytným předpokladem hlubšího porozumění jiným kulturám.

Multikulturní výchova by měla školám umožnit, aby se vyrovnaly s kulturní rozmanitostí různých společenstev, která se znásobila v důsledku vývoje migrace během posledních desetiletí. Tato výchova je nedílnou součástí vzdělávání či jiných aktivit určených pro všechny žáky bez ohledu na to, zda se v zemi narodili, nebo se do ní přistěhovali. I když je projevem zájmu o danou problematiku, který sdílejí všechny sledované země, její cíle a způsoby zavádění v rámci vzdělávacího systému se v jednotlivých zemích liší.

6.1. Cíle

Zkoumání kurikulárních dokumentů existujících v jednotlivých evropských vzdělávacích systémech, příslušných právních předpisů nebo jiných oficiálních pramenů, jež se týkají vzdělávání, odhaluje tři polohy cílů multikulturní výchovy, konkrétně:

- **osvojování poznatků o kulturní rozmanitosti**, které má podpořit pěstování takových hodnot, jako je tolerance a respektování ostatních. V některých zemích je nedílnou součástí tohoto aspektu multikulturní výchovy boj proti rasismu a xenofobii;
- **poznávání mezinárodní dimenze,** které pomáhá vnímat současnou kulturní rozmanitost v jejím historickém a společenském kontextu prostřednictvím studia ekonomické a sociální problematiky, jež je základem mezinárodních vztahů (a zejména vztahů sever-jih), i historie migrace a jejích příčin;
- **poznávání evropské dimenze,** které se zaměřuje na porozumění kulturních charakteristik evropských národů, historii evropské integrace a celkový význam dané země v rámci Evropy, a pomáhá žákům rozvíjet vědomí evropské identity.

([1]) Council of Europe, 2004. *Facets of interculturality in education* (2004), s. 9.

Obr. 6.1: Cíle multikulturní výchovy podle kurikulárních a jiných oficiálních dokumentů v oblasti vzdělávání. Preprimární a denní povinné vzdělávání, 2003/04

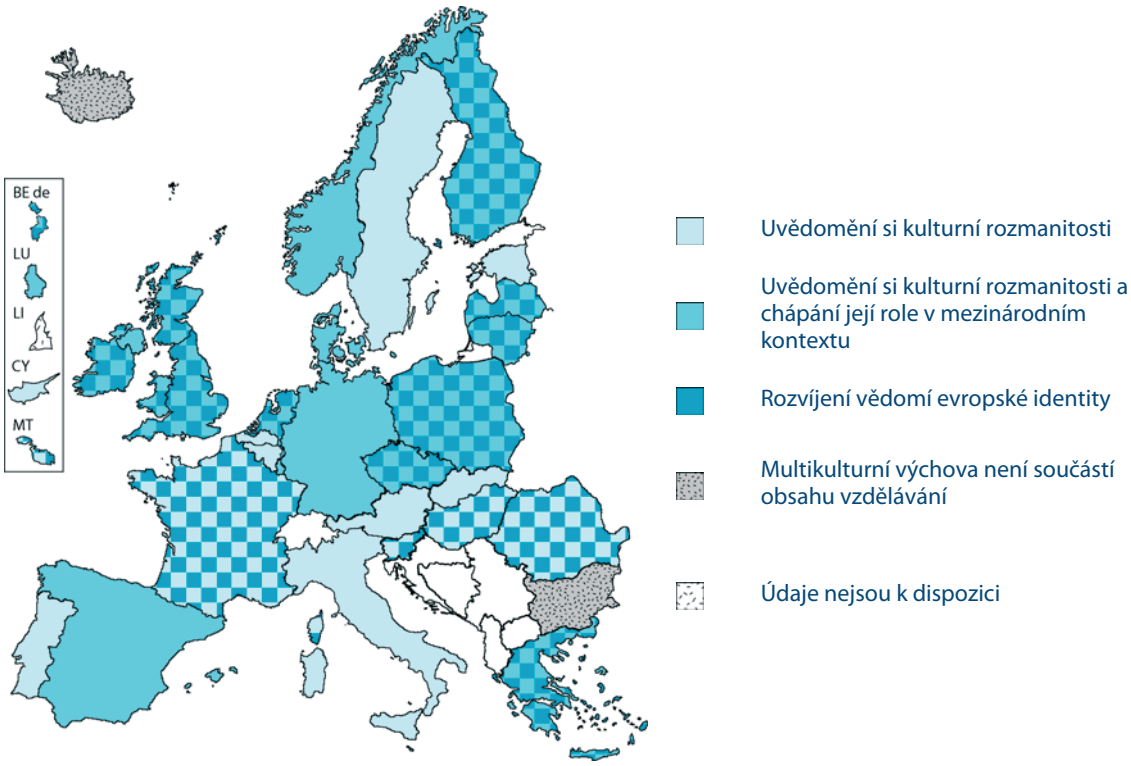

Zdroj: Eurydice

Island a Bulharsko jsou jediné dvě země, kde se kurikulární dokumenty explicitně nezabývají multikulturní výchovou. Na Islandu byl nicméně v jedné škole v Reykjaviku zahájen pilotní projekt zaměřený na multikulturní výchovu s cílem předat výsledky dalším školám.

Ve všech ostatních zemích je všudypřítomnou součástí kurikulárních dokumentů důraz na kulturní rozmanitost. Tento aspekt multikulturní výchovy se vyzdvihuje především v několika z nich, konkrétně v Belgii (Francouzském společenství), v Estonsku, v Itálii, Rakousku, Portugalsku a Švédsku. Pokud je multikulturní výchova součástí preprimárního vzdělávání, zaměřuje se převážně na probouzení úcty a tolerance vůči kulturní rozmanitosti. Formálnější cíle, jako například otázky mezinárodních vztahů a rozvíjení evropské identity, se objevují až na vyšších úrovních vzdělávání.

Evropská tematika je součástí multikulturní výchovy v polovině příslušných zemí, mezi nimiž jsou stejnou měrou zastoupeny jak bývalé, tak i nové členské státy EU. Vždy se pojí s rozvíjením kladného postoje vůči kulturní rozmanitosti.

Tři výše zmíněné hlavní cíle multikulturní výchovy se mohou naplňovat předáváním určitých (teoretických) poznatků o kulturních charakteristikách různých národů a historických, společenských a ekonomických souvislostech, v nichž mají kulturní odlišnosti svůj původ. Tato teoretičtější složka vzdělávání zdůrazňuje, jak je důležité, abychom si o druhých lidech na základě jejich odlišnosti neutvářeli šablonovité představy, a nebylo tak zmařeno dosažení základního cíle multikulturní výchovy (usnadnit mezikulturní vztahy). Kladný postoj vůči kulturní rozmanitosti může navodit i obecnější pojetí výuky, která se zaměřuje na osvojování určitých sociálních dovedností, jež žákům pomohou vypěstovat si úctu a toleranci vůči odlišným kulturám.

6.2. Postavení multikulturní výchovy v kurikulárních dokumentech

V převážné většině zemí patří multikulturní výchova k obecným cílům celostátně platných kurikulárních dokumentů, nebo je zmíněna v jiných oficiálních pedagogických dokumentech. Jen v několika zemích,

konkrétně v Itálii, Lucembursku a Nizozemsku, se toto pojetí objevuje pouze v jiných oficiálních pramenech ([2]).

V kurikulárních a dalších oficiálních dokumentech evropských zemí, jež se vztahují na povinné vzdělávání, je multikulturní výchova zpravidla vymezena jako osvojování určitých poznatků či hodnot a rozvíjení dovedností **při výuce všech předmětů,** tj. jinými slovy prostřednictvím jednotlivých složek učiva, kdykoli se k tomu s ohledem na jejich charakter naskytne příležitost. Přibližně polovina posuzovaných zemí také označila určité **vyučovací předměty, v jejichž rámci by se měla multikulturní výchova realizovat** (obr. 6.2.). U každého vyučovacího předmětu výslovně uvádějí multikulturní témata, která by se měla do výuky zařadit (například studium textů cizojazyčné literatury v hodinách vyučovacího jazyka), vydávají didaktická doporučení (například v hodinách dějepisu podporovat diskuse s žáky, jejichž kulturní zázemí je odlišné od většinové kultury dané země) nebo vymezují dovednosti, hodnoty či cíle, jež souvisejí s tolerantním pohledem na svět, který by se měl u žáků vypěstovat. V několika málo zemích se multikulturní výchova omezuje výhradně na určité vyučovací předměty. Tyto země také nijak nespecifikují, zda by se měla současně rozvíjet i v ostatních oblastech učiva.

Popis multikulturní výchovy nejčastěji vymezuje její začlenění do učiva určitých vyučovacích předmětů a současně zdůrazňuje její průřezový charakter. Nikdy se nepovažuje za samostatný vyučovací předmět.

K vyučovacím předmětům, do jejichž výuky je multikulturní výchova nejčastěji včleněna, patří dějepis a zeměpis, po nichž následují cizí jazyky ([3]), náboženská výchova a vyučovací jazyk. Ve více než třetině zemí je multikulturní výchova zakomponována i do výuky, která se zaměřuje na předávání poznatků o společnosti, například do hodin občanské a politické výchovy, sociologie nebo etiky, takže tyto země řadí multikulturní problematiku mezi hlavní témata výchovy k občanství.

> V **Řecku** se žákům nabízejí dvě nepovinné hodiny týdně, pro něž není stanoven žádný oficiální obsah výuky. Žáci během ní mohou hovořit o takových tématech, jako je evropská identita, multikulturní svět a globalizace.

Pokud jde o preprimární úroveň vzdělávání, pokyny či doporučení nadřízených orgánů k multikulturní výchově zpravidla vyjadřují obecný cíl v tom smyslu, že by se u dětí mělo rozvíjet povědomí o multikulturní problematice, nebo navrhují, jak by se děti měly seznámit s pojmy jako jsou jazyková a kulturní rozmanitost (například ve Francouzském a Německy mluvícím společenství Belgie a v Lucembursku).

Tyto pokyny jsou mnohdy méně konkrétní než v případě ostatních úrovní vzdělávání. Zdá se tedy, že v přibližně 10 zemích není pro úroveň preprimárního vzdělávání explicitně stanoven žádný cíl, který by souvisel s multikulturní problematikou.

([2]) Těmito prameny jsou v Itálii ministerské oběžníky, v Lucembursku školní příručky a v Nizozemsku pokyny, které vymezují hlavní cíle vzdělávání.

(3) V některých zemích, například v Belgii (Německy mluvícím společenství), Spojeném království (ve Skotsku) a v Polsku se osvojování znalosti více jazyků považuje za jeden z aspektů multikulturní výchovy. Pro účely tohoto srovnávacího přehledu se však za součást multikulturní výchovy nepokládá, i když ovládání cizích jazyků může mít pozitivní vliv na interkulturní vztahy. Na druhé straně v případě, že výuka cizích jazyků zahrnuje aspekty kultury zemí, v nichž se danými jazyky mluví, pokládá se za nedílnou součást multikulturní výchovy.

Obr. 6.2: Postavení multikulturní výchovy v kurikulárních nebo jiných oficiálních dokumentech vydávaných ústředními či nejvyššími příslušnými správními orgány pro denní povinné vzdělávání, 2003/04

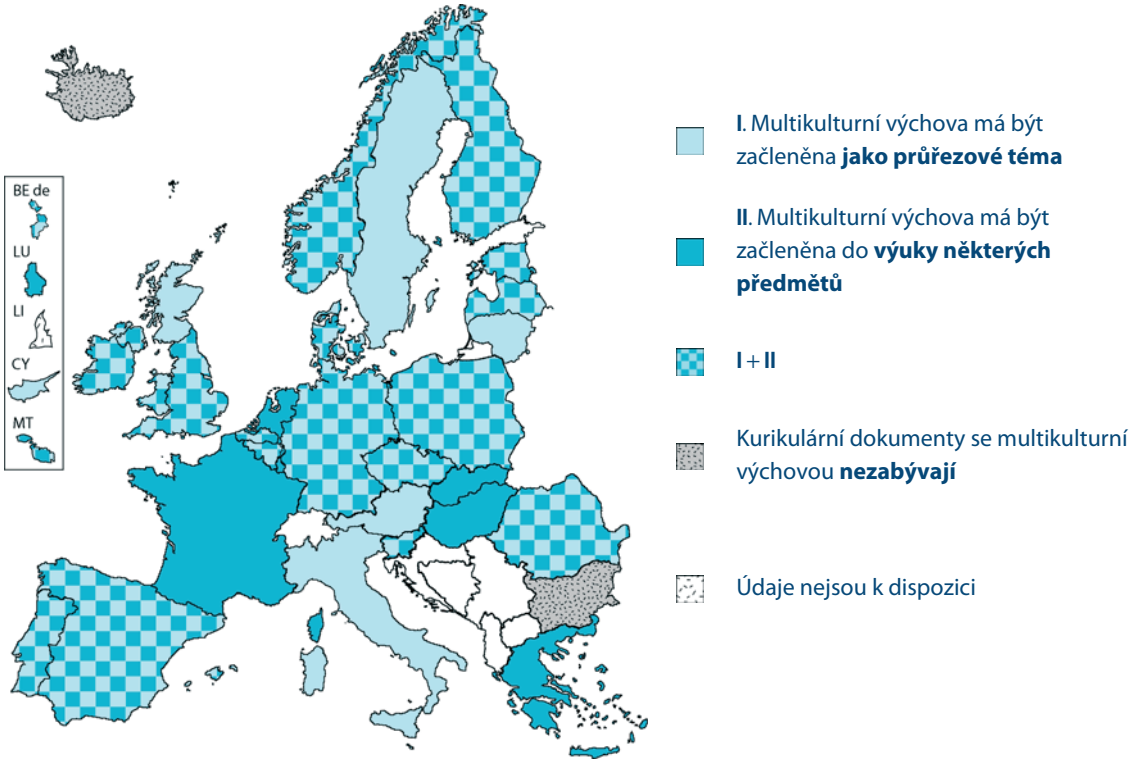

Zdroj: Eurydice

6.3. Hodnocení

Až doposud se na centrální úrovni příliš nehodnotilo to, jak školy v praxi provádějí pokyny či doporučení k multikulturní výchově, které jsou uvedeny v kurikulárních dokumentech. V případě některých zemí může být důvodem to, že tato problematika byla do kurikulárních dokumentů začleněna teprve nedávno, takže hodnocení jejího vlivu ve školách by bylo předčasné.

Evaluaci tohoto druhu dosud provedlo jen pět zemí.

Kromě obecného hodnocení praktického zavádění multikulturní výchovy do škol má **Česká republika** k dispozici i mechanismy, které umožňují specificky monitorovat postupy jednotlivých škol v této oblasti. Inspektoři ověřují, zda ředitel školy, učitelé a další zaměstnanci postupují podle pokynu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, který jim ukládá vystupovat proti projevům rasismu, xenofobii a intolerance ve školách. Tento pokyn stanoví, že vzdělávání by mělo vést k toleranci, k posilování pozitivního postoje k minoritám a k lidem různých národností, náboženství a kultur.

Dánský evaluační institut provedl v roce 2003 hodnocení zaměřené na tu část multikulturní výchovy ve *Folkeskolen*, která se věnuje problematice mezinárodní dimenze. Ukázalo se, že mezi jednotlivými školami jsou značné rozdíly v tom, do jaké míry je v praxi do výuky zakomponováno toto průřezové téma, o němž hovoří i zákon o *Folkeskole*. Hodnotící zpráva doporučuje, aby se na centrální úrovni vytvořily příslušné směrnice a aby se vzájemnou spoluprací obcí a škol dále rozvíjely cíle v této oblasti učiva.

Výsledky šetření, které proběhlo v **Nizozemsku,** odhalily, že výuka tohoto druhu není ve školách dostatečně rozšířena z několika důvodů, k nimž patří nedostatek zájmu ze strany vedení školy, nedostatečná časová dotace a konkurence jiných priorit.

Školní inspektoři ve **Spojeném království** (v **Anglii**) musí hodnotit, jak škola podporuje osobnostní rozvoj žáků. Inspektoři posuzují to, do jaké míry škola aktivně pomáhá žákům porozumět citům, hodnotám a přesvědčení jiných lidí a respektovat a vážit si vlastních kulturních tradic a tradic ostatních lidí. Dvě zprávy (jedna ve vztahu k primárnímu vzdělávání a druhá k sekundárnímu) pod názvem

Managing the Ethnic Minority Achievement Grant (Správa prostředků na podporu vzdělávání příslušníků etnických menšin), které v březnu 2004 vydal Ofsted, konstatovaly, že školy, které tyto prostředky efektivněji využívají, jsou právě ty, které bojují proti rasismu a nejlépe rozvíjejí hodnoty kulturní rozmanitosti a etiky.

Zpráva o průzkumu, který v nedávné době proběhl v **Norsku**, konstatovala, že didaktické pomůcky vydané v posledních letech prezentují multikulturní Norsko v tom smyslu, že obsahují obrázky dětí, jejichž vzhled se odlišuje od běžného vzhledu většinové populace. Přesto je to však většinová populace a společensko-kulturní zvyklosti střední třídy – pokud jde o stravování, trávení dovolené, náboženství, rodinu a životní podmínky – které tyto materiály zachycují. V závěrech několika projektů tohoto průzkumu je uvedeno, že možnosti, které skýtá zakomponování multikulturní perspektivy do didaktických materiálů se prakticky nevyužívají. Ani oddíly věnované didaktickým doporučením neposkytují učitelům právě tu pomoc, kterou potřebují, aby zvládli nároky, jež na ně klade práce ve třídách složených z dětí, které jsou příslušníky různých menšinových kultur.

6.4. Další aktivity v kontextu školního vzdělávání

Ve více než polovině zemí se multikulturní výchova neomezuje na osvojování poznatků při vyučování, ale je zakomponována i do dalších aspektů života ve škole. K těm mohou patřit i mimovyučovací aktivity, například pořádání školních oslav zaměřených na kulturní rozmanitosti, mezinárodní výměny žáků nebo aktivity, do nichž se zapojují příslušníci širší komunity, která se podílí na výchově, například setkání se zástupci komunity přistěhovalců. V Belgii, České republice, Dánsku, Německu, Španělsku, Lucembursku, Polsku, Portugalsku, Finsku, Spojeném království a Rumunsku podporují takové iniciativy ústřední či nejvyšší příslušné orgány školské správy nebo dohlížejí na jejich průběh.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy **České republiky** v nedávné době zahájilo široce pojatý program integrace přistěhovalců, v jehož rámci se dotují projekty, jež rozvíjejí multikulturní výchovu a respektování rozmanitosti mezi učiteli a zejména mezi žáky.

Ústřední či nejvyšší příslušné orgány školské správy v Irsku, Nizozemsku a na Slovensku nevydávají žádná doporučení, která by se vztahovala na aktivity neformální multikulturní výchovy, ale některé školy je přesto pořádají.

Některé země pojímají multikulturní výchovu ve školách jako obecnou problematiku, která ovlivňuje všechny aspekty činnosti školy. To platí o Finsku a Švédsku i o České republice, Spojeném království a Norsku. Multikulturní výchova by měla ovlivnit ‚kulturu' školy, tj. všechny hodnoty, na nichž jsou založeny mezilidské vztahy (vztahy mezi spolužáky, v rámci učitelského sboru i mezi učiteli a žáky).

6.5. Podpora věnovaná učitelům a jejich vzdělávání

Odhlédneme-li od toho, jak je multikulturní výchova vymezena v příslušném kurikulárním dokumentu, spočívá náročnost začlenění multikulturní výchovy do vzdělávacích systémů v tom, že její úspěšná realizace závisí na schopnostech učitelů a dalších zaměstnanců školy. V tomto ohledu má rozhodující význam to, jak se učitelé připravují na svou profesní dráhu a jaké pomoci se jim dostává od orgánů školské správy.

Multikulturní výchova tedy vyžaduje, aby učitelé a rovněž další zaměstnanci školy byli schopni reagovat na etnické či rasové předsudky žáků. Prvotním předpokladem je to, aby se učitelé sami dokázali vyvarovat vlivu kulturních stereotypů na své jednání a měli potřebné argumenty, které jim umožní diskutovat se žáky o těchto stereotypech. Stručně řečeno potřebují komplexní dovednosti, jež by si měli osvojit v průběhu svého přípravného nebo dalšího vzdělávání. Nejde jen o to, aby si osvojili sumu teoretických poznatků, ale měli by mít především možnost poznat reálné situace a získat praktické zkušenosti. Podle vědeckého článku o přípravě učitelů na multikulturní výchovu v Nizozemsku ([4]) již není nadále vhodné vzdělávání, které se omezuje na osvojování teoretických poznatků. Za ideálních podmínek by se k takové přípravě mělo přistupovat jako ke studijní aktivitě, v níž se kombinují praktické zkušenosti a úvahy při spolupráci a v dialogu se spolužáky, školiteli a učiteli v činné službě.

Prakticky ve všech sledovaných zemích jsou témata související s multikulturní výchovou začleněna do studijních programů pro přípravné vzdělávání učitelů nebo do jejich dalšího vzdělávání. Jedinými výjimkami byly v roce 2003/04 Estonsko a Bulharsko. V Estonsku se však v současné době realizuje pilotní projekt, v jehož rámci se mají učitelé v této problematice proškolit. V Německy mluvícím společenství Belgie, v Litvě, na Maltě a ve Švédsku je příprava na multikulturní výchovu v především součástí přípravného vzdělávání učitelů.

Instituce, které poskytují přípravné vzdělávání učitelů, mají v téměř všech zemích alespoň částečnou autonomii, pokud jde o koncipování vlastních studijních programů. Ve většině zemí tedy případné začlenění multikulturní výchovy do studijních programů (nebo naopak vypuštění) určuje výhradně interní koncepce vzdělávání dané instituce. Přibližně 10 zemí od těchto institucí oficiálně požaduje, aby zajistily vzdělávání zaměřené na multikulturní výchovu.

Ve Francouzském společenství Belgie, v Dánsku, Německu, ve Francii, v Itálii, Lucembursku, na Maltě, v Nizozemsku (na úrovni primárního vzdělávání), ve Finsku, Spojeném království, Norsku a Rumunsku například ústřední či nejvyšší příslušný správní orgán stanovil, že multikulturní výchova musí být začleněna do studijních programů učitelství. V Rakousku (pouze ve vztahu k institucím, které vzdělávají učitele působící na úrovni preprimárního vzdělávání) a na Slovensku se takový postup doporučuje.

Francouzské a Vlámské společenství Belgie, Nizozemsko, Spojené království a Norsko upřesnily, jakou způsobilost by si v souvislosti s multikulturní výchovou měli učitelé během svého přípravného vzdělávání osvojit. Ta v podstatě zahrnuje znalosti o postavení žáků z jiného kulturního prostředí, než je kultura dané země, a rovněž postoj vůči těmto žákům a schopnost usměrňovat vztahy mezi žáky s odlišným kulturním zázemím.

([4]) *Preparing teachers for intercultural education* [Příprava učitelů na multikulturní výchovu], Yvonne Leeman & Guuske Ledoux, *Teaching Education*, roč. 14, č. 3, prosinec 2003, s. 281-283.

Obr. 6.3: Obsah přípravy učitelů na multikulturní výchovu, jejíž začlenění do přípravného vzdělávání učitelů v preprimárním a denním povinném vzdělávání jednoznačně předepisují ústřední či nejvyšší příslušné správní orgány, 2003/04

BE fr	Podle dvou vyhlášek o přípravném vzdělávání učitelů z let 2000 a 2001 je prvořadým úkolem tohoto vzdělávání předat poznatky z oblasti společenských věd, které umožní správnou interpretaci situací, jež vznikají při vyučování nebo jinde v prostorách školy, a rozvinout schopnost pracovat s různými typy žáků, kteří jsou do školy přijímáni. Jedním z cílů přípravného vzdělávání učitelů je mimoto i osvojení poznatků o společensko-kulturních reáliích, k nimž patří teoretické poznatky o kulturní rozmanitosti a základní znalost umění a kultury, filozofie a dějin náboženství.
NL	Ministerstvo stanovilo pro úroveň primárního vzdělávání standardy způsobilosti, jež zahrnují i problematiku multikulturní výchovy, a uvádějí, že všichni učitelé musí být připraveni vyučovat ve třídách, kde jsou žáci, kteří náležejí k více etnikům. Stanoví také, že učitelé by měli být schopni zajistit pro všechny žáky bezpečné a motivující prostředí k učení a připravit je na život občana v multikulturní společnosti.
AT	Studijní programy pro učitele primárních škol si kladou za cíl rozvinout vyjadřovací schopnosti studentů, předat jim poznatky o tradičních normách a přesvědčeních, podpořit jejich schopnost a odhodlání řešit problémy, ochotu spolupracovat a smířlivě řešit konflikty a pomoci jim pochopit zavedené kulturně podmíněné zvyklosti a podrobit společenské hodnoty kritické analýze.
UK-ENG	Standardy podmiňující dosažení pedagogické způsobilosti (QTS) vyžadují, aby uchazeči prokázali, že u všech žáků předpokládají dosažení výborných výsledků. Musí být schopni rozvrhnout a řídit výuku a přihlížet přitom k rozmanitým zájmům a zkušenostem žáků, kteří pocházejí z odlišných prostředí.
UK-WLS	Standardy podmiňující dosažení pedagogické způsobilosti (QTS) vyžadují, aby uchazeči prokázali, že u všech žáků předpokládají dosažení výborných výsledků a dovedou do výuky začlenit aktivity, které mohou přispět ke kulturnímu rozvoji žáků.
UK-NIR	Model profesní pedagogické způsobilosti vyžaduje, aby učitelé prokázali schopnost brát v úvahu kulturně podmíněné odlišnosti dětí.
UK-SCT	V přehledu způsobilostí, jejichž osvojení by měli být budoucí učitelé schopni prokázat po dokončení svého studia, je pod záhlavím ‚Komunikace a pojetí výuky a učení' uvedeno, že ‚učitel musí být schopen vhodně přistupovat k rozdílům mezi pohlavími a sociálním, kulturním, jazykovým a náboženským odlišnostem žáků'. Mimoto *Standard for Full Registration*, který podrobně popisuje vlastnosti, jež by si měli studenti osvojit během přípravného vzdělávání, zahrnuje i požadavek, aby ‚registrovaní učitelé citlivě a pozitivně přistupovali k rozdílům (např. mezi pohlavími, sociálním, kulturním, náboženským a jazykovým) mezi žáky'.
NO	Poslední rámcový obecný studijní program učitelství, který v dubnu 2003 vydalo ministerstvo školství, uvádí, že učitelé musí být seznámeni se situací bilingvních žáků a žáků ovládajících více než dva jazyky a s obecnými otázkami střetu různých kultur. Musí být také schopni spolupracovat z rodiči s různým kulturním zázemím. Žáci na úrovni povinného vzdělávání jsou zosobněním společenské, jazykové a kulturní rozmanitosti. Rámcový program požaduje, aby učitelé znali prostředí, v němž děti vyrůstají.

Zdroj: Eurydice.

V přibližně 10 zemích však rámec vymezený na centrální úrovni zpravidla neupravuje to, jak instituce pro vzdělávání učitelů fakticky pojmou přípravu učitelů v oblasti multikulturní výchovy. Nejčasněji se uplatňují dva postupy, konkrétně začlenění této problematiky do určitých studijních předmětů a příprava specificky zaměřená na multikulturní výchovu.

První alternativa je příznačná pro některé instituce v Německy mluvícím společenství Belgie, v Německu, v Irsku, Lotyšsku, na Maltě, ve Slovinsku, na Slovensku, v Norsku nebo Rumunsku. Ke studijním předmětům, do nichž jsou zakomponovány prvky přípravy na multikulturní výchovu, většinou patří vyučovací jazyk, cizí jazyky, zeměpis, historie a náboženství. V Norsku se na tyto předměty vztahuje rámcový studijní program učitelství. V Lotyšsku hrají v multikulturní výchově v povinném vzdělávání významnou roli učitelé etiky a společenskovědních předmětů.

Zvláštní moduly určené pro přípravu učitelů v oblasti multikulturní výchovy nabízejí například některé instituce ve Francii, v Irsku, Litvě, Lucembursku, Nizozemsku, Rakousku, ve Finsku, na Slovensku a na Islandu. Jejich obsah zpravidla určují samotné instituce. V Rakousku vláda stanovila délku, volitelný charakter a obsah kurzů zaměřených na multikulturní výchovu, jež jsou součástí vzdělávání učitelů pro preprimární úroveň vzdělávání.

Existuje tedy jen velice málo zemí, které institucím pro vzdělávání učitelů výslovně předepisují, jak by měly problematiku multikulturní výchovy promítnout do studijních programů. V několika případech byla zavedena podpůrná opatření zacílená přímo na osoby, které vzdělávají učitele.

> **Nizozemské** ministerstvo školství stanovilo, že vzdělávání učitelů, kteří působí na úrovni primárního vzdělávání, by mělo zahrnovat zvláštní vyučovací metody pro oblast multikulturní výchovy, s nimiž se učitelé mohou seznámit v síti vzdělávacích institucí. Ve **Spojeném království** (v **Anglii**) ukazuje poslední výroční průzkum zaměřený na začínající učitele, který v roce 2003 provedla *Teacher Training Agency* (Agentura pro vzdělávání učitelů), že řada těchto učitelů má pocit, že je jejich přípravné vzdělávání dostatečně nevybavilo pro výuku ve třídách, kde žáci pocházejí z různého prostředí. V reakci na to vytváří zmíněná instituce *Initial Teacher Training Professional Resource Network* (Odbornou poradenskou síť pro přípravné vzdělávání učitelů), která zjišťuje a propaguje příklady dobré praxe. Poradenská síť rovněž vytváří instruktážní materiály pro školitele učitelů o problematice rozmanitosti. V **Norsku** se v institucích pro vzdělávání učitelů realizovala nejrůznější opatření ve snaze zlepšit povědomí o multikulturní problematice.

V převážné většině zemí se poskytuje i další vzdělávání v oblasti multikulturní výchovy, které se zpravidla zaměřuje na osvojování praktické či didaktické způsobilosti orientované na práci se žáky, kteří mají různé kulturní zázemí. Profesní rozvoj učitelů může zajišťovat řada různých aktérů, například instituce pro vzdělávání učitelů, asociace učitelů, ministerstva školství a střediska dalšího vzdělávání atd. Ve většině případů je toto další vzdělávání nepovinné. V Řecku je povinné pro učitele na školách, jež používají interkulturní program.

V Portugalsku (kde žádná centrálně stanovená směrnice nepředepisuje zařazení multikulturní výchovy do přípravného vzdělávání učitelů) a ve Finsku se metodické pokyny k rozvíjení multikulturní výchovy staly součástí dalšího vzdělávání učitelů.

> Zákon o profesních kvalifikacích a průpravě učitelů působících na úrovni preprimárního, primárního a sekundárního vzdělávání, který od roku 2001 platí v **Portugalsku**, specifikuje dovednosti v oblasti multikulturní výchovy, které by si měli učitelé v případě potřeby osvojovat v průběhu svého celoživotního vzdělávání. Program dalšího vzdělávání učitelů, který v roce 2001 zavedlo ve **Finsku** ministerstvo školství, vychází z toho, že příprava učitelů zaměřená na jazykové menšiny a přistěhovalce je prioritní součástí jejich dalšího vzdělávání.

Realizace multikulturní výchovy ve školách, při níž musí učitelé uplatňovat komplexní dovednosti, tak vyžaduje zvláštní podporu ze strany orgánů školské správy. Její významnou součástí je i přípravné a další vzdělávání učitelů, ale zároveň se zdá, že je nezbytné zajistit i jiné formy pomoci. Více než 10 zemí již v tomto směru podniklo opatření, a to v některých případech teprve nedávno.

Ve **Vlámském společenství Belgie,** v **České republice, Řecku,** v **Irsku, Lotyšsku, Rakousku, ve Slovinsku, Finsku, Švédsku** a **Spojeném království** se učitelům poskytují poradenské služby a didaktické materiály, které zdůrazňují význam multikulturní výchovy ve vzdělávání, nebo které je mohou vést při zavádění této výchovy do praxe. Školy v **Dánsku** mohou požádat ministerstvo školství o poskytnutí prostředků, které jim umožní vytvářet didaktické materiály pro multikulturní výchovu. V **Německu** v roce 1996 deklarovala Stálá konference ministrů školství a kultury, že bude prosazovat kontrolu školních učebnic, aby v nich odhalovala negativní předsudky vůči jiným kulturám či společnostem, a rovněž bude prosazovat vypracování metodických příruček k multikulturní výchově ve školách. V **Lotyšsku** a **Norsku** se pořádají setkání učitelů, která jim mají pomoci lépe uplatnit interdisciplinární charakter multikulturní výchovy nebo společně rozvíjet jejich mezikulturní dovednosti prostřednictvím analýzy situací z praxe. Ve **Slovinsku** mohou školy požádat *Zavod Republike Slovenije za šolstvo* (Národní ústav pro vzdělávání) o jednorázovou pomoc odborníků, kteří se specializují na multikulturní výchovu.

ZÁVĚRY

Současná diskuse o vzdělávací politice se ve většině evropských zemí zaměřuje na otázku, jakým způsobem by se měli přistěhovalci začleňovat do společnosti hostitelské země. V některých zemích je imigrace poměrně novým jevem, zatímco jiné již mají dlouholetou zkušenost s koncipováním a realizací politiky v této oblasti. Ve všech těchto zemích představují přistěhovalci společenskou realitu, s níž je třeba počítat.

Evropská unie si je těchto otázek a problémů vědoma, a proto postupně vytváří společnou politiku, která by měla zajistit, aby se podmínky vstupu a pobytu přistěhovalců a žadatelů o azyl na území členských států plně harmonizovaly (viz kapitola 1).

Druhý náročný úkol spočívá v úspěšné integraci přistěhovalců do společnosti v hostitelské zemi. Jakým způsobem se dá sloučit realizace příslušných opatření, která usnadňují integraci přistěhovalců, se stálým ohledem na jejich původ a vnímavostí vůči potřebám a nárokům, které jsou jejich původem podmíněny? Na tuto otázku existuje řada možných odpovědí, které závisejí na konkrétní situaci, v níž se dané země ocitají.

Průzkum, který provedla síť Eurydice, se zaměřil především na integraci dětí přistěhovalců do škol a vyzdvihl zásadní důležitost níže uvedených skutečností.

Každý člověk má základní právo na vzdělání

Většina evropských zemí se tím či oním způsobem snaží zajistit, aby děti přistěhovalců mohly využít své **základní právo na vzdělání.** Za tímto účelem byla již do legislativy většiny zemí začleněna příslušná právní opatření. Na celoevropské úrovni Charta základních práv (*Charter of Fundamental Rights)* ([1]) v Hlavě II o svobodách stanoví, že:

1. 'Každý má právo na vzdělání a na odbornou přípravu a dalšímu vzdělávání.'
2. 'Součástí tohoto práva je možnost získat bezplatné povinné vzdělání.' (článek 14, právo na vzdělání).

Kromě toho, že školské orgány evropských zemí vydávají oficiální dokumenty a prohlášení o záměrech, musí také dospět k rozhodnutí, jakým způsobem do budoucna zajistí, aby všechny děti ve věku povinné školní docházky bez ohledu na to, zda jsou či nejsou občany dané země, mohly své právo na vzdělání uplatnit v praxi.

I když některé země spojují právo na vzdělání s délkou pobytu rodin takových dětí na svém území, téměř všechny evropské země toto základní právo v plné míře zachovávají a přiznávají ho všem dětem přistěhovalců bez ohledu na jejich pobytový status. Jinými slovy rodiny uprchlíků nebo žadatelů o azyl či nelegálních přistěhovalců stejně jako ty, které v dané zemi dlouhodobě legálně pobývají, mohou zapsat své děti do školy v hostitelské zemi. Tyto děti mají rovněž právní nárok využívat školní služby nebo získat finanční podporu poskytovanou orgány školské správy za stejných podmínek jako občané dané země (kapitola 3).

Vzdělávání těch nejmenších dětí, které ještě nedosáhly věku zahájení povinné školní docházky (ať již přistěhovalců nebo občanů dané země), je spíše otázkou práva na přístup k preprimárnímu vzdělávání. Studie ukazuje, že několik zemí vytvořilo zvláštní systém péče o nejmenší děti přistěhovalců ve školách nebo centrech poskytujících preprimární vzdělávání.

([1]) Podepsána a vyhlášena předsedy Evropského parlamentu, Rady a Komise na zasedání Evropské rady v Nice dne 7. prosince 2000.

Vyučovací jazyk jako záchytný bod ve vzdělávacím systému hostitelské země

Školské orgány jednotlivých zemí jsou si vědomy toho, že pro děti přistěhovalců se musí zajistit zvláštní podpůrná opatření, pokud mají tyto děti plně využít právo na vzdělání stejně jako občané daného státu. V téměř všech zemích jsou taková opatření prioritně určena pro nové přistěhovalce, aby jim pomohla překonat problémy provázející počátek jejich pobytu, které jim brání v rychlém začlenění do škol. Charakter těchto opatření ovlivňuje především fakt, že děti přistěhovalců musí co nejdříve začít rozumět vyučovacímu jazyku a naučit se v něm komunikovat**. Ovládání vyučovacího jazyka (jazyků) hostitelské země** je bezesporu naprosto nezbytným předpokladem úspěšné integrace do škol. Tato otázka se skutečně jeví jako zvlášť naléhavá ve světle statistických důkazů svědčících o tom, že ve velké většině evropských zemí hovoří podstatná část přistěhovalců jinými jazyky, než je vyučovací jazyk nebo některý z vyučovacích jazyků hostitelské země.

Podpůrná opatření zaměřená na jazykovou vybavenost přistěhovalců jsou proto v evropských zemích zdaleka nejrozšířenější, a to bez ohledu na to, zda tyto země zavedly systém založený na okamžitém bezprostředním začlenění žáků-přistěhovalců do běžných tříd, nebo preferují metodu, při které noví žáci po přechodnou dobu absolvují odděleného vzdělávání (kapitola 4). Tato opatření se nezaměřují pouze na intenzivní osvojování vyučovacího jazyka, ale obsahují i další kroky, které mají zajistit, aby se tyto děti do běžného vzdělávání plně začlenily. Tabulka 1 ukazuje, do jaké míry jsou různá jazyková opatření ve prospěch dětí přistěhovalců ve vzdělávacích systémech hostitelských zemí rozšířena.

Mateřský jazyk přistěhovalců jako most mezi dvěma kulturami

Kromě toho, že evropské země zavádějí opatření, která mají dětem přistěhovalců usnadnit osvojení vyučovacího jazyka, většina z nich **souběžně podporuje i výuku jejich mateřského jazyka a poznávání kultury země jejich původu** (kapitola 5). Od okamžiku, kdy vstoupila v platnost směrnice Rady č. 77/486/EHS, spočívá povinnost poskytovat takovou výuku převážně na školských orgánech hostitelské země, které v tomto směru zpravidla spolupracují s partnery v daném členském státě EU. Prvotním cílem bylo zajistit, aby si děti migrujících pracovníků z členských států plně uchovaly znalost své mateřštiny a kultury země původu, a usnadnil se tak jejich případný návrat do vlasti. Výše uvedená směrnice měla zvláštní význam pro nové členské státy, které do Evropské unie vstoupily v květnu 2004, a v některých z nich ovlivnila zaměření celostátní koncepce vzdělávání dětí přistěhovalců.

Imigraci v dnešní době vyvolává řada faktorů. Nepovažuje se již za jev dočasný, jako tomu bylo v 70. letech 20. století, ale pokládá se za neodmyslitelnou charakteristiku naší stále více multikulturní společnosti. Ti, kdo mají na starosti integraci dětí přistěhovalců do vzdělávacích systémů řady evropských zemí, i nadále přikládají význam výuce mateřského jazyka dětí, ale sledují přitom podstatně odlišný cíl, totiž pomáhat žákům, jejichž rodiny se hodlají v hostitelské zemi natrvalo usadit. Mnohdy i školy samotné pomáhají rodinám přistěhovalců a poskytují informace v jejich mateřském jazyce (vydávají brožury v několika jazycích nebo najímají tlumočníky), aby rodiče dokázali úspěšně zajistit vstup svých dětí do školy a – což je ještě důležitější – mohli sledovat průběh jejich školního vzdělávání. Nakonec je třeba zmínit, že příslušné orgány si nejlépe mohou ověřit, jaká úroveň vzdělávání nejlépe odpovídá dosavadním studijním výsledkům žáků-přistěhovalců, pokud provedou hodnocení vědomostí a schopností v jejich mateřském jazyce. Zároveň to svědčí o tom, že školské orgány jsou flexibilní, vnímavé vůči potřebám nových přistěhovalců a mají zájem rozvíjet těsné mezikulturní vztahy.

Z tabulky 1 nicméně vyplývá, že různým typům opatření v oblasti jazykového vzdělávání, která mají dětem přistěhovalců usnadnit začlenění do vzdělávacího systému hostitelské země, není přiznána stejná priorita. Některá z nich (označená v tabulce kurzívou) v současné době uplatňuje jen několik zemí.

Posoudíme-li dvě hlavní formy podpůrných opatření v oblasti jazykového vzdělávání s přihlédnutím k cílům, které sledují, vyvstane před námi několik možností. Zdá se, že v mnoha zemích má aktivní spoluúčast rodičů-přistěhovalců výrazný vliv na výkon jejich dětí ve škole. Poměrně rozšířenou praxí je zveřejňování informací o vzdělávacím systému hostitelské země v mateřském jazyce rodin přistěhovalců a zajišťování služeb tlumočníků. Na druhé straně se při vstupu do vzdělávacího systému zpravidla posuzuje zběhlost žáků-přistěhovalců ve vyučovacím jazyce a na jejím základě se stanoví, která úroveň vzdělávání nejlépe odpovídá jejich předpokladům. Nakonec je třeba říci, že velká většina zemí se snaží pomocí intenzivní výuky vyučovacího jazyka docílit co nejlepšího prospěchu žáků ve škole, zatímco výuka mateřského jazyka je poněkud omezena (vyučují se jen některé jazyky a ve většině případů po vyučování).

Obr. 1: Opatření na podporu jazykového vzdělávání dětí přistěhovalců na úrovni preprimárního a denního povinného vzdělávání, 2003/04

	OPATŘENÍ NA PODPORU JAZYKOVÉHO VZDĚLÁVÁNÍ	
	Vyučovací jazyk hostitelské země	Mateřský jazyk žáků-přistěhovalců
Usnadnění počáteční orientace a spoluúčast rodičů	• *Zajištění výuky vyučovacího jazyka pro rodiče žáků-přistěhovalců*	• Zveřejňování informací o vzdělávacím systém v jednom nebo více jazycích žáků-přistěhovalců • Zajištění tlumočníků pro rodiče a žáky-přistěhovalce
Stanovení vhodného stupně vzdělávání	• Úvodní posouzení znalosti vyučovacího jazyka	• *Úvodní posouzení dosaženého vzdělání žáků-přistěhovalců, které probíhá v jejich mateřském jazyce*
Podpora učení ve škole	• Intenzivní výuka vyučovacího jazyka • *Programy na podporu osvojení vyučovacího jazyka před dosažením věku zahájení povinné školní docházky* • *Přípravné a/nebo další vzdělávání učitelů zaměřené na výuku vyučovacího jazyka jako druhého jazyka*	• Výuka mateřského jazyka žáků-přistěhovalců (v případě některých jazyků se často realizuje po vyučování a/nebo jako nepovinný předmět) • *Bilingvní výuka, která probíhá zčásti ve vyučovacím jazyce a zčásti v mateřském jazyce žáků-přistěhovalců*

kurzíva: opatření zavedená jen v některých zemích

Zdroj: Eurydice.

Multikulturní výchova jako obecný přístup

Součástí multikulturní výchovy je takové pojetí výuky, které přispívá k interakci mezi kulturami se značně odlišnými kořeny. Má prospívat všem žákům a vyzdvihuje roli škol při pěstování úcty a tolerance vůči kulturním odlišnostem (kapitola 6). V současné době přihlíží k této tematice, jež souvisí stejnou měrou s obsahem výuky jako s didaktikou, většina evropských vzdělávacích systémů. Kurikulární dokumenty jednotlivých zemí zpravidla vycházejí z ‚horizontálního' pojetí multikulturní výchovy (která se realizuje v rámci výuky všech předmětů), nebo určují konkrétní oblasti učiva jednotlivých předmětů, které mohou pojmout i multikulturní problematiku. Kurikulární dokumenty v evropských zemích dosti často kombinují oba zmíněné přístupy.

Některé země uplatňují ještě širší pojetí multikulturní výchovy a nevymezují pouze to, jak se má začlenit do vyučování, ale pokládají ji za **neodmyslitelný aspekt** žádoucího fungování celé školní komunity. V důsledku toho jsou v některých zemích mimovyučovací aktivity založeny na dialogu a interakci mezi různými kulturami zastoupenými v jejich školách. Tam, kde se projevuje tento nový otevřený pohled na věc, mohou všichni aktéři, ať již se jedná o přistěhovalce nebo místní starousedlíky, vnímat integraci dětí z rodin přistěhovalců mnohem pozitivněji a ta může probíhat daleko přirozeněji.

Vzdělávání učitelů a osvojování nových dovedností

Nároky, které na učitele klade přistěhovalectví, a rozšíření multikulturního přístupu ke vzdělávání všech žáků nevyhnutelně vyžadují, aby si všichni učitelé v Evropě **osvojili nové dovednosti**.

Studie zdůrazňuje, že poptávka po učitelích a dalších odbornících je v těchto třech oblastech činnosti:

- podpůrná opatření ve prospěch žáků-přistěhovalců realizovaná ve školním vzdělávání, zejména pokud jde o výuku vyučovacího jazyka (kapitola 4);
- výuka mateřského jazyka a kultury země původu pro žáky-přistěhovalce (kapitola 5);
- rozvíjení multikulturní výchovy ve prospěch všech žáků (kapitola 6).

Ne vždy disponují učitelé dovednostmi, které potřebují k plnění nutných úkolů v těchto třech oblastech. Do studijních programů učitelství a především do obsahu dalšího profesního vzdělávání učitelů se postupně začínají začleňovat témata, která souvisejí s multikulturním charakterem společnosti a prostředím ve školách. V některých zemích se projevuje tendence podporovat integraci dětí přistěhovalců tím, že se jejich učitelům nabízejí vzdělávací moduly nebo specializovaný výcvik, které se často zaměřují na výuku vyučovacího jazyka jako druhého jazyka.

Pokud jde o výuku mateřského jazyka dětí přistěhovalců nebo předávání poznatků o aspektech kultury země původu, je nabídka příslušného vzdělávání učitelů daleko menší. Mimoto bilaterální dohody mezi hostitelskými zeměmi a zeměmi původu často umožňují nábor učitelů ze země původu aprobovaných pro dané oblasti. Tito učitelé tedy neabsolvovali přípravu v hostitelské zemi, nýbrž ve vlasti žáků-přistěhovalců. Kontrola kvality jejich vzdělání je proto obtížnější a v oblasti uznávání kvalifikací vyžaduje užší spolupráci mezi členskými státy EU a třetími zeměmi.

Nakonec je třeba zmínit, že několik evropských zemí podniká nová opatření na pomoc učitelům, kteří pracují se žáky se stále rozmanitějším multikulturním a mnohojazyčným zázemím. Některé země například financují tvorbu didaktických materiálů, jež se zaměřují na multikulturní výchovu, nebo v této oblasti, pokud školy projeví zájem, zajišťují služby odborníků.

Hodnocení výsledků

Evaluace podpůrných opatření pro děti přistěhovalců nebo zavádění multikulturní výchovy ve školním vzdělávání není v Evropě **nijak běžná** (viz oddíl 4 výtahů z příspěvků jednotlivých zemí, které jsou zveřejněny na internetových stránkách Eurydice na http://www.eurydice.org). Pokud se evaluace provádí, má často pouze přispět k celkové snaze zabránit školní neúspěšnosti. Pro porovnání existují pouze průměrné vzdělávací výsledky a míry absence u žáků z rodin přistěhovalců a žáků pocházejících z dané země.

Existence a charakter opatření na podporu žáků z rodin přistěhovalců kromě toho často závisí na rozhodnutí regionálních správních orgánů nebo orgánů místní správy (či obou typů úřadů), nebo dokonce samotných škol. Tam, kde došlo k tomuto druhu decentralizace, není vždy snadné shromáždit údaje, které by umožnily přesné a spolehlivé vyhodnocení výsledků.

Rovněž je třeba zdůraznit, že v případě některých zemí by bylo předčasné posuzovat vliv podpůrných opatření, která byla zavedena teprve nedávno.

*

* *

Tvůrci vzdělávací politiky evropských zemí stojí nyní před náročným úkolem – docílit toho, aby se kulturní rozmanitost, jež je dnes příznačným atributem škol, stala přínosem pro všechny zúčastněné, ať již pro žáky-přistěhovalce nebo jejich místní spolužáky, tak pro učitele či rodiče.

Důkladné zkoumání různých otázek obsažených v této studii, přesvědčivě dokládá, že evropské země se nyní snaží podpořit úspěšnou integraci dětí přistěhovalců do škol způsobem, který je v souladu s potřebami a požadavky těchto dětí. Jak již bylo řečeno, postupy používané při přijímání těchto dětí a poskytování pomoci se v jednotlivých zemích liší. Většina zemí zajišťuje ‚přechodné' třídy, oddělenou výuku nebo individuální či kolektivní poskytování pomoci především při osvojování vyučovacího jazyka, a to bez ohledu na to, jaký je podíl cizinců v populaci dětí školního věku.

Na základě dostupných demografických údajů (kapitola 2) se tedy zdá, že země, v nichž není procento cizinců v populaci dětí školního věku příliš vysoké, realizují opatření na jejich podporu v prakticky stejném měřítku jako evropské země, v nichž je tento podíl cizinců v populaci vyšší. Je důležité, abychom na tomto místě upozornili, že pro některé země je imigrace novým fenoménem, který má vzestupnou tendenci. Proto se i pro ně stalo přijetí dětí přistěhovalců a jejich náležité začlenění do vzdělávacího systému závažnou otázkou, kterou nyní musí řešit. V reakci na to země, jako je například Španělsko a Irsko (pro něž byla v minulosti spíše příznačná emigrace), v poslední době zahájily celou řadu iniciativ, jež mají podpořit integraci těchto dětí do škol.

GLOSÁŘ

Kódy zemí

EU	Evropská unie
BE	Belgie
BE fr	Belgie – Francouzské společenství
BE de	Belgie – Německy mluvící společenství
BE nl	Belgie – Vlámské společenství
CZ	Česká republika
DK	Dánsko
DE	Německo
EE	Estonsko
EL	Řecko
ES	Španělsko
FR	Francie
IE	Irsko
IT	Itálie
CY	Kypr
LV	Lotyšsko
LT	Litva
LU	Lucembursko
HU	Maďarsko
MT	Malta
NL	Nizozemsko
AT	Rakousko
PL	Polsko
PT	Portugalsko
SI	Slovinsko
SK	Slovensko
FI	Finsko
SE	Švédsko
UK	Spojené království
UK-ENG	Anglie
UK-WLS	Wales
UK-NIR	Severní Irsko
UK-SCT	Skotsko

ESVO/EHP země	tři země Evropského sdružení volného obchodu, které jsou součástí Evropského hospodářského prostoru
IS	Island
LI	Lichtenštejnsko
NO	Norsko

Kandidátské země

BG	Bulharsko
RO	Rumunsko

Zkratky statistických nástrojů a další klasifikace

EU-25	25 členských států Evropské unie po 1. květnu 2004
EU-15	15 členských států Evropské unie do 1. května 2004
Eurostat	*Statistical Office of the European Communities* (Statistický úřad Evropských společenství)
OECD	*Organisation for Economic Co-operation and Development* (Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj)
(:)	Údaje nejsou k dispozici

Údaje z výzkumu PISA

PISA (Mezinárodní program hodnocení žáků v oblasti čtenářské, přírodovědné a matematické gramotnosti): mezinárodní výzkum, který proběhl pod záštitou OECD v 32 zemích celého světa včetně 26 zemí zapojených do programu SOCRATES. Účelem výzkumu je měřit úroveň výkonu 15letých žáků v oblasti čtenářské, matematické a přírodovědné gramotnosti. Sběr údajů byl rozvržen do tří fází, konkrétně PISA 2000 (jeho výsledky sloužily jako podklad při zpracování této publikace), PISA 2003 a PISA 2006.

Ze zemí, které se účastní programu Socrates, se do sběru dat v rámci výzkumu PISA 2000 nezapojila Belgie (Německy mluvící společenství), Spojené království (Wales), Estonsko, Kypr, Litva, Malta, Slovinsko a Slovensko.

Kromě měření výsledků vzdělávání (testy zaměřenými na čtení, matematiku a přírodní vědy) vyplňují žáci a ředitelé škol dotazníky, pomocí nichž se zjišťují údaje, jež souvisejí s rodinným prostředím a situací v dané škole a které mohou přispět při interpretaci výsledků šetření. Právě z těchto údajů se vycházelo při přípravě ukazatelů pro tuto publikaci.

Výzkum se zaměřil na reprezentativní vzorek 15letých žáků na úrovni sekundárního vzdělávání, které vybraly jejich školy. Vzdělávání v jednotlivých školách může být rozvrženo do většího nebo menšího počtu ročníků v závislosti na kurikulárních dokumentech pro úroveň ISCED 2 a/nebo 3, nebo v určitých případech dokonce pro úroveň ISCED 1. To je také důvodem, proč jsou v záhlaví obrázků a tabulek v této publikaci zmíněny školy, které 15letí žáci navštěvují, nikoli sekundární školy obecně.

Další poznámky k výzkumu PISA

Interpretace ukazatelů převzatých z databáze OECD/PISA musí být zasazena do příslušného kontextu. Například procento 15letých žáků, kteří uvedli, že doma mluví jiným než vyučovacím jazykem, nemůžeme pokládat za procentuální podíl žáků, kteří doma komunikují cizím jazykem.

Jestliže celkový počet respondentů nebo počet odpovědí na konkrétní otázku není dostatečně vysoký na to, aby byly údaje skutečně reprezentativní, nejsou tato data v tabulkách ani grafech zachycena. V případě Nizozemska, kde se poměrně vysoké procento žáků neúčastnilo výzkumu PISA 2000, sice příslušné údaje nejsou znázorněny v grafech, ale jsou uvedeny v doplňujících poznámkách. V této souvislosti je třeba poznamenat, že výzkum provedený v této zemi po publikování výsledků PISA prokázal, že navzdory nízkému počtu respondentů byl vzorek reprezentativní.

EUROSTAT – údaje o migraci

Eurostat každoročně shromažďuje údaje o různých aspektech mezinárodní migrace. Kromě toho prostřednictvím statistických úřadů jednotlivých zemí sbírá i data o jejich obyvatelstvu. Využívá přitom dotazník vypracovaný společně *United Nations Economic Commission for Europe* (Ekonomickou komisí OSN pro Evropu), *United Statistic Division* (Statistickou divizí OSN), *International Labour Organisation* (Mezinárodní organizací práce) a Radou Evropy.

V některých zemích vede veškerou oficiální statistiku migrace jedna instituce, zpravidla státní statistický ústav. V jiných zemích může mít různé aspekty této problematiky na starosti několik institucí. Státní statistický ústav může například odpovídat za celkovou statistiku migrace, ministerstvo vnitra může shromažďovat statistické údaje o žadatelích o azyl a ministerstvo práce o migrujících pracovnících. K využívaným zdrojům dat patří matriky, sčítání lidu, všeobecné přehledy nebo statistiky pracovních sil, výkazy osobní dopravy a správní registry. Sběr dat může probíhat na celostátní nebo regionální úrovni. To často závisí na organizaci administrativních činností, které s migrací a azylem souvisejí.

Délka pobytu v cílové zemi je významným faktorem při určování toho, zda je daný jedinec migrantem, nebo zda danou zemi jen krátce navštívil. Eurostat od příslušných orgánů jednotlivých zemí požaduje, aby mu předaly údaje utříděné podle definic uvedených v *United Nations Recommendations on Statistics of International Migration* (Doporučení OSN k vytváření statistik mezinárodní migrace) (revize č. 1). To definuje dlouhodobě pobývajícího migranta jako osobu, která opustí zemi, v níž obvykle žije, na dobu minimálně 12 měsíců – ve skutečnosti se cílová země stává novým místem obvyklého pobytu. Řada zemí však není schopna poskytnout data, která těmto definicím odpovídají, a namísto toho předávají údaje utříděné podle vnitrostátních definic. Některé země při vytváření statistik vycházejí ze zamýšlené délky pobytu, která se uvádí při vstupu na území – tato doba se pohybuje v intervalu od tří do dvanácti měsíců i více. V jiných zemích se migrace definuje na základě skutečné délky pobytu nebo určitých administrativních úkonů, jako je například přihlášení k pobytu. (*Zdroj:* Eurostat)

Imigrace

Celkovou imigraci tvoří veškerá migrace do dané země – tj. vstup vlastních občanů i cizinců na území daného státu. Tato kategorie statistických údajů je zpravidla dobře zaznamenána díky pohraniční a imigrační kontrole a registraci osob s povolením k pobytu ve správních systémech cílových zemí. Některé země však nezaznamenávají vstup vlastních občanů na území. Protože státní příslušníci často představují velkou skupinu v celkovém počtu osob překračujících státní hranice, není u těchto zemí možné číselný údaj o celkové imigraci uvést. (*Zdroj:* Eurostat)

Azyl

Údaje o azylantech zahrnují všechny osoby, jež žádají o azyl nebo podobnou ochranu v souladu s článkem 1 *Convention Relating to the Status of Refugees* (Úmluvy o právním postavení uprchlíků) z 28. července 1951, ve znění Newyorkského protokolu z 31. ledna 1967. Tyto údaje se zaznamenávají individuálně buď na letišti nebo na hraničním přechodu při příjezdu těchto osob, nebo až při pobytu v dané zemi, a to bez ohledu na to, zda příslušné osoby na její území vstoupily legálně (například jako turisté) nebo nelegálně.

Protože se uplatňují odlišné metody shromažďování informací, nemusí být údaje poskytnuté různými zeměmi plně srovnatelné. V různých zemích se do statistik odlišně promítají zejména opakované žádosti o azyl a rodinní příslušníci žadatelů. Číselné údaje v tabulkách, které uvádějí počet žádostí o azyl, by se proto měly interpretovat obezřetně. (*Zdroj*: Eurostat)

PŘÍLOHY

PŘÍLOHA 1 (Kapitola 1)

Obr. 1.1: Základní koncepční dokumenty a právní předpisy Evropské unie, které se týkají vzdělávání dětí přistěhovalců

Obr. 1.2: Oficiální dokumenty Rady Evropy, které se zabývají vzděláváním dětí přistěhovalců

PŘÍLOHA 2 (Kapitola 4)

Obr. 2.1: Typy podpůrných opatření pro děti přistěhovalců
Preprimární a denní povinné vzdělávání, 2003/04

Obr. 2.2: Nejdůležitější platné právní předpisy, které upravují podpůrná opatření pro děti přistěhovalců.
Preprimární a denní povinné vzdělávání

Obr. 2.3: Vzdělávání pracovníků odpovědných za realizaci opatření na podporu žáků-přistěhovalců. Preprimární a denní povinné vzdělávání, 2003/04

PŘÍLOHA 1 (KAPITOLA 1)

Obr. 1.1: Základní koncepční dokumenty a právní předpisy Evropské unie, které se týkají vzdělávání dětí přistěhovalců

A. Děti migrujících pracovníků, kteří jsou občany členských států

Právní předpis:

Council Directive 77/486/EC [Směrnice Rady 77/486/ES]

Směrnice zavazuje členské státy, aby ve spolupráci se státy původu a v souladu s podmínkami běžného vzdělávání podpořily výuku mateřského jazyka a kultury země původu. Vyzývá členské státy, aby během čtyř let zajistily podporu výuky přizpůsobené specifickým potřebám takových dětí a podnikly opatření nezbytná pro zajištění přípravného a dalšího vzdělávání učitelů, kteří mají tuto výuku poskytovat.

B. Děti občanů třetích zemí, kteří vstupují na území EU, i příslušníků etnických menšin, které již na území EU sídlí

Právní předpis:

Council Directive 2000/43/EC [Směrnice Rady 2000/43/ES]

Směrnice poskytuje právní rámec pro boj proti diskriminaci založené na rasové příslušnosti či etnickém původu, a to v různých oblastech včetně vzdělávání. Zásada odmítání diskriminace se nevztahuje na rozdílné zacházejí založené na státní příslušnosti, ani neovlivňuje platnost ustanovení, jimiž se řídí vstup a pobyt občanů třetích zemí na území, a nemá ani vliv na zacházení, jež vyplývá z jejich právního postavení.

C. Nezletilí, kteří jsou dětmi žadatelů o azyl nebo sami žádají o azyl

Právní předpis:

Council Directive 2003/9/EC [Směrnice Rady 2003/9/ES]

Přístup ke vzdělávacímu systému za podobných podmínek, jaké platí pro občany členského státu. Takové vzdělávání se může zajišťovat v pobytových střediscích.

D. Děti přistěhovalců, kteří na území pobývají legálně na základě povolení k dlouhodobému pobytu

Právní předpis:

Council Directive 2003/109/CE [Směrnice Rady 2003/109/CE]

Zavazuje členské státy, aby nezletilým umožnily přístup ke vzdělávacímu systému za podobných podmínek, jaké platí pro jejich vlastní občany, včetně udělování stipendií podle vnitrostátních právních předpisů. Členské státy však mohou omezit přístup ke vzdělávacímu systému tím, že budou požadovat doložení náležité zběhlosti v jazyce.

D. Děti přistěhovalců, kteří na území pobývají legálně na základě povolení k dlouhodobému pobytu (pokračování)

Koncepční dokumenty

Conclusions of the Tampere European Council, 15-16 October 1999 [Závěry ze zasedání Evropské rady v Tampere, 15.–16. října 1999]

Přiznání stejných práv, jichž požívají občané státu pobytu, včetně práva **získat vzdělání**. Zásada odmítání diskriminace při porovnávání přistěhovalců a občanů státu pobytu.

Conclusions of the Seville European Council, 21-22 June 2002 [Závěry ze zasedání Evropské rady v Seville, 21.–22. června 2002]

Potvrzení závazku realizovat politiku integrace ‚legálně pobývajících' přistěhovalců.

Conclusions of the Thessaloniki European Council, 19-22 June 2003 [Závěry ze zasedání Evropské rady v Soluni, 19.–22. června 2003]

Potvrzení nutnosti vypracovat ucelenou politiku integrace ‚legálně pobývajících' přistěhovalců, která by jim přiznala práva a uložila povinnosti srovnatelné s právy a závazky občanů EU v různých oblastech, jako je například vzdělávání.

Conclusions of the Brussels European Council, 16-17 October 2003 [Závěry ze zasedání Evropské rady v Bruselu, 16.–17. října 2003]

Potvrzení závazku uplatňovat vyvážený přístup, který nastolí rovnováhu mezi nutností zabránit nelegální imigraci a bojovat proti obchodu s lidmi na jedné straně a přijímáním a integrací ‚legálních' přistěhovalců na straně druhé.

Obr. 1.2: Oficiální dokumenty Rady Evropy, které se zabývají vzděláváním dětí přistěhovalců

Děti migrujících pracovníků z členských států

1977

Convention of 24.11.1977 [Úmluva z 24.11.1977]

Stejné právní nároky v oblasti vzdělání jako děti vlastních občanů včetně poskytování stipendií. Usnadnění výuky národního jazyka. Podpora výuky mateřského jazyka.

Děti migrantů (z členských států) a dalších zemí a potomci migrantů (druhá a třetí generace)

1983

Resolution adopted at the Standing Conference of European Ministers of Education, 10-12 May 1983 [Rezoluce přijatá Stálou konferencí ministrů školství evropských zemí, 10.–12. května 1983]

Ohled na vzdělávací a kulturní potřeby a zpřístupnění příslušných zdrojů; koncipování multikulturní výchovy; zachování vazeb s kulturou země původu; příprava učitelů na výuku mateřského jazyka a kultury země původu.

Děti migrantů (z členských států) a dalších zemí

1984

> *Recommendation of the Committee of Ministers of the Council of Europe to Member States (1984) on the training of teachers in education for intercultural understanding* [Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy členským státům (1984) o přípravě učitelů na výchovu k mezikulturnímu porozumění]
>
> Začlenit multikulturní tematiku a problematiku porozumění mezi různými komunitami do přípravného a dalšího vzdělávání učitelů

Děti migrantů (z členských států) a dalších zemí a potomci migrantů (druhá a třetí generace)

1984

> *Recommendation of the Committee of Ministers of the Council of Europe to Member States (1984) on second generation immigrants* [Doporučení výboru ministrů Rady Evropy členským státům (1984) o druhé generaci přistěhovalců]
>
> Přizpůsobit výuku jejich potřebám, podporovat multikulturní výchovu, podporovat výuku mateřského jazyka a kultury země původu a proškolení učitelů v multikulturní problematice

1989

> *Recommendation of the Committee of Ministers of the Council of Europe to Member States (1989) on the education of migrants' children* [Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy členským státům (1989) o vzdělávání dětí migrantů]
>
> Doporučuje, aby Výbor ministrů Rady Evropy podpořil multikulturní výchovu a vzdělávání učitelů v této oblasti.

Dlouhodobě pobývající přistěhovalci

2000

> *Recommendation of the Committee of Ministers of the Council of Europe to Member States on the security of residence of long-term immigrants (13.9.2000)* [Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy členským státům o zabezpečení pobytu dlouhodobě přebývajících přistěhovalců (13.9.2000)]
>
> Nemělo by se jim v oblasti vzdělávání dostávat méně příznivého zacházení než občanům členského státu.

Zdroj: Eurydice.

PŘÍLOHA 2 (KAPITOLA 4)

Tabulka 2.1: Typy podpůrných opatření pro děti přistěhovalců. Preprimární a denní povinné vzdělávání, 2003/04

	Podpůrná opatření zaměřená na osvojování jazyka	Podpůrná pedagogická opatření	Méně žáků ve třídách / zvláštní normy, které určují složení tříd
	Intenzivní výuka vyučovacího jazyka a/nebo bilingvní výuka (v mateřském a ve vyučovacím jazyce)	**Doučování a/nebo přizpůsobená měřítka hodnocení**	
BE fr	Intenzivní výuka vyučovacího jazyka (na úrovni sekundárního vzdělávání se musí intenzivní výuka francouzštiny zajišťovat v rozsahu minimálně 15 vyučovacích hodin v délce 50 minut týdně; na úrovni preprimárního či primárního vzdělávání není hodinová dotace stanovena, ale uplatňuje se tzv. ‚upravený' či pružný učební plán).	V rámci politiky pozitivní diskriminace, která se vztahuje na všechny žáky (na úrovni preprimárního, primárního a sekundárního vzdělávání) se v jejich prospěch vynakládají zvláštní provozní prostředky a dotuje zvláštní dohled, aby tak žáci ze znevýhodněného prostředí včetně přistěhovalců měli stejnou možnost dobře prospívat ve škole a stejnou příležitost se sociálně rozvíjet.	
BE de	V rámci modelu integrovaného vzdělávání dohlíží druhý učitel několik hodin denně na práci jednoho nebo více žáků anebo – což bývá častější – jsou tito žáci nejprve uvolněni z běžného vyučování a absolvují výuku němčiny (vyučovacího jazyka). V rámci modelu odděleného vzdělávání žáci nejprve absolvují intenzivní výuku vyučovacího jazyka a v závislosti na dosaženém pokroku se po několika týdnech nebo měsících (ale nejdéle po roce) postupně na stále více vyučovacích hodin začleňují do běžných tříd.	V rámci modelu integrovaného vzdělávání se může zajišťovat doučování v ostatních vyučovacích předmětech (průměrně 6-7 vyučovacích hodin týdně).	
BE nl	Primární vzdělávání: maximálně 12 vyučovacích hodin týdně po dobu jednoho školního roku (v případě potřeby se žáci po zbytek vyučování zapojí do běžných školních aktivit). Sekundární vzdělávání: minimálně 28 vyučovacích hodin týdně po dobu jednoho školního roku – žáci se do běžných školních aktivit zapojují na maximálně 4 vyučovací hodiny.	V rámci politiky stejných příležitostí ke vzdělávání.	

	Podpůrná opatření zaměřená na osvojování jazyka	Podpůrná pedagogická opatření	Méně žáků ve třídách / zvláštní normy, které určují složení tříd
	Intenzivní výuka vyučovacího jazyka a/nebo bilingvní výuka (v mateřském a ve vyučovacím jazyce)	**Doučování a/nebo přizpůsobená měřítka hodnocení**	
CZ	Školy sice nejsou povinny zajišťovat v běžném vzdělávání výuku českého jazyka pro děti cizinců, kteří nejsou azylanty, ale v praxi k tomu přesto dochází. Škola je povinna zajistit výuku českého jazyka buď formou vyrovnávacích tříd ve svých prostorách, nebo v pobytových střediscích.	➢ Výuka v přípravných třídách (v základních nebo mateřských školách), která podporuje rozvoj dětí a pomáhá jim vyrovnat se ostatním dětem ➢ Jestliže děti migrantů začleněné do běžných tříd neovládají češtinu dostatečně na to, aby mohly ve studiu pokračovat, nehodnotí se během prvního roku školní docházky z ‚jazyka'.	V běžných třídách, do nichž docházejí tři nebo více dětí-žadatelů o azyl, nesmí být více než 25 žáků. ‚Přípravné třídy': minimálně 10 a maximálně 15 sociálně znevýhodněných žáků (včetně žadatelů o azyl). ‚Vyrovnávací třídy' se zřizují pro minimálně 12 žáků, kteří jsou žadateli o azyl.
DK	Na tuto výuku se zpravidla vyčleňuje určitý počet vyučovacích hodin týdně. Rozhodovací pravomoc má obec.		
DE	Přípravné třídy: 10-12 vyučovacích hodin v délce 45 minut týdně. Běžné třídy: 6-8 vyučovacích hodin v délce 45 minut týdně.	Zkoušku z povinného cizího jazyka může nahradit zkouška z mateřského jazyka.	Přistěhovalci by měli tvořit maximálně jednu pětinu žáků ve třídě. V situacích, kdy je to namístě, je možné vytvořit oddělené třídy.
EE	➢ Na úrovni povinného vzdělávání se používá metodika plného začlenění. V těchto třídách se uplatňuje integrovaný přístup k osvojování učiva; minimálně čtyři vyučovací hodiny týdně jsou věnovány estonštině. ➢ Bilingvní vzdělávání pro dlouhodobě pobývající přistěhovalce (v některých jazycích).		
EL	V přípravných třídách se zajišťuje intenzivní výuka řečtiny v rozsahu 14 hodin týdně.	Doučování se zajišťuje buď pro žáky, kteří nedocházeli do přípravných tříd, nebo pro žáky, kteří navzdory docházce do přípravných tříd dosud jazyk dostatečně neovládají. Doučování může probíhat až 10 hodin týdně. Asociace učitelů odpovídá za výběr vyučovacích předmětů, jejichž výuka se má zajistit, zatímco školní poradce ve spolupráci s touto asociací rozhoduje o hodinové dotaci na jednotlivé vyučovací předměty i rozvrhu hodin a výběru didaktických materiálů.	
ES	Určitá vzdělávací zařízení ve Španělsku realizují různé programy na podporu osvojování jazyka. Jejich organizace a délka takového vzdělávání se v příslušných autonomních komunitách liší.	Mimořádná podpora výuky základních vyučovacích předmětů (jako je jazyk a matematika).	

	Podpůrná opatření zaměřená na osvojování jazyka	Podpůrná pedagogická opatření	Méně žáků ve třídách / zvláštní normy, které určují složení tříd
	Intenzivní výuka vyučovacího jazyka a/nebo bilingvní výuka (v mateřském a ve vyučovacím jazyce)	**Doučování a/nebo přizpůsobená měřítka hodnocení**	
FR	Nejprve mluvená francouzština a poté čtení a psaní (přípravné třídy pro žáky, kteří dosud nechodili do školy).		K vytvoření přípravné třídy pro žáky, kteří dosud nechodili do školy, je zapotřebí minimálně 15 žáků.
IE	Doporučují se dvě hodiny týdně, i když školy mohou na takovou výuku vyčlenit větší nebo menší časovou dotaci podle individuálních potřeb žáků.		
IT	Intenzivní jazyková výuka probíhá ve školách nebo na úrovni regionálních školských úřadů, v závislosti na míře autonomie škol, takže její praktická realizace se dosti různí. Žáci nicméně vždy absolvují tuto výuku v rámci běžného učebního plánu.		Rozdělování do skupin podle jazyka (maximálně pět žáků-přistěhovalců v jedné třídě).
CY	➢ Vymezení tří úrovní znalosti řečtiny. Byl vytvořen vzorec pro výpočet týdenní dotace podpůrné výuky (jedna vyučovací hodina trvá 40 minut): 1 – 5 cizojazyčných žáků: 3 vyučovací hodiny; 6 až 10 cizojazyčných žáků: 6 vyučovacích hodin; 11 až 15 cizojazyčných žáků: 9 vyučovacích hodin; 16 až 20 cizojazyčných žáků: 12 vyučovacích hodin. ➢ Využití bilingvních učitelů.	Žáci jsou hodnoceni pouze v jazyce, dějepisu a matematice.	
LV	Ve školách, které používají vzdělávací programy pro menšiny, se uplatňuje bilingvní pojetí výuky.		
LT	Dvě vyučovací hodiny týdně navíc k dotaci stanovené běžným učebním plánem.		V oddělených studijních skupinách by mělo být maximálně 15 žáků-přistěhovalců.
LU	Němčina a francouzština (děti do 10 let věku); němčina v přípravných třídách (odborné nižší sekundární vzdělávání); francouzština v integrovaných třídách (odborné nižší sekundární vzdělávání).		
HU	Žádná podpůrná opatření pro děti přistěhovalců nejsou zavedena.		
MT	Žádná podpůrná opatření pro děti přistěhovalců nejsou zavedena.		

	Podpůrná opatření zaměřená na osvojování jazyka	Podpůrná pedagogická opatření	Méně žáků ve třídách / zvláštní normy, které určují složení tříd
	Intenzivní výuka vyučovacího jazyka a/nebo bilingvní výuka (v mateřském a ve vyučovacím jazyce)	**Doučování a/nebo přizpůsobená měřítka hodnocení**	
NL	Přípravné třídy: poskytovaná výuka závisí na jazykové zběhlosti jednotlivých žáků. Ti, kteří dostatečně ovládají nizozemštinu, jsou zařazeni do běžného vzdělávání. Mezinárodní tranzitní třídy: poskytovaná výuka závisí na jazykové zběhlosti jednotlivých žáků. Ti, kteří dostatečně ovládají nizozemštinu, jsou zařazeni do běžného vzdělávání. Zvláštní jazykové třídy: žáci absolvují jeden celý rok intenzivního studia nizozemštiny.		Mimořádné dotace pro školy, do nichž docházejí žáci, kteří nemají běžný pobytový status (aby se mohl například snížit počet žáků ve třídách).
AT	Maximálně 5 či 6 vyučovacích hodin týdně pro žáky-přistěhovalce, na něž se vztahují normální cílové požadavky (‚řádní žáci'); maximálně 12 vyučovacích hodin týdně pro žáky-přistěhovalce, kteří jsou od těchto požadavků osvobozeni (‚mimořádní žáci'), (během prvních dvou let). V praxi se často nezajišťuje více než 2 vyučovací hodiny týdně.	Na ‚mimořádné žáky' se nevztahují běžné cílové požadavky.	
PL	Minimálně dvě vyučovací hodiny týdně.		K vytvoření ‚přípravné' třídy je zapotřebí minimálně 15 žáků. Rozšířená výuka polského jazyka se zajišťuje i pro méně než 15 žáků.
PT	Výuku rozvrhnou vždy samotné školy (v souladu s vlastní strategií a zdroji).	Školy rozhodují samostatně o poskytnutí pomoci tohoto typu.	
SI	184 vyučovacích hodin ročně (což odpovídá čtyřem hodinám denně dvakrát týdně).	➢ Vyrovnání jazykových a jiných vědomostních nedostatků. ➢ Zvláštní plán hodnocení.	
SK	Intenzivní výuka se zajišťuje formou kurzů tvořených 184 vyučovacími hodinami ročně (čtyři hodiny třikrát týdně).		Při výuce slovenštiny nesmí být ve třídě více než 10 žáků (a zajišťuje se pro minimálně 4 žáky).
FI	➢ Učební osnovy pro výuku finštiny (nebo švédštiny) jako druhého jazyka, jak jsou vymezeny v národním kmenovém kurikulu, vycházejí ze stejné týdenní dotace v jednom ročníku jako učební osnovy pro výuku mateřského jazyka. Rozsah výuky však určuje učební plán koncipovaný na místní úrovni. ➢ Zákon o základním vzdělávání rovněž povoluje, aby se přistěhovalci zcela nebo částečně vzdělávali ve svém mateřském jazyce. Některé obce nabízejí bilingvní výuku nebo výuku v mateřském jazyce, konkrétně v arabštině, somálštině, ruštině, vietnamštině a estonštině.	➢ Podpůrná výuka různých vyučovacích předmětů se může přistěhovalcům nabízet i v jejich mateřském jazyce. ➢ Při hodnocení žáků v různých vyučovacích předmětech se bere v úvahu i dosavadní vzdělání žáků a jejich pokrok při osvojování finštiny/švédštiny. Aby se redukoval dopad možné nedostatečné znalosti vyučovacího jazyka, používají se proměnlivé a flexibilní metody hodnocení.	

	Podpůrná opatření zaměřená na osvojování jazyka	Podpůrná pedagogická opatření	Méně žáků ve třídách / zvláštní normy, které určují složení tříd
	Intenzivní výuka vyučovacího jazyka a/nebo bilingvní výuka (v mateřském a ve vyučovacím jazyce)	**Doučování a/nebo přizpůsobená měřítka hodnocení**	
SE	➢ Výuka probíhá ve zvláštních skupinách nebo během části běžného vyučování. ➢ Řízené učení (ve švédštině nebo mateřském jazyce žáků).	Řízené učení (ve švédštině nebo mateřském jazyce žáků): mimořádnou pomoc poskytuje pomocný učitel, který často odděleně doučuje malé skupinky žáků, ale může také pomáhat jednotlivým žákům v průběhu běžného vyučování.	
UK-ENG/ WLS/ NIR	Jednotlivé školy/zařízení předškolní výchovy a orgány místní správy mohou samostatně rozhodnout, jak by se dalo nejlépe vyjít vstříc potřebám dotyčných mladých lidí.	➢ Může se podporovat osvojování angličtiny nebo učiva dalších vyučovacích předmětů nebo se mohou obě formy pomoci kombinovat. V současné době se zdůrazňuje osvojování angličtiny ‚při výuce všech vyučovacích předmětů'. ➢ Systém celostátních testů a kvalifikací zahrnuje zvláštní opatření pro děti, které například nehovoří plynně anglicky.	
UK-SCT	➢ Žádné centrálně stanovené pokyny. Podpůrnou výuku jazyka zpravidla poskytují učitelé s příslušnou aprobací, kteří docházejí do jednotlivých vzdělávacích zařízení. ➢ Třídy, v nichž probíhá výuka v cizím jazyce (příklad opatření, která mohou zavést orgány místní správy).	Kdykoli je to možné, dětem se dostává pomoci při učení v běžných třídách v souladu s politikou, která prosazuje zásadu, aby se mimořádná pomoc poskytovala v kontextu běžného vzdělávání. Zajišťuje ji zpravidla odborný personál z dané školy (s výjimkou menších škol, do nichž mohou za tímto účelem docházet externisté).	
IS	Dvě hodiny výuky islandštiny týdně.		
LI	(:)		
NO	➢ Žáci, jejich mateřštinou není norština nebo sámština (laponština), mají právo na výuku norštiny jako druhého jazyka. Frekvence výuky se různí, ale zpravidla probíhá téměř každodenně. Preprimární vzdělávání: na této úrovni se nemusí děti přistěhovalců povinně učit jazyk. Nová finanční dotace vyčleněná na zlepšování jazykových dovedností dětí předškolního věku, které jsou příslušníky jazykové menšiny, se bude v jednotlivých obcích využívat různě v závislosti na rozmanitých místních podmínkách. ➢ Integrované osvojování jazyka a učiva některých nejazykových předmětů; tato výuka probíhá kromě mateřského jazyka žáků také v norštině. Preprimární vzdělávání: důležitou roli zde hrají bilingvní asistenti, kteří dětem přistěhovalců v zařízeních předškolní výchovy a rané péče pomáhají porozumět mluvené norštině a dosáhnout vyšší úrovně zběhlosti v jejich mateřském jazyce.		
BG	Žádná podpůrná opatření pro děti přistěhovalců nejsou zavedena.		

	Podpůrná opatření zaměřená na osvojování jazyka	Podpůrná pedagogická opatření	Méně žáků ve třídách / zvláštní normy, které určují složení tříd
	Intenzivní výuka vyučovacího jazyka a/nebo bilingvní výuka (v mateřském a ve vyučovacím jazyce)	Doučování a/nebo přizpůsobená měřítka hodnocení	
RO	Čtyři vyučovací hodiny týdně.	Jestliže se na základě vzdělávacích výsledků žáků zjistí, že se jen obtížně přizpůsobují výuce nebo mají jen nedostatečnou znalost rumunštiny, poskytuje se těmto žákům zvláštní pomoc při osvojování učiva, která jde nad rámec běžného učebního plánu. Se souhlasem rodičů mohou ředitelé škol rozhodnout buď o přeřazení žáků do nižšího ročníku nebo o doučování rumunského jazyka.	

Zdroj: Eurydice.

Obr. 2.2: Nejdůležitější platné právní předpisy, které upravují podpůrná opatření pro děti přistěhovalců. Preprimární a denní povinné vzdělávání, 2003/2004

BE fr	Vyhláška o integraci žáků, kteří zahajují svou vzdělávací dráhu, do systému vzdělávání zajišťovaného nebo dotovaného Francouzským společenstvím (14. července 2001).
BE de	Vyhláška ze dne 17. prosince 2001 o vzdělávání žáků, kteří zahajují svou vzdělávací dráhu, v Německy mluvícím společenství (*Moniteur belge/Belgisch Staatsblad* ze dne 4. dubna 2002).
BE nl	• *Besluit van de Vlaamse regering van 17 juni 1997 betreffende de personeelsformatie in het gewoon basisonderwijs, art. 21, 22 en 23* (nařízení … ke vzdělávání pracovníků působících na úrovni preprimárního a primárního vzdělávání). • *Besluit van de Vlaamse regering van 24 mei 2002 inzake de organisatie van onthaalonderwijs voor anderstalige nieuwkomers in het gewoon voltijds secundair onderwijs* (nařízení … o organizaci přípravného vzdělávání žáků, kteří vstupují do prezenčního sekundárního vzdělávání). • *Decreet van 28 juni 2002 betreffende gelijke onderwijskansen-I.* (Vyhláška o rovnosti příležitostí ke vzdělávání, 28. červen 2002.)
CZ	Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ke zřizování přípravných tříd pro děti se sociálním znevýhodněním a k ustanovení funkce vychovatele-asistenta učitele, č.j.: 25 484/2000-22. Pokyn ke vzdělávání cizinců v základních školách, středních školách a vyšších odborných školách včetně speciálních škol, č.j.: 21 836/2000-11. Metodický pokyn ke školní docházce žadatelů o azyl, č.j.: 10 149/2002-22.
DK	Zákon o *Folkeskole* z roku 2003, §5, oddíl 6 a 7.
DE	V roce 2003 byly schváleny programy na podporu předškolního jazykového vzdělávání.
EE	Žádné specifické právní předpisy, které by upravovaly zvláštní podpůrná opatření pro děti přistěhovalců.
EL	Společné rozhodnutí ministerstva školství a ministerstva hospodářství Φ10/20/Γ1/708, ΦΕΚ 1789, τ. Β, 28. září 1999.
ES	Paragraf 42 základního zákona o kvalitě vzdělávání z roku 2002 (LOCE).
FR	Zvláštní *Bulletin officiel* ministerstva školství č. 10 ze dne 25. dubna 2002 o vzdělávání nových přistěhovalců, jejichž mateřštinou není francouzština.
IE	*Integrate Ireland Language and Training (IILT)* (Irské středisko integrované jazykové a odborné přípravy bylo zřízeno v roce 1998 jako *Refugee Language Support Unit* (oddělení pro poskytování podpůrné jazykové výuky uprchlíkům) pod záštitou *Centre for Language and Communication Studies* (Centra studium jazyka a komunikace) Dublinské univerzity, Trinity College. Rozhodnutí ministra školství a vědy ze dne 24. ledna 2000 o vzdělávání žáků, kteří nehovoří anglicky, v primárních školách.
IT	Nařízení prezidenta č. 394 ze dne 31. srpna 1999 (paragraf 45, zápis do škol) stanoví postup pro integraci dětí přistěhovalců do italského vzdělávacího systému a specifikuje hlavní zásady a pravidla, jimiž se tento postup řídí.
CY	Rozhodnutí č. 56.335 ze dne 28. srpna 2002 stanoví, že každá škola, do níž docházejí žáci, jejichž mateřštinou není řečtina, musí zajistit podpůrnou výuku. Rozhodnutí č. 58.424 ze dne 27. srpna 2003 stanoví, že všem žákům, jejichž mateřštinou není řečtina, má být zdarma poskytnuta výuka řeckého jazyka, která bude probíhat v rámci rozvrhu hodin nebo odpoledne.
LV	Školský zákon (1998) a zákon o všeobecném vzdělávání (1999) obsahují ustanovení o vzdělávání etnických menšin.
LT	Novelizovaný školský zákon Litevské republiky schválený v červnu 2003 věnuje značnou pozornost vzdělávání dětí přistěhovalců.
LU	Ministerstvo školství zřídilo v roce 1997 odbor vzdělávání dětí přistěhovalců, který koordinuje opatření zaměřená na integraci dětí s jiným než mateřským jazykem, jež se zavádějí ve školách. Směrnice pro realizaci této politiky jsou vymezeny v dokumentu *Pour une école d'intégration: constats-questions-perspectives* (Snaha o integraci ve školách: fakta, problémy a perspektivy), který vydalo ministerstvo školství v roce 1998. Tento dokument sloužil jako podklad k diskusi o politice v této oblasti, která v listopadu 2000 probíhala v poslanecké sněmovně a během níž byl přijat poslanecký návrh o 24 bodech (návrh byl schválen poslaneckou sněmovnou během debaty o integraci do škol dne 29. listopadu 2000). Cíle a opatření vymezené v tomto návrhu soustavně naplňuje a realizuje ministerstvo školství.
HU	Žádná podpůrná opatření pro děti přistěhovalců nejsou zavedena.
MT	Žádná podpůrná opatření pro děti přistěhovalců nejsou zavedena.
NL	Zákon o kompenzačním vzdělávání zajišťovaném na místní úrovni (*Wet GOA*, 1998), na jehož základě vláda přenesla na orgány místní správy kompetence, pokud jde o koncepci vzdělávání znevýhodněných žáků. Obce, v jejichž katastru žije určité procento znevýhodněných dětí, dostávají zvláštní dotace na to, aby pro ně zajistily kvalitnější vzdělávání. Podle vyhlášky o vzdělávání cizinců (ze dne 17. července 2003) mohou obce po splnění určitých podmínek požádat o vládní dotaci určenou na vzdělávání dětí žadatelů o azyl.
AT	Od školního roku 1992/93 platí učební osnovy pro výuku němčiny jako druhého jazyka (GSL) na úrovni primárního vzdělávání (BGBl. 528/1992). Obdobné učební osnovy (GSL) pro všeobecně vzdělávací sekundární školy byly upraveny v roce 2000 (BGBl. II č. 134/2000). Jsou stejné jako učební osnovy pro první stupeň sekundárních všeobecně vzdělávacích škol (BGBl. II č. 133/2000).
PL	Novela zákona o vzdělávacím systému ze dne 21. prosince 2000.

	Nařízení ministra školství a tělovýchovy ze dne 4. října 2001 o přijímání cizinců do veřejných předškolních zařízení, škol, pedagogických institutů a institucí po přípravu učitelů.
PT	Nařízení vlády č. 219/97 ze dne 20. srpna 1997, které vymezuje model pro posuzování rovnocennosti dosaženého vzdělání, usnadňuje okamžitou integraci žáků-přistěhovalců do vzdělávacího systému, protože umožňuje podmíněný zápis do školy, a tedy i bezodkladné zahájení školní docházky. Školy musí identifikovat, nabízet a řídit realizaci zvláštních opatření zaměřených na diverzifikaci učiva (nařízení vlády č. 6/ME/2001 ze dne 18. ledna 2001).
SI	Zákon o základních školách (1996) stanoví, že pro děti přistěhovalců může být zajištěna výuka slovinštiny. V souladu s nařízením o normách, standardech a základních předpokladech pro přidělování pracovních míst, které je základem pro organizaci a financování 9letých vzdělávacích programů základních škol z prostředků státního rozpočtu (Úřední list č. 27/1999), musí školy, do nichž docházejí děti přistěhovalců, předložit žádost ministerstvu školství, které v jednotlivých případech schválí určitý počet hodin, v nichž se žákům poskytuje individuální nebo skupinová podpůrná výuka.
SK	Pojetí integrace a vzdělávání přistěhovalců vymezuje usnesení vlády Slovenské republiky č. 105/1996 – komplexní řešení problému integrace cizinců do společnosti. Zákon č. 408/2002 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 313/2001 Sb. o státní správě. Jedna část se vztahuje na vzdělávání dětí cizinců.
FI	Podle zákona o základním vzdělávání (628/1998) mohou obce a další orgány oprávněné poskytovat vzdělávání zajistit výuku, která připravuje na vstup do základního vzdělávání. Stejný zákon upravuje bilingvní vzdělávání a výuku finštiny (nebo švédštiny) jako druhého jazyka.
SE	Tato podpůrná opatření jsou zakomponována do všech právních předpisů, jež se vztahují na všechny typy škol a úrovně vzdělávání.
UK	V Anglii, Walesu a Skotsku (novela) zákona *Race Relations Act* (o vztazích mezi rasami) z roku 2000 ukládá veřejným institucím včetně orgánů školské správy ve vztahu ke školám, které řídí, všeobecnou povinnost eliminovat protiprávní rasovou diskriminaci a prosazovat rovnost a dobré vztahy mezi příslušníky různých ras. V zájmu naplňování tohoto obecného cíle byly koncipovány určité dílčí povinnosti, mj. požadavek, aby všechny školy vytvořily politiku prosazování rovnosti ras a hodnotily a monitorovaly vliv této politiky na zaměstnance, žáky a rodiče, kteří jsou příslušníky různých ras, včetně vlivu na úroveň vzdělávacích výsledků. V Severním Irsku platí odlišný právní předpis – *Race Relation* Order *(NI)* (Nařízení o vztazích mezi rasami) z roku 1997 a paragraf 75 zákona *Nothern Ireland Ace* (o Severním Irsku) z roku 1998. V Anglii a Walesu v roce 1999 nahradil *Ethnic Minority Achievement Grant* (Grant na podporu vzdělávání příslušníků etnických menšin) (EMAG) položku z dotace vymezené z rozpočtové kapitoly ministerstva vnitra č 11. V Anglii byl v dubnu 2003 zaveden *Vulnerable Children Grant* (Grant na podporu zranitelných skupin dětí), který nahrazuje několik stávajících grantů a navazuje na jejich tradici. Má umožnit orgánům místní správy a školám, aby pružněji reagovaly na bezprostřední vzdělávací potřeby dětí žadatelů o azyl a jiných dětí. Skotská státní správa zahájila v lednu 2002 projekt *Welcoming newcomers* (‚Vítání nováčků'). Podporuje školy v tom, aby se navzájem informovaly o správných postupech při integraci žadatelů o azyl a uprchlíků a při řešení specifických problémů, jako je například šikana a rasově motivované útoky.
IS	Na základě ministerského nařízení č. 391/1991 mají všichni přistěhovalci právo na zvláštní výuku islandštiny v rozsahu dvě hodiny týdně. V primárních/nižších sekundárních školách se poskytuje všem přistěhovalcům ve věku 6 až 16 let. Od roku 1999 zahrnují národní kurikulární směrnice ustanovení o zvláštní výuce islandštiny pro cizojazyčné žáky.
LI	(:)
NO	Norský školský zákon, §2-8, *friskoleloven* §3-5 (novelizován v červnu 2004).
BG	Žádná podpůrná opatření pro žáky-přistěhovalce nejsou zavedena.
RO	Příkaz ministra školství a vědy č. 4638/2001 o schvalování metodických norem, jež se vztahují na školní docházku dětí přistěhovalců a zajištění odpovídajícího kvalifikovaného pedagogického personálu. Vládní výnos č. 44/2004 o sociální integraci cizinců, kterým byla poskytnuta v Rumunsku nějaká forma ochrany.

Zdroj: Eurydice.

Obr. 2.3: Vzdělávání pracovníků odpovědných za realizaci opatření na podporu žáků-přistěhovalců. Preprimární a denní povinné vzdělávání, 2003/04

	Osoba odpovědná za realizaci podpůrného opatření (kromě třídního učitele)	Zvláštní typ přípravného vzdělávání učitelů	Zvláštní typ povinného dalšího vzdělávání učitelů
BE fr	Pomocný učitel (v běžných i ‚přechodných' třídách).	Ne	Absolvují ho všichni učitelé, kteří vyučují nebo si přejí vyučovat v ‚přechodných' třídách.
BE de	Pomocný učitel (v běžných i ‚přechodných' třídách).	Ne	Absolvují ho všichni učitelé, kteří pracují s dětmi-přistěhovalci, které teprve nedávno začaly docházet do ‚přechodných' nebo běžných tříd.
BE nl	Pomocný učitel (v běžných i ‚přechodných' třídách).	Ne	Poskytování mimořádné finanční pomoci určené na vytvoření programů dalšího vzdělávání v rámci politiky stejných příležitostí.
CZ	Vychovatel/asistent učitele pomáhá běžným učitelům při výuce ve třídě, v níž je větší počet sociálně znevýhodněných žáků. Musí mu být více než 18 let a musí mít ukončené alespoň základní vzdělání. Příprava zahrnuje 40 hodin náslechu a 80 hodin akreditovaného kurzu základů didaktiky.	Ne	Ne
DK	Pomocný učitel.	Ne	Ne
DE	Učitel s příslušnou aprobací (pro výuku jazyka v mateřských školách). Učitel jazyka (ve zvláštních třídách/kurzech).	Způsobilost k výuce němčiny a/nebo ‚němčiny jako cizího jazyka'.	Ne
EE	Speciálně vyškolený učitel (v běžných a státních přípravných třídách).	Specializovaná příprava učitelů na výuku estonštiny jako druhého jazyka je součástí jejich přípravného i dalšího vzdělávání.	
EL	Třídní učitel, který má další doplňkové kvalifikace, nebo učitel s oborovou aprobací, který je státním zaměstnancem (působí v běžných třídách, vede přípravné kurzy mimo rámec běžného vyučování a zvláštní studijní skupiny).	Znalost mateřského jazyka a kultury země původu přistěhovalců je nezbytným předpokladem.	Absolvují ho všichni učitelé.
ES	Pomocný učitel. Učitel, který pomáhá při osvojování učiva jednotlivých předmětů. (Oba typy učitelů působí buď ve stálých externích třídách, nebo v ‚přechodných' třídách.)	Ne, ale učitelé, kteří vyučují ve vyrovnávacích třídách (v nichž většinu žáků tvoří přistěhovalci) absolvují zvláštní typ přípravného vzdělávání.	Absolvují ho všichni učitelé.
FR	Učitel, který byl vyškolen k výuce francouzštiny jako druhého nebo cizího jazyka (v přípravných třídách pro žáky, kteří dosud nechodili do školy).	Ne, ale školy často při náboru preferují učitele, kteří byli v rámci svého přípravného vzdělávání vyškoleni k výuce francouzštiny jako cizího jazyka.	Příprava na výuku francouzštiny jako cizího jazyka.
IE	Pomocný učitel jazyka (působí jednak v běžných třídách, jednak vyučuje i žáky uvolněné z běžného vyučování).	*Integrated Ireland Language and Training (IILT)* (Irské středisko integrované jazykové a odborné přípravy) zřízené v roce 1998 se zabývá převážně dalším vzděláváním. Na podnět příslušných institucí však zařazuje i určité kurzy přípravného vzdělávání učitelů.	
IT	Pouze třídní učitel.	Ne	

	Osoba odpovědná za realizaci podpůrného opatření (kromě třídního učitele)	Zvláštní typ přípravného vzdělávání učitelů	Zvláštní typ povinného dalšího vzdělávání učitelů
CY	Bilingvní učitel (v některých školách). Třídní učitel, který pracuje na zkrácený úvazek. Bilingvní žáci, kteří jsou kyperskými občany.	Ne	Absolvují ho všichni učitelé.
LV	Pouze třídní učitel.	Ne	Specializovaná příprava učitelů na výuku lotyštiny jako druhého jazyka.
LT	Pomocný učitel (který úzce spolupracuje s třídním učitelem ve třídách, v nichž žáci-přistěhovalci nerozumí vyučovacímu jazyku).	Zvláštní kurzy během přípravného a dalšího vzdělávání učitelů se zajišťují od roku 2003.	
LU	Pouze třídní učitel.	Ne, ale v rámci přípravného a dalšího vzdělávání učitelů se nabízejí nepovinné kurzy zaměřené na vyučování ve smíšených třídách, přijímání žáků, kteří se přistěhovali do Lucemburska, komunikaci s rodiči a diferencovanou výuku atd.	
HU	Žádná podpůrná opatření pro děti přistěhovalců nejsou zavedena.		
MT	Žádná podpůrná opatření pro děti přistěhovalců nejsou zavedena.		
NL	Pomocný učitel.	Zvláštní kurzy během přípravného a dalšího vzdělávání učitelů.	
AT	Pomocný učitel. Učitel přistěhovaleckého původu.	Nepovinné	Nepovinné
PL	Učitelé, kteří absolvovali zvláštní druh dalšího vzdělávání. Tímto úkolem je pověřuje ředitel školy a ve většině případů se jedná o učitele polského jazyka.	Ne	Zvláštní příprava na výuku polštiny jako cizího jazyka.
PT	Pouze třídní učitel.	Ne	Magisterské kurzy a vzdělávací aktivity zaměřené na výuku portugalštiny jako druhého a cizího jazyka, které se nabízejí učitelům jazyků.
SI	Speciálně vyškolený učitel, který působí v mimořádných nebo běžných třídách (pokud jsou v nich více než tři přistěhovalci).	Znalost jednoho nebo více mateřských jazyků žáků.	Pořádání seminářů (před přijetím přistěhovalců) o různých aspektech jejich kultury.
SK	Speciálně vyškolený učitel (působí ve střediscích pro žadatele o azyl a v ‚nultém ročníku' primárních škol).	Přípravné vzdělávání v oblasti didaktické teorie a praxe, psychologie či sociální práce.	Zvláštní jazyková příprava.
FI	Skupina pomocných učitelů se zabývá záležitostmi, které souvisejí se vzděláváním dětí přistěhovalců.	Zvláštní studijní moduly a kurzy během přípravného a dalšího vzdělávání učitelů.	
SE	Pomocný učitel.	Tito učitelé studovali švédštinu jako druhý jazyk nebo studovali mateřský jazyk žáků.	Ne, ale několik švédských univerzit poskytuje v rámci dalšího vzdělávání učitelů kurzy zaměřené na výuku švédštiny jako druhého jazyka nebo vyučování bilingvních dětí.
UK-ENG/ WLS/NIR	Pomocný učitel. (Bilingvní) asistent učitele. Konzultant.	Ne	Poskytované vzdělávání se liší.
UK-SCT	Bilingvní asistenti.	Ne	Ne
IS	Učitel, který dochází do různých škol v Reykjavíku.	Ne	
LI	(:)		

	Osoba odpovědná za realizaci podpůrného opatření (kromě třídního učitele)	Zvláštní typ přípravného vzdělávání učitelů	Zvláštní typ povinného dalšího vzdělávání učitelů
NO	Zpravidla je tímto úkolem pověřen běžný učitel. Preprimární vzdělávání: na této úrovni vzdělávání mohou působit bilingvní asistenti, pedagogičtí nebo jiní pracovníci v závislosti na preferencích jednotlivých obcí.	Veškeré základní vzdělávání učitelů musí rozvíjet způsobilost k práci s dětmi přistěhovalců. Učitelé se mimoto mohou na tuto oblast specializovat a absolvovat za tímto účelem studijní programy různé délky. Na učitele mateřského jazyka se vztahují zvláštní požadavky a tito učitelé také absolvují odlišnou vzdělávací dráhu. Preprimární vzdělávání: neexistuje žádná povinná příprava bilingvních asistentů. Obec, stejně jako univerzity a státní univerzitní koleje, může pořádat školicí kurzy.	Ne, kromě vzdělávání učitelů mateřského jazyka.
BG	Žádná podpůrná opatření pro žáky-přistěhovalce nejsou zavedena.		
RO	Učitel jazyka.	Zvláštní výcvik v průběhu přípravného a dalšího vzdělávání.	

Zdroj: Eurydice.

SEZNAM OBRÁZKŮ

Kapitola 2: Trendy demografického vývoje

Obr. 2.1: Roční míra imigrace vyjádřená jako procento celkového počtu obyvatelstva v letech 1985 až 2001

Obr. 2A: Podíl cizinců, kteří jsou občany jednoho z původních 15 členských států EU, a podíl cizinců z jiných zemí v celkové populaci, 1. leden 2002

Obr. 2B: Podíl cizinců pocházejících z různých světadílů, včetně občanů jiných evropských zemí než původních patnácti členských států EU, v celkové populaci k 1. lednu 2002

Obr. 2.3: Počet žádostí o azyl v jednotlivých zemích, 1997-2002

Obr. 2.4: Počet žádostí o azyl na 1000 obyvatel (azylový poměr), 2002

Obr. 2.5: Podíl cizinců ve věku do 15 let v celkové populaci dětí do 15 let věku k 1. lednu 2001

Obr. 2.6: Podíl 15letých žáků- přistěhovalců (jejichž rodiče se narodili v zahraničí) a 15letých místních žáků (v jejichž případě se alespoň jeden z rodičů narodil v dané zemi) v celkové populaci 15letých žáků, 2000

Obr. 2.7: Podíl 15letých přistěhovalců a místních žáků v závislosti na lokalitě, v níž sídlí jejich škola, 2000

Obr. 2.8: Podíl všech 15letých žáků navštěvujících školy, v nichž 10 % nebo 40 % 15letých žáků tvoří přistěhovalci, 2000

Obr. 2.9: Podíl 15letých žáků-přistěhovalců (jejichž rodiče se narodili v zahraničí) a podíl stejně starých žáků, kteří doma komunikují jiným než vyučovacím jazykem, který zároveň není ani jedním z úředních či autochtonních jazyků dané země, 2000

Kapitola 4: Opatření ve prospěch integrace dětí přistěhovalců do škol

Obr. 4.1: Základní typy opatření zaměřených na poskytování informací a usnadnění orientace v novém prostředí, která se pro přistěhovalce zavádějí ve školách, preprimární a denní povinné vzdělávání, 2003/04

Obr. 4.2: Různé typy hodnocení dosaženého vzdělání, denní povinné vzdělávání, 2003/04

Obr. 4.3: Mechanismy poskytování pomoci dětem přistěhovalců v rámci vzdělávacího systému hostitelské země, preprimární a denní povinné vzdělávání, 2003/04

Obr. 4.4: Různé typy pomoci poskytované dětem přistěhovalců v preprimárním a denním povinném vzdělávání, 2003/04

Obr. 4.5: Základní údaje o platných právních předpisech, které upravují podpůrná opatření pro děti přistěhovalců na úrovni preprimárního a denního povinného vzdělávání, 2003/04

Kapitola 5: Respektování kultury přistěhovalců ve školním vzdělávání

Obr. 5.1: Podpora výuky mateřského jazyka poskytovaná hostitelskými zeměmi, 2003/04

Obr. 5.2: Oficiální postupy či obvyklá praxe, pokud jde o změny běžného režimu školy, 2003/04

Kapitola 6: Multikulturní výchova ve školním vzdělávání

Obr. 6.1: Cíle multikulturní výchovy podle kurikulárních a jiných oficiálních dokumentů v oblasti vzdělávání. Preprimární a denní povinné vzdělávání, 2003/04

Obr. 6.2: Postavení multikulturní výchovy v kurikulárních nebo jiných oficiálních dokumentech vydávaných ústředními či nejvyššími příslušnými správními orgány pro denní povinné vzdělávání, 2003/04

Obr. 6.3: Obsah přípravy učitelů na multikulturní výchovu, jejíž začlenění do přípravného vzdělávání učitelů v preprimárním a denní povinném vzdělávání jednoznačně předepisují ústřední či nejvyšší příslušné správní orgány, 2003/04

Závěry

Obr. 1: Opatření na podporu jazykového vzdělávání dětí přistěhovalců na úrovni preprimárního a denního povinného vzdělávání, 2003/04

ODKAZY

LEGISLATIVNÍ DOKUMENTY

Council Directive 77/486/EEC of 25 July 1977 on the education of the children of migrant workers. *Official Journal of the European Communities*, n° L199, 06-08-77, s. 32-33.

Council Directive 2000/43/EC of 29 June 2000 implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin. *Official Journal of the European Communities*, n° L180, 19-07-00, s. 22-26.
Dostupné na WWW: <http://europa.eu.int/infonet/library/m/200043ce/en.htm>

Council Directive 2003/9/EC of 27 January 2003 laying down minimum standards for the reception of asylum seekers. *Official Journal of the European Union,* n° L31, 06-02-03, s. 18-25.
Dostupné na WWW:
<http://europa.eu.int/eur-lex/pri/en/oj/dat/2003/l_031/l_03120030206en00180025.pdf>

Council Directive 2003/109/EC of 25 November 2003 concerning the status of third-country nationals who are long-term residents. *Official Journal of the European Union,* n° L16, 23-01-04, s. 44-53.
Dostupné na WWW:
<http://europa.eu.int/eur-lex/pri/en/oj/dat/2004/l_016/l_01620040123en00440053.pdf>

Council of Europe. European Convention on the legal status of migrant workers. Strasbourg, 24. XI.1977. *European Treaty Series* – n° 93.
Dostupné na WWW: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Word/093.doc>

Council of Europe. Parliamentary Assembly. Recommendation 1093 (1989) on the education of migrants' children.
Dostupné na WWW: <http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/ta89/erec1093.htm>

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. *International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families.* Adopted by General Assembly resolution 45/158 of 18 December 1990.
Dostupné na WWW: <http://www.ohchr.org/english/law/cmw.htm>

BIBLIOGRAFIE

Obecné

Council of Europe. Foreigners' integration and participation in European cities. Proceedings. Stuttgart (Germany), 15 and 16 September 2003. *Studies and texts n° 90.* Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2003. - 125 s.

Council of Europe; Bourquin, J-F. *Violence, conflict and intercultural dialogue*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2003. - 85 s.

European Commission. Eurostat. European social statistics. Migration. *(Collection: Detailed tables – theme 3: Population and social conditions)*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2002. - 73 s.

European Commission. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on immigration, integration and employment, COM (2003) 336 final. Brussels: European Commission, 2003. - 58 s.
Dostupné na WWW: <http://europa.eu.int/eur-lex/en/com/cnc/2003/com2003_0336en01.pdf>

European Commission. Directorate-General for Research. Information and Communication Unit. *Migration and Social Integration of Migrants.* Valorisation of research on migration and immigration funded under 4th and 5th European Framework Programmes of Research. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2003. - 78 s.
Dostupné na WWW:
<http://europa.eu.int/comm/employment_social/socio_economic_research/docs/migration_report_en.pdf>

European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions; Krieger H. *Migration trends in an enlarged Europe*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2004. - 94 s.
Dostupné na WWW: <http://www.eurofound.eu.int/publications/files/EF03109EN.pdf>

Flux migratoires, immigration, altérité. Débats politiques et réponses européennes. Dossier. *La revue internationale et stratégique, n° 50.* Paris: Presses universitaires de France, 2003. - 207 s.

Gohard-Radenkovic, D.; Mujawamariya, D; Perez, S. Intégration des «minorités» et nouveaux espaces interculturels. *Collection transversale. Langues, sociétés, cultures et apprentissages.* Brussels: Peter Lang, 2003. - 294 s.

International Labour Office (ILO). *Migration Survey 2003: Country summaries 2004*. Geneva: ILO, 2004. - 435 s.

International Organization for Migration (IOM). World Migration 2003. Managing Migration. Challenges and Responses for People on the Move. *Volume 2 - IOM World Migration Report Series.* Geneva: IOM, 2003. - 396 s.

OECD. *Trends in International Migration: SOPEMI.* Paris: OECD, 2003. - 338 s.

University Research Institute of Urban Environment and Human Resources (UEHR); Mediterranean Migration Observatory; Baldwin-Edwards M. Immigration and the Welfare State: a European Challenge to American Mythology. *UEHR Working Paper. (MMO) Series. MMO Working Paper No. 4.* Athens: Panteion University, 2002. - 23 s.
Dostupné na WWW: <http://www.mmo.gr/pdf/publications/mmo_working_papers/MMO_WP4.pdf>

Withol de Weden, C. L'Europe des migrations. *Le point sur… l'intégralité et la citoyenneté.* Paris: La Documentation française, 2002. - 87 s.

Vzdělávací systémy

Censis - Fondazione Centro Studi Investimenti Sociali. *Child Immigration Project*. Project financed within the TSER Programme. Brussels: DG Research, 2001. - 125 s.
Dostupné na WWW: <http://improving-ser.sti.jrc.it/default/page.gx?_app.page=entity.html&_app.action=entity&_entity.object=TSER----0000000000000A8E&_entity.name=Report.doc>

Consortium of Institutions for Development and Research in Education in Europe (CIDREE). *A Europe of differences. Educational responses for interculturalism.* Enschede: CIDREE, 2002. - 285 s.

Council of Europe; Leclercq, J-M. *Facets of interculturality in education. Project on 'Responses to violence in everyday life in a democratic society'.* Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2003. - 82 s.

Council of Europe; Byram, M. et al. *Intercultural Competence.* Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2003. - 146 s.

Council of Europe. European Centre for Modern Languages; Huber-Kriegler, M. et al. *Mirrors and windows. An intercultural communication textbook.* Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2003. - 106 s.

INRP. Dynamiques multiculturelles et politiques scolaires en Europe. *Revue française de pédagogie,* n°144, 2003. Paris: INRP, 2003. - 153 s.

Labour Demand, Education, and the Dynamics of Social Exclusion. Final Report. Project financed within the TSER Programme. Brussels: DG Research, 2001. - 46 s.
Dostupné na WWW: <http://www.pjb.co.uk/npl/bp38.htm>

Leeman, Y.; Ledoux, G. Preparing teachers for intercultural education. *Teaching Education*, Vol. 14, n 3, 2003, s. 281-283.

OECD. *Equity in Education: Students with Disabilities, Learning Difficulties and Disadvantages*. Paris: OECD, 2004. - 168 s.

UNESCO Institute of Education (UIE). *Migrant education.* A series of 29 booklets documenting workshops held at the Fifth International Conference on Adult Education. Hamburg: Unesco Institute of Education, 1999. - 13 s.
Dostupné na WWW: <http://www.unesco.org/education/uie/confintea/pdf/8b.pdf>

University of Joensuu. Karelian Institute. *Immigration as a Challenge for Settlement Policies and Education: Evaluation Studies for Cross-Cultural Teacher Training (ECT).* Project financed within the TSER Programme. Joensuu: University of Joenssu, 2003.

WEBOVÉ STRÁNKY

Council of Europe. Directorate General Education, Culture and Heritage, Youth and Sport
<http://www.coe.int/T/E/Cultural_Co-operation/education/>

European Commission. Directorate General Justice and Home Affairs
<http://www.europa.eu.int/pol/justice/index_en.htm>

International Labour Office (ILO)
<http://www.ilo.org/>

International Organization for Migrations (IOM)
<http://www.iom.int/>

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). Centre for Educational Research and Innovation (CERI)
<http://www.oecd.org/topic/0,2686,en_2649_37455_1_1_1_1_37455,00.html>

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO)
<http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=15006&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html>

SÍŤ EURYDICE

A. EVROPSKÉ ODDĚLENÍ EURYDICE

Avenue Louise 240
B-1050 Brussels
(http://www.eurydice.org)

Odpovědná redaktorka

Arlette Delhaxhe

Autoři

Misia Coghlan, Isabelle De Coster, María Luisa García Mínguez, Arnaud Desurmont, Mette Eng

Obrázky

Patrice Brel

Grafická úprava

Patrice Brel, Fabian Colard

Překlad do češtiny

Helena Čermáková

Redakce českého překladu

Helena Pavlíková, Stanislava Brožová

Technická podpora

Gisèle De Lel

Administrativní podpora

Helga Stammherr

Bibliografické a dokumentační rešerše

Colette Vanandruel

Internetové soubory

Brigitte Gendebien

B. NÁRODNÍ ODDĚLENÍ EURYDICE

BĂLGARIJA

Eurydice Unit
Equivalence and Information Centre
International Relations Department
Ministry of Education and Science
2A, Knjaz Dondukov Bld
1000 Sofia
společná odpovědnost celého oddělení

BELGIQUE / BELGIË

Unité francophone d'Eurydice
Ministère de la Communauté française
Direction des Relations internationales
Boulevard Leopold II, 44 – Bureau 6A/002
1080 Bruxelles
společná odpovědnost celého oddělení

Vlaamse Eurydice-Eenheid
Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap
Departement Onderwijs
Afdeling Beleidscoördinatie
Hendrik Consciencegebouw 5 C 11
Koning Albert II – laan 15
1210 Brussel
příspěvek oddělení: Hilde Coucke (Oddělení pro koordinaci politiky)

Agentur Eurydice
Agentur für Europäische Bildungsprogramme Ministerium der Deutschsprachigen Gemeinschaft
Gospertstraße 1
4700 Eupen
příspěvek oddělení: Leonhard Schifflers

ČESKÁ REPUBLIKA

Eurydice Unit
Institute for Information on Education
Senovážné nám. 26
P.O. Box č.1
110 06 Praha 06
společná odpovědnost celého oddělení a odpovědných pracovníků ministerstva

DANMARK

Eurydice's Informationskontor i Danmark
Institutionsstyrelsen
Undervisningsministeriet
Frederiksholms Kanal 21
1220 København K
společná odpovědnost celého oddělení

DEUTSCHLAND

Eurydice
EU-Bureau of the Federal Ministry of Education and Research
Königswinterer Strasse 522-524
53227 Bonn

Eurydice-Informationsstelle der Länder im Sekretariat der Kultusministerkonferenz
Lennéstrasse 6
53113 Bonn
příspěvek oddělení: Brigitte Lohmar

EESTI

Eurydice Unit
Estonian Ministry of Education and Research
Tallinn Office
11 Tõnismägi St.
15192 Tallinn
příspěvek oddělení: Maie Soll (poradce)

ELLÁDA

Eurydice Unit
Ministry of National Education and Religious Affairs
Direction CEE / Section C
Mitropoleos 15
10185 Athens
příspěvek oddělení: Antigoni Faragoulitaki, Anastassia Liapi; Athanasios Gotovos (externí spolupráce)

ESPAÑA

Unidad Espaõla de Eurydice
CIDE – Centro de Investigación y Documentación Educativa (MECD)
c/General Oraá 55
28006 Madrid
společná odpovědnost národního oddělení a autonomních komunit

FRANCE

Unité d'Eurydice
Ministère de la Jeunesse, de l'Éducation nationale et de la Recherche
Direction des affaires internationales et de la coopération
Centre de ressources pour l'information internationale et l'accueil des personnalités étrangères
Rue de Grenelle 110
75357 Paris
příspěvek oddělení: Michel Favier

IRELAND

Eurydice Unit
Department of Education and Science
International Section
Marlborough Street
Dublin 1
společná odpovědnost celého oddělení

ÍSLAND

Eurydice Unit
Ministry of Education, Science and Culture
Division of Evaluation and Supervision
Sölvholsgata 4
150 Reykjavik
příspěvek oddělení: Nína Magnúsdóttir, učitelka povinného vzdělávání v *Austurbæjarskóli* v Reykjavíku a islandské Národní oddělení Eurydice

ITALIA

Unità di Eurydice
Ministero dell'Istruzione, dell'Università e della Ricerca – c/o INDIRE
Via Buonarroti 10
50122 Firenze
společná odpovědnost celého oddělení

KYPROS

Eurydice Unit
Ministry of Education and Culture
Kimonos and Thoukydidou
1434 Nicosia
příspěvek oddělení: Christos Theofilides (ředitel Výboru pro vzdělávací služby)

LATVIJA

Eurydice Unit
Ministry of Education and Science
Department of European Integration and Coordination of International Assistance Programmes
Valnu 2
1050 Riga
příspěvek oddělení: Zane Birzniece, Viktors Kravčenko; Sigita Židelūna (Odbor všeobecného vzdělávání, Ministerstvo školství a vědy)

LIECHTENSTEIN

Eurydice-Informationsstelle
Schulamt
Austrasse 79
9490 Vaduz
společná odpovědnost celého oddělení

LIETUVA

Eurydice Unit
Ministry of Education and Science
A. Volano 2/7
2691 Vilnius
příspěvek oddělení: Virginija Stumbriene (učitelka, Katedra litevských studií, (Filologická fakulta), Univerzita Vilnius); Danute Kolesnikova (senior official, Divize nižšího a vyššího sekundárního vzdělávání, Odbor všeobecného vzdělávání, Ministerstvo školství a věd)

LUXEMBOURG

Unité d'Eurydice
Ministère de la Culture, de l'Enseignement supérieur et de la Recherche (CEDIES)
Route d'Esch 211
1471 Luxembourg
příspěvek oddělení: Christiane Tonnar (Ministerstvo školství) a Národní oddělení Eurydice

MAGYARORSZÁG

Eurydice Unit
Ministry of Education
Szalay u. 10-14
1054 Budapest
příspěvek oddělení: András Forgács, Katalin Zoltán

MALTA

Education Officer (Statistics)
Eurydice Unit
Department of Planning and Development
Education Division
Floriana CMR 02
příspěvek oddělení: Raymond Camilleri

NEDERLAND

Eurydice Nederland
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen
Directie Internationaal Beleid
IPC 2300 / Kamer 10.086
Postbus 16375
2500 BJ Den Haag
příspěvek oddělení: Kees Broekhof, Jo Kloprogge, Chiara Wooning (koordinace)

NORGE

Eurydice Unit
Ministry of Education and Research
Department for Policy Analysis and International Affairs
Akersgaten 44
0032 Oslo
společná odpovědnost celého oddělení

ÖSTERREICH

Eurydice-Informationsstelle
Bundesministerium für Bildung, Wissenschaft und Kultur – Abt. I/6b
Minoritenplatz 5
1014 Wien
příspěvek oddělení: Mag. Elfie Fleck (Bundesministerium für Bildung, Wissenschaft und Kultur)

POLSKA

Eurydice Unit
Foundation for the Development of the Education System
Socrates Agency
Mokotowska 43
00-551 Warsaw
příspěvek oddělení: Magdalena Gorowska-Fells ve spolupráci s experty Ministerstva národního školství a sportu

PORTUGAL

Unidade de Eurydice
Ministério da Educação
Gabinete de Informação e Avaliação do Sistema Educativo (GIASE)
Av. 24 de Julho 134
1399-054 Lisboa
příspěvek oddělení: Luísa Maia, Gonçalo Becerra da Costa, Isabel Almeida

ROMÂNIA

Eurydice Unit
Socrates National Agency
1 Schitu Magureanu – 2nd Floor
70626 Bucharest
příspěvek oddělení: Tinca Modrescu, Alexandru Modrescu

SLOVENIJA

Eurydice Programme Supervisory Body
Ministry of Education, Science and Sport
Office for School Education of the Republic of Slovenia
Trubarjeva 5
1000 Ljubljana
společná odpovědnost celého oddělení

SLOVENSKÁ REPUBLIKA

Eurydice Unit
Slovak Academic Association for International Cooperation
Socrates National Agency
Staré grunty 52
842 44 Bratislava
příspěvek oddělení: Marta Ivanová (Národní oddělení Eurydice) ve spolupráci s expertem Jozefem Maslenem, Katedra sociální práce, Pedagogická fakulta Univerzity Komenského v Bratislavě

SUOMI / FINLAND

Eurydice Finland
National Board of Education
Hakaniemenkatu 2
00530 Helsinki
společná odpovědnost celého oddělení

SVERIGE

Eurydice Unit
Ministry of Education and Science
Drottninggatan 16
10333 Stockholm
příspěvek oddělení: Bodil Bergman, Kerstin Lundman a Mai Beijer, Švédská národní agentura pro rozvoj škol

UNITED KINGDOM

Eurydice Unit for England, Wales and Northern Ireland
National Foundation for Educational Research (NFER)
The Mere, Upton Park

Slough, Berkshire SL1 2DQ
společná odpovědnost celého oddělení

Eurydice Unit, Scotland
The Scottish Executive Education Department (SEED)
International Relations Unit

Information, Analysis & Communication Division
Area 1-B South / Mailpoint 25
Victoria Quay
Edinburgh EH6 6QQ
příspěvek oddělení: Jeff Maguire a kolegové z ministerstva

Integrace dětí přistěhovalců do škol v Evropě.

Eurydice

Brussels: Eurydice

2004 - xxx s.

(Průzkumy Eurydice)

ISBN 2-87116-376-6

Deskriptory: Dítě migrujícího pracovníka, cizinecká politika, přistěhovalec, statistická data, právo na vzdělání, integrace žáka, multikulturní výchova, doučování, hodnocení, osobní předpoklady, kulturní integrace, vytváření skupin, primární vzdělávání, nižší sekundární, vzdělávání učitelů, srovnávací analýza, Bulharsko, Rumunsko, ESVO, Evropská unie